T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

JOSEPH NYE'IN PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'NİN BALKANLARDAKİ ETKİSİ: ARNAVUTLUK ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

NİSANUR ÖZTÜRK

İSTANBUL, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ BİLİM DALI

JOSEPH NYE'IN PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'NİN BALKANLARDAKİ ETKİSİ: ARNAVUTLUK ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

NİSANUR ÖZTÜRK

Danışman: Doç. Dr. MERAL BALCI

İSTANBUL, 2021

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY BELGESİ

..... Anabilim Dalı ..... Bilim Dalı Yüksek Lisans/Doktora öğrencisi .....'nın ..... adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...../...../.....

Öğretim üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1	Tez Danışmanı		
2	Jüri Üyesi		
3	Jüri Üyesi		

ÖZET

JOSEPH NYE'IN PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'NİN BALKANLARDAKİ ETKİSİ: ARNAVUTLUK ÖRNEĞİ

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin kendi yumuşak güç potansiyeline katkı sağlayan kültürel zenginlikleri incelemek ve bu bağlamda kullanılan dış politika enstrümanlarının Balkan coğrafyasında Türk dış politikasına nasıl katkı sağladığını yumuşak güç kavramını literatüre kazandıran Joseph S. Nye'ın perspektifinden açıklamaktır. Günümüz dünyasında devletler, yumuşak güç faktörlerinin uluslararası ilişkilerdeki yerini ve önemini daha fazla dikkate alarak etkinliklerini arttırma girişiminde bulunmaktadırlar. Türkiye de bu ülkeler gibi yumuşak güç unsurunu kendi lehine, getirilerini arttırmak için Balkan bölgesinde kullanmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde sıkça bahsedilen yumuşak güç kavramı bu çalışmada Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel ve kültürel birikimiyle mevcut unsurları ve potansiyeli göz önüne alarak çalışılmıştır. Dolayısıyla dış politikada Balkan bölgesine yönelik ve çalışmaya örnek olarak verilen Arnavutluk'ta hangi koşullarda kullanılabileceği incelenmiştir. Çalışmada 2003-2020 yılları arasındaki değişimler ve bölgesel gelişimler ışığında Türkiye'nin Arnavutluk'a yönelik yumuşak güç faaliyetleri nitel araştırma yöntemleri kullanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Yumuşak Güç, Arnavutluk, Türk Dış Politikası, Joseph Nye

ABSTRACT

TURKEY'S INFLUENCE ON THE BALKANS FROM JOSEPH NYE'S PERSPECTIVE: ALBANIA EXAMPLE

The aim of this study is to analyze the cultural richness which contributes to Turkey's soft power concepts and explain how Turkish foreign policy instruments have contributed to it's soft power in Balkan region thanks to the literature used by Joseph S. Nye, who used soft power concept first. In today's world, states are attempting to increase their effectiveness by taking into account the importance of soft power factors in international relations. Turkey also uses the soft power elements such as countries in the Balkan region in order to increase benefits on their favor in return. In this study, soft power concept, which has been frequently mentioned in international relations dicipline has been studied with the help of Turkey's historical and cultural heritage with the existing elements and its potential. In this way, it has also been analyzed in what circumstances it is going to be used in foreign policy as in the example of Albania. In the study, the variations between the years 2003-2020 were analyzed in the light of Turkey's soft power in regional development activities for Albania using qualitative research methods.

Keywords: Balkans, Soft Power, Albania, Turkish Foreign Policy, Joseph Nye

ÖNSÖZ

Benim için oldukça öğretici olan bu tez çalışmasına rehberlik edip planlanmasında, oluşumunda, yürütülmesinde ve tamamlanmasında yoğun akademik çalışmaları arasında zamanını, anlayışını, ilgisini ve yardımlarını eksik etmeyen, titizlikle çalışmanın her aşamasında tecrübe, şefkat ve desteğini esirgemeyen danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Meral Balcı'ya minnettarlığımı sunarım. İlgi ve desteğinden ötürü saygı değer hocam Doç. Dr. Arzu Al'a da yardımlarından dolayı sonsuz teşekkür ederim. Tez sürecime teknik açıdan kıymetli bilgileriyle destek veren, manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bu çalışmanın ortaya çıkabilmesinde olmazsa olmaz konumda bulunan değerli yol arkadaşım Hayri Kaya'ya; uzun ve sancılı tez sürecimde varlığıyla bana her zaman güç veren biricik kardeşim Furkan Öztürk'e derinden teşekkürlerimi sunarım. Son olarak çalışmamı, iyi dilekleri ve duaları ile beni her zaman teşvik eden, manevi desteklerini her zaman yanımda hissettiğim, üzerimde sonsuz emekleri olan anneanneme ve dedeme ithaf ediyorum.

Nisanur ÖZTÜRK

İstanbul, 2021

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AB	:	Avrupa Birliği
AGİT	:	Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatı
ALSAR	:	Arnavutluk Cumhuriyeti Geleceğin Alternatifi Vakfı
BM	:	Birleşmiş Milletler
Bkz.	:	Bakınız
EUFOR	:	European Union Stabilization Forces
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
KEİ	:	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KFOR	:	Kosovo Barış Gücü
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
NATO	:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
ÖSYM	:	Öğrenci, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı
s.	:	Sayfa
SECI	:	Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Örgütü
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	:	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TAP	:	Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi
TCS	:	Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı
TİKA	:	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TRT	:	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
UAD	:	Uluslararası Adalet Divanı
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNIDO	:	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü
UNMIK	:	Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu
UNPROFOR	:	Birlemiş Milletler Koruma Gücü
vb.	:	Ve benzeri
YTB	:	Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Topluluğu Başkanlığı
YÖK	:	Yükseköğretim Kurulu

HARİTALAR

Harita 4.1: İlirya Siyasi Haritası..... 41
Harita 4.2: Doğu Roma ve Batı Roma Sınırı 42
Harita 4.3: Osmanlı Devleti'ne Bağlı Dört Arnavut Vilayeti..... 55
Harita 4.4: Berlin Konferansı'nda Tartışılan Arnavutluk Sınırları 55
Harita 4.5: Büyük Arnavutluk Sınırları İçerisinde Yaşayan Etnik Arnavut Nüfusu 57

TABLOLAR

Tablo 2.1: Gücün Üç Türü 10
Tablo 2.2: Tarihteki Büyük Güçler ve Kullandıkları Güç Kaynakları 13
Tablo 3.1: Balkan Ülkelerinin AB ve NATO Üyelikleri 25
Tablo 3.2: Balkan Ülkeleri İthalat & İhracat Verileri 27
Tablo 3.3: Balkan Ülkeleri İşsizlik, Yabancı Yatırım ve Kalkınma Yardımları Verileri 29
Tablo 3.4: Balkan Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir 31
Tablo 4.1: 1990-2019 Yılları Arasındaki Arnavutluk Göç ve Ekonomi İlişkisi 51
Tablo 4.2: Arnavut Asıllı Osmanlı Sadrazamları 63
Tablo 4.3: Arnavutluk-Türkiye İkili Ticaret Verileri 72
Tablo 5.1: Arnavutların Türk Algısı 97
Tablo 5.2: Türk kurumunda Öğrenim Görmüş/Görmekte Olan veya Çalışmış/Çalışmakta Olan Arnavut Oranı 98
Tablo 5.3: Türkçe Bilme Oranı 99
Tablo 5.4: Türkçe Öğrenme Kaynakları 100
Tablo 5.5: Türk Filmi/Dizisi seyretme ve Beğenilme Oranı 101
Tablo 5.6: Türk Dizilerinin Beğenilme Nedenleri 102
Tablo 5.7: Arnavutların Gözünde Şimdiki Türkiye 103

GRAFİKLER

Grafik 3.1: Balkan Ülkeleri GSYİH (Milyar $)* 30
Grafik 4.2: Arnavutluk Yaş ve Cinsiyet Dağılımı* 40
Grafik 4.3: Arnavutlar Neden Göç Ediyor?* 50
Grafik 4.4: Arnavutluk Din Dağılımı* 58

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİ**

ÖNSÖZ ..... **İİİ**

KISALTMALAR ..... **İV**

HARİTALAR ..... **V**

TABLOLAR ..... **Vİ**

GRAFİKLER ..... **Vİİ**

1. GİRİŞ **1**

1.1. TEZİN KONUSU VE AMACI **1**
1.2. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ **3**
1.3. TEZDE UYGULANAN YÖNTEM **5**

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜÇ KAVRAMI VE JOSEPH NYE

2.1. GÜÇ KAVRAMI **7**
2.2. JOSEPH NYE VE YUMUŞAK GÜÇ **11**
2.3. JOSEPH NYE VE AKILLI GÜÇ **16**

3. TÜRKİYE'NİN BALKAN POLİTİKALARI **18**

3.1. BALKANLARIN SİYASİ COĞRAFYASI **18**
3.2. BALKANLARIN EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ **26**
3.3. 2000 ÖNCESİNDE TÜRKİYE'NİN BALKAN POLİTİKALARI **31**
3.4. 2000 SONRASINDA TÜRKİYE'NİN BALKAN POLİTİKALARI **35**

4. ARNAVUTLUK ÖZELİNDE TÜRK YUMUŞAK GÜCÜ **39**

4.1. DÜNDEN BUGÜNE ARNAVUTLUK **39**
4.2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK-ARNAVUT İLİŞKİLERİ **59**
4.2.1. Arnavutluk ve Osmanlı İmparatorluğu İlişkisi (1517-1912) **59**
4.2.2. Arnavutluk ve Türkiye İlişkisi (1923-2000) **64**
4.2.3. 2002-2020 Yılları Arnavutluk ve Türkiye İlişkisi **68**

5. JOSEPH NYE PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE ARNAVUTLUK İNCELEMESİ **73**

5.1. TÜRK YUMUŞAK GÜÇ ENSTRÜMANLARININ ARNAVUTLUK'TAKİ FAALİYETLERİ **73**
5.1.1. TİKA **73**
5.1.2. Yunus Emre Enstitüsü **80**
5.1.3. YTB **84**
5.1.4. Türkiye Maarif Vakfı **87**
5.1.5. TRT **90**
5.1.6. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı **93**
5.2. TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ FAALİYETLERİ SONUCUNDA KAZANIMLARI **96**

SONUÇ **104**

KAYNAKÇA **108**

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu ve Amacı

Balkan coğrafyası, uzun yıllar boyunca farklı kimliklere sahip toplulukların bazı dönemlerde savaştığı, bazı dönemlerde ise barış içerisinde birlikte yaşadığı, çok kültürlü yapısı ve siyasi coğrafya olarak merkez Avrupa ile Batı Asya arasında tampon bölge konumunda olarak uluslararası konjonktürde karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'nın Türkiye'si şeklinde nitelendirilen bu bölgede Osmanlı Devleti uzunca bir dönem hoşgörü temelli bir yönetim anlayışı sergilemiş ve göreli bir istikrar sağlamıştır. Balkan bölgesinde 1980 yılı sonrası ortaya çıkan sosyalizmden kapitalizme geçiş dönemi, Türkiye için yeni açılım kapılarını aralamıştır. Ancak aynı zamanda bu fırsat beraberinde Türkiye'yi ve bölgedeki diğer ülkeleri tehdit eden bir kriz ortamı da doğurmuştur. Türk dış politikası bu durumun meydana getirdiği tehlike ve tehditlerin oluşturduğu sınavı başarılı bir şekilde geçerek 90'lı yıllarda Balkan coğrafyasında çeşitli açılımlar gerçekleştirmiştir. Bu açılımlar Türkiye'ye Balkanlarda önemli başarılar getirmiş olsa da bu bölgede Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve tabi ki küresel bir güç olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kadar etkili olamamıştır.

Bahsedilen konunun ele alınacağı güç perspektifi uluslararası ilişkiler analizlerinde her zaman önemli bir faktör olmuştur. Gücün tanımı ise oldukça farklı bakış açıları ile açıklanan göreceli bir durumdur. Bu nedenle idealizm, realizm ya da neo-realizm gibi uluslararası ilişkiler teorilerinin güce ilişkin çok farklı yaklaşımları vardır. Uluslararası ilişkilerde güç kavramına geleneksel olarak realist bakışla sert güç olarak yaklaşılmış ve gücün bu yönü önem taşımıştır. Fakat yumuşak güç kavramı küreselleşme ile birlikte uluslararası ilişkiler zemininde dış politikanın en önemli unsurlarından birisi haline gelmiştir. Yumuşak güç ve kamu diplomasisi kavramları ele alındığında uluslararası ilişkiler literatürüne 'Yumuşak Güç' kavramını kazandıran Joseph S. Nye karşımıza çıkmakta ve yumuşak gücün üç temel kaynağı içerisinde ilk başta kültürün geldiğini ifade etmektedir. Bu noktada Türkiye'nin sahip olduğu kültürel zenginliğinin Balkanlara kadar uzanan tarihsel bağları sayesinde, yumuşak güç potansiyeline önemli bir katkı sağladığı kanaati oldukça yaygındır.

Bu çalışmada ele alınan konunun sınırları ise Joseph Nye'ın yumuşak güç yaklaşımı ile çizilmiştir. Çalışma 2002-2020 yılları arasındaki AK Parti dönemini kapsamakta olup AK Parti'nin Balkanlara açılım süreci ve Türkiye'nin bölgesel faaliyetleri incelenmiştir. Kamu diplomasisi, devletlerin yabancı milletlere ulaşma konusunda izledikleri ve her geçen gün önemi artan bir diplomasi dalıdır. Devletler, siyasal iletişimin güçlenmesi sonrasında birbirleri ile diplomasi vasıtasıyla iletişim kurarken, yabancı ülkelerin milletleriyle de kamu diplomasisi vasıtasıyla iletişime geçmektedirler. Kamu diplomasisi bağlamında var olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Topluluğu Başkanlığı (YTB), Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Türk Hava Yolları (THY), Diyanet Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Maarif Vakfı gibi kuruluşlar faaliyetleri ve etkileri kapsamında ayrıntılı olarak incelenecek olup etkileri bölgesel olarak tartışılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı Türk dış politikasını yumuşak güç ve kamu diplomasisi unsurlarını kullanımı açısından değerlendirmektir. Çalışma 'Yumuşak güç ve kamu diplomasisi temel unsurlar olarak Türk dış politikasında varlığını korumak ve geliştirmek için ekonomik, politik ve kültürel olarak ne ölçüde kullanılmaktadır?' bu ana argümanın etrafında Arnavutluk özelinde söz konusu dış politika enstrümanlarının ne ölçüde kullanılmaktadır sorusuna yanıt bulmayı amaçlamaktadır. Diğer yandan ise özellikle 2003 sonrası dönemde Türk dış politikasında hangi kurumların yumuşak güç inşa edici kurumlar olarak ortaya çıktığı ve ortaya çıkan bu kurumların bölgedeki Türk ve Müslüman toplulukların varlığını ve haklarını korumak için nasıl çalışmalar gerçekleştirdiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle öncelikle uluslararası ilişkiler disiplininin kurucu bir kavramı olarak 'Güç' analiz edilmiştir. Bu analizden hareketle gücün unsurları ve farklı güç uygulamaları da incelenmiş ve 2003 sonrasında Türk dış politikasında yumuşak gücün neden kültürel havzalar üzerinde kullanıldığı iddiasına bir akademik zemin teşkil etmesi hedeflenmiştir. Çalışma bu zemin üzerinden Türk dış politikasında özellikle 21. yüzyılda yumuşak gücün ve kamu diplomasisinin uygulanma sahalarını ve farklılıklarını tespit etmek üzere yürütülmüştür. Bu temel araştırma sorusuna anlamlı bir yanıt bulunabildiği takdirde hangi kurumların bir dış politika enstrümanı olarak yumuşak gücün veya kamu diplomasisinin bölgedeki güvenli ortamı ve istikrarı destekleyip geliştirme kullanımına hizmet ettiği bir araştırma sorusu yanıtı olarak tartışılmıştır. Çalışmanın ana hedefi Arnavutluk ile kurulan iş birliği

ilişkilerini açıklamaya çalışmak ve bu konulara ışık tutacak çözümler ortaya çıkarmaktır. Bu bilgiler ışığında, çalışmanın araştırdığı argümanlara bağlı olarak geliştirdiği hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

H1: Türkiye, tarihsel bağlarının bulunduğu bölgelerde yumuşak güç unsurunu kullanarak imaj çalışmaları yapmaktadır.

H2: Türkiye, Arnavutluk siyasi coğrafyasını politik kazançlar elde etmek için uygun bir alan olarak görmektedir.

H3: Türkiye, uluslararası arenada siyasi kazançlar elde etmek istemektedir.

H4: Türkiye, bölgesel bir güç olabilmek için Arnavutluk'ta imaj faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

1.2. Kaynakların Değerlendirilmesi

Literatürde bölgesel olarak Balkanlar özelinde Soğuk Savaş sonrası konu edilmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir dönem hâkim olduğu ve Türk yurdu yaptığı topraklar ile kültürel bağlar noktasından hareketle ilgili kurum ve kuruluşlar ele alınarak çalışılmıştır. Bu çalışmalar çoğunlukla THY, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, YTB özelinde olmakla beraber (Çiçek, 2015; Erkan, 2016; Hava, 2016; Mohammed, 2017; Özgüven, 2018) tüm kurumların (TİKA, YTB, YEE, MEB, THY, TRT, Diyanet Vakfı, Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Maarif Vakfı) birlikte ele alındığı diğer yumuşak güç inşa edici araçların incelendiği çalışmalar diğerlerine oranla daha azdır (Aldırmaz, 2018; Ayata, 2015; Bekfelavi, 2017; Demirtaş, 2015; Ekşi, 2014; Er, 2015; Gültekin, 2015; Karaoğlan, 2018; Köse, 2018; Ziberovski, 2018). Bu kuruluşların Balkan bölgesindeki faaliyetlerini ve etkilerini ele alan yayınlar literatürde var olsa da sayısı az, niteliği ve güncelliği tartışmalıdır. Bu aşamada diğer çalışmalardan farklı olarak, tüm kurumları daha önce çalışılmamış geniş bir perspektiften tek literatürde toplayarak yumuşak güç eylemlerinin analiz edilmesi hedeflenmiştir.

Türkiye, AK Parti dönemi dış politikasında yumuşak güç enstrümanını yoğun biçimde kullandığını iddia eden bir aktör konumundadır. Bu çalışma, öncelikle yumuşak güç kavramından hareketle, Türkiye'nin var olan yumuşak güç/kamu diplomasisi kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerine özellikle de Balkan coğrafyasında Arnavutluk örneğine odaklanmıştır. Literatürde dış politikanın değişen dinamikleri çerçevesinde Türkiye'nin

Balkan politikasındaki yumuşak güç unsurlarını ve bu unsurların kısa ve orta vadeli etkileri ortaya konmuştur (Ayata, 2015; Bekfelavi, 2017; Hava, 2016; Sakin, 2017; Selçuk, 2012, Tan, 2015; Ziberovski, 2018). Adı geçen çalışmalar genel olarak Balkan bölgesinde Türkiye'nin faaliyetlerini konu etse de günümüzde gerek jeo-stratejik gerekse politik ekonomi açısından oldukça önemli bir konumda bulunan Arnavutluk'a ilişkin yumuşak güç bağlamında çalışmalar yapılmamıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren farklı dönemlerde farklı uygulamaların gözlemlendiği Türk dış politikasında özellikle İsmail Cem'in Dışişleri Bakanlığı görevini üstlendiği dönemde yumuşak güç kullanımına dönük uygulamaların söylem bazında temelleri atılmış, 2002 yılı sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidara gelmesiyle söylemlerin eyleme dönüşümü hız kazanmış, daha sonrasında Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı döneminde ise yumuşak güç uygulamaları konusunda ciddi adımlar atılarak dış politikada yumuşak güç uygulayıcısı kurumlar devreye alınmıştır. Yabancı milletlerin zihinlerinde sahip olduğu Türkiye hakkındaki olumsuz imajı silmek ve yeni bir imaj oluşturabilmek için mevcut yapı yumuşak güç perspektifine göre yeniden dizayn edilmiştir. Bu bağlamda literatürde bir dizi çalışma görülmektedir (Aldırmaz; 2018; Alpaydın, 2010; Ayata, 2015; Çamır, 2009; Ekşi, 2014; Eren, 2018; Gültekin, 2015; Hava, 2016; Karaoğlan, 2018; Köse, 2018; Kurtuluş, 2014; Şenol, 2010; Tan, 2015). Ancak bu literatürlerin birbirini tekrar eden çalışmalar olduğu gözlemlenmiş, ülkesel farklılıklara ve faaliyetlerin etkilerine nadiren yer verilmiştir. Bu çalışmaların bazılarında 2000 öncesi dönemdeki kamu diplomasisi faaliyetlerine yer verilirken (Çamır, 2009; Karaoğlan, 2018), bazılarında 2000 sonrası dönem faaliyetleri (Ayata, 2015; Ekşi, 2014; Kurtuluş, 2014), bazılarında ise 2000 yılı öncesi ve sonrası karşılaştırılmalı olarak iki dönem ele alınmıştır (Aldırmaz, 2018; Alpaydın, 2010; Gültekin, 2015; Hava, 2016; Şenol, 2010). Ancak bu çalışmalar farklı tarihlerde ele alındığı için güncellik açısından yeterli olmadığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışma, literatürün ihtiyaç duyduğu güncel bir katkı ve kaynak teşkil edecektir.

Bu çalışma kapsamında uluslararası ilişkilerde yumuşak güç kavramının gelişimi, neo-liberal teoriler bağlamında ele alınmıştır. Yaşanan küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan yumuşak gücün nasıl ve ne şekilde ifade edildiği, öneminin ne

olduğu, kaynaklarının ve hedeflerinin nasıl şekillendiği hususları araştırılmıştır. Bunların yanı sıra yumuşak güç inşası noktasında yöntem ve faaliyetlere değinilmiş, nihayetinde Balkan bölgesinde yumuşak gücün yeri ve niteliği, yumuşak güç işlevleri bakımından kurum ve uygulamalar mercek altına alınmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi ile hız kazanan yumuşak güç faaliyetlerinden günümüze gelinen noktada Arnavutluk özelinde çalışmaların devam ettiği görülmektedir. Kasım 2019 yılında Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un Türkçe'nin Arnavutluk Milli Eğitim müfredatına eklenmesi için yaptığı görüşmeler, Türk Diyanet Vakfı'nın Ağustos 2019'da Arnavutluk'ta ihtiyaç sahibi ailelere kurban yardımında bulunması, Türkiye Maarif Vakfı'nın Arnavutluk'ta faaliyet gösteren eğitim kurumlarını satın alması ve çeşitli yarışmalar düzenlemesi, YTB'nin Arnavutluk'ta düzenlemiş olduğu sempozyumlar Türkiye'nin günümüzdeki yumuşak güç inşa çalışmalarını göz önüne sermektedir. Konuyla ilgili Arnavutluk özelinde literatür oldukça dar olmakla birlikte Türkiye-Arnavutluk tarihi, siyasi ilişkileri ve Arnavutluk'un diğer Balkan ülkeleriyle ilgili sorunları ile sınırlı kalmıştır (Akdemir, 2009; Muça, 2019). Literatürde bu çalışma ile ilgili taranan kaynaklar Türkiye'nin yumuşak gücünün arka planını yansıtmaktadır. Güncel durumun sadece web sitelerinde haber kaynağı olarak kalması ve bu bilgilerin tek bir literatürde toplandığı bir kaynağın bulunmamasından dolayı günümüze gelinen durumu net bir şekilde gösteren bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma Türkiye'nin yumuşak gücünün Arnavutluk'ta kullanımını ve etkilerini ele alması bakımından 'ilk' ve 'özgün' bir değere sahiptir.

1.3. Tezde Uygulanan Yöntem

Çalışmada, araştırmanın amacına uygun olarak nitel yöntemler kullanıldığı bir yöntem izlenmiştir. Bu bağlamda 'literatür taraması', 'içerik analizi' ve 'örnek olay' aşamaları olmak üzere nitel yöntemler takip edilirken, daha önce yapılmış olan 'anket' çalışması sonucu elde edilen veriler kullanılarak yorumlanacaktır.

- Literatür Taraması, veri toplama ve toplanan verinin öneminin tartışılması, toplanan verilerin problemle ilişkisinin kurulması ve bilginin sınıflandırılması aşamasından oluşan süreçtir. Konu ile ilgili olan basılı kaynaklar (kitap, kitap bölümü, makale, bildiri, dergi, tez çalışmaları) ve internet kaynakları, kurumların faaliyet raporları ve kurum yayınları, resmi ve resmi olmayan devlet yayınları

çalışmada literatür taraması olarak kullanılmıştır. İlgili literatürde Yumuşak Güç, Neo-realizm, Arnavutluk, Türkiye'nin Arnavutluk'a yönelik yumuşak güç faaliyetleri ile ilgili tüm yayınların incelenmesi, ilgili kurumların veri tabanlarından 2003-2020 yılları arasındaki verilerin elde edilmesi ile araştırma tarihsel bir perspektife oturtulmuştur.

- İçerik Analizi yöntemi kullanılarak yapılan araştırmalarda sözel veya yazılı olarak elde edilen veriler belirli bir problem veya amaç çerçevesinde sınıflandırılarak özetlenmesidir. Literatür taramasından elde edilen bilgilerin kavramsallaştırılması bu yöntem ile hedeflenmektedir. Bu aşamanın sonucunda tamamlanan literatür analizi sonucunda Türkiye'nin Arnavutluk özelinde yumuşak gücünü en iyi şekilde tanımlayacak kriter seti oluşturulmaya çalışılmıştır.

- Örnek Olay tarama modeli, dünyadaki belirli olay ve olguların (kurum, kuruluş, kişi vb.) derinliğine ve genişliğine, kendisi tanımlandıktan sonra kendisi ile çevresi arasında olan ilişkilerine bakarak, o olgu veya olay hakkında etraflıca bir yargıya varmayı hedefleyen tarama düzenlemesidir (Karasar, 2005, s.86). Bu projede çalışılan kurumlar bütüncül olarak ele alınıp Arnavutluk özelinde Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetleri ve bu kurumların kararları uygulama şekilleri mercek altına alınmıştır. Elde edilen veriler ile Arnavutluk'un Türkiye'nin yumuşak gücü ile ilgili ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜÇ KAVRAMI VE JOSEPH NYE

2.1. Güç Kavramı

Güç kavramı, tanım olarak nüfuz edebilme, kontrol altına alabilme anlamlarını taşısa da literatürde güvenliğin temin edilmesi, sistemde etkili olabilme durumu olarak da yorumlanabilmektedir. Gücü kavram olarak daha iyi ifade etmek gerekirse, gücü oluşturan unsurlara değinilmesi gerekmektedir. Uluslararası ilişkilerde güç, devletlerin; ekonomik, askeri, kültürel, teknolojik imkânlara ne derece fazla sahip olmaları doğrultusunda bir değer ifade etmektedir.

Gücün farklı enstrümanlar aracılığıyla ortaya çıkması, uluslararası ilişkiler literatüründe de net bir güç tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır. Kavramın çok yönlü, karmaşık olması ve sahip olunan güç unsurunun sürekliliğinin olmaması nedeniyle kavrama ilişkin yaklaşımlar genelde muğlak olmuştur. Ortak bir görüş olarak bir aktörün, diğer aktör ya da aktörlere karşı istediğini yaptırabilme yeteneğine 'güç' denilmektedir (Holsti, 1964, s. 182); (Ekşi, 2014, s. 30).

Güç kavramı tartışmasını başlatan R. Dalh, 'The Concept of Power' isimli makalesi ile bir aktörün, diğer aktör üzerinde etki kapasitesinin olması ve kendi çıkarlarını maksimize etmek için istediğini yaptırabilme kapasitesi olarak gücü tanımlamıştır (Dahl, 1957, s. 203). Dahl'ın bu tanımı ile ölçülebilen ve etkisi görülebilen 'güç', aktörlerin kaynaklarına ve yetenekleriyle doğrudan ilişkili olarak davranış temelli olması, Dahl'ın Weber'den etkilenerek kavram tanımlaması yaptığı görüşünü ortaya çıkarmıştır. Ancak David Baldwin 'Power Analysis and World Politics' makalesinde değindiği üzere, Weber'in güce yaklaşımında yapı ve kurumlar dikkate alınırken, Dahl'ın mevcut durumlar ve aktörleri merkeze almasından dolayı farklı olduğunu vurgulamıştır (Baldwin, 1979).

Bachrach ve Baratz 'Two Faces of Power' isimli makalelerinde Dahl'ın yapmış olduğu güç kavramsallaştırmasını eleştirerek gücün iki farklı boyutunun olduğunu ve

görülen, gözlenebilen boyutun haricinde, gözlenemeyen ve gündem oluşturarak algılar üzerinde de hâkimiyetinin olduğunu söylemişlerdir (Bachrach & Baratz, 1962). Bu tanımlama Joseph Nye'ın literatüre kazandırdığı yumuşak güç kavramına da çıkış noktası olmuştur.

Lukes, 'Power: A Radical View' isimli çalışmasında, Dahl'ın ve Bacrach & Baratz'ın çıkarımlarının haricinde gücün üçüncü bir boyutunun olduğunu ve gerçek olanın nüfuz halindeki var olan güç ve sahip olunan potansiyel güç kapasitesinin değil, 'çıkar' olduğuna ve etki alanındaki aktörün tercihlerini de değiştirebilme kabiliyeti olduğuna değinmiştir. Lukes özetle, X aktörünün Y aktörünü kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettirmesini güç olarak yorumlamıştır (Lukes, 1974, s. 5, 32, 121).

Barnet & Duvall'ın inşacı bakış açısı ile kaleme aldığı 'Power in International Politics'te, etkileme ve inşa etme süreçlerine yer vererek sosyal ilişkiler üzerinden güç kavramsallaştırması yapmışlardır (Barnett & Duvall, 2005, s. 42). Ekşi'ye göre Barnet & Duvall'ın bu çalışması, yumuşak güç kavramının literatürdeki en temel eserlerinden biri olarak sosyal etkileşime ve sosyal inşaya dayanan bir güç kavramı üzerinde durulmuştur (Ekşi, 2014, s. 32).

Baldwin, 'Power and International Relations' isimli çalışmasında gücü ekonomik maliyet, sınır, ağırlık, alan ve araçlar olarak beş boyutta ele almış, gücün araçlarını ise ekonomik, askeri, sembolik ve diplomatik olarak dört başlıkta ele almıştır (Baldwin, 2013, s. 275).

Realist ekolün en önemli temsilcilerinden E. H. Carr, politikayı bir güç elde etme süreci olarak yorumlayarak, realist teorinin merkezine güç kavramını koymuştur (Carr, 2010, s. 147). Morgenthau, Carr'ın bu görüşünü desteklemiş ve uluslararası politikada aktörlerin başlıca amaçlarının güç olduğunu söylemiştir. Gücü, algıları etkileme becerisi olarak gören Morgenthau, politik gücü ise devletlerin ve kamuoyunun kontrol edilerek, etki altındaki aktörün hareketlerini kontrol edebilme süreci olarak değerlendirmiştir. Bu etkinin ise emrederek, tehdit/uyarıda bulunarak veya toplum nazarında tanınmış kişi ya da resmi-gayriresmî kurumların sahip oldukları otorite ile sağlanabileceğine değinmiştir (Morgenthau, 1993, s. 29-31).

Devleti merkeze alan realizm teorisinde, devlet aktörünün uluslararası ilişkiler zemininde gücünü askeri kapasitesinden aldığını ve devletin ömrünün sahip olduğu askeri gücüyle doğru orantılı olduğuna yer verilmektedir (Kurtuluş, 2014, s. 24). Yapısal realizmin kurucusu olarak anılan Waltz bu görüşe mesafeli olarak yaklaşmaktadır. Askeri gücün ve kapasitenin her zaman başarıya ulaşmada etkili olamayacağını ancak görece zayıf askeri kapasiteye karşı etkili bir unsur olarak değerlendirilebileceğini söylemiştir (Waltz, 2008, s. 147).

Brown & Ainley gücü, birbirleri ile ilişkili olan üç başlık altında incelemişlerdir. İlk olarak gücü bir yetenek olarak ele alan yazarlar aktörlerin bu yeteneğe sahip olmaya ve kullanabilmeye, ikinci olarak karşılıklı ilişkilerde aktörün diğeri üzerindeki etkili olabilmesine, üçüncü olarak ise 'yapının' öne çıkarak ve aktör haricinde de güç unsurunun var olduğu ile ilgilidir. Bu görüş ile Brown & Ainley, realizmin güç kavramına tam olarak açıklama getiremeyeceğini ve bu nedenle güç tanımının devlet merkezli olamayacağını söylemektedirler (Brown & Ainley, 2008, s. 74-75). Realist ekolün güç tanımı genel hatları ile devlet merkezli ve sert güç unsurlarından askeri güç boyutuyla ele alınmaktadır (Schuman, 1933, s. 44).

Bahsedilen tüm bu tanımların ışığında güç, devletleri farklı sınıflandırmalara tabi tutarken, 'küçük devlet/güç, orta büyüklükte devlet/güç, bölgesel güç, büyük devlet/güç ve süper devlet/güç', birbirlerine karşı caydırıcılıklarını da bu noktada etkilemektedir. Genel olarak devletlerin bir uluslararası aktör olarak güç tanımlaması yapılsa da diğer bir önemli unsur ise devletlerin haricinde uluslararası örgütlerin, çok uluslu şirketlerin ve sivil toplum örgütlerinin de güce sahip olabilen aktörler olmasıdır. Devletlerin hayatlarını idame ettirmek ve uluslararası etkilerini arttırmak için belirtilen imkânlara sahiplikleri veya sahipliklerini arttırmak için çıkar mücadelesine girmeleri sonucunda uluslararası sistemin de anarşik yapıda olmasına yol açmaktadırlar. Bu anarşik ortamda aktörler sürekli bir şekilde, değişik alanlarda da olmak üzere birbirlerine karşı kendi güçlerini maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu noktada ise bazı aktörlerin diğerleri üzerindeki etkisinin belli alanlarda pozitif ayrıştığını görmek mümkündür. Özellikle askeri ve ekonomik güç bir caydırıcı güç unsuru ve tarihi bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır ve etkisi diğer seçeneklere kıyasla daha fazladır. Aktörlerin egemenlikleri ile

doğrudan ilgili olduğu için bu iki güç unsuru ezelden beri süre gelen güç göstergeleri olmakla birlikte literatüre 'sert güç' unsurları olarak geçmiştir (bkz. Tablo 2.1 Gücün Türleri); (Bekfelavi, 2017, s. 14).

Tablo 2.1
Gücün Üç Türü

	Davranışlar	**Temel Araçlar**	**Hükümet Politikaları**
Askeri Güç	Zorlama, Caydırma, Koruma	Tehdit, Kuvvet	Zorlayıcı diplomasi, Savaş, İttifak
Ekonomik Güç	Teşvik, Zorlama	Para verme, Yatırım	Yardım, Rüşvet
Yumuşak Güç	Hayranlık uyandırma, Gündem yaratma	Değerler, Kültür, Politikalar, Kurumlar	Kamu diplomasisi, İki taraflı ve çok taraflı diplomasi

Kaynak: (Nye, 2005, s. 37)**.**

Güvenlik ihtiyacı nedeniyle askeri güç, kalkınma göstergesi olarak da ekonomi her aktör için vazgeçilmezdir. Bu nedenle altı çizilmesi gereken bu sert güç unsurları söz konusu uluslararası sistem devam ettiği müddetçe ana güç göstergeleri olmaya devam edecektir.

Öte yandan kültürel güç ise, aktörlerin geçmiş tarihi bağları, etnisite, dil, din ve bölgesel çıkarlar bağlamında nüfuz edebildikleri, askeri ve ekonomik güç gibi sert güç unsurları ile sistemde hamle yapıp yıkıma yol açmadığı bir güç göstergesidir. Aktörler, kültürel güç sayesinde diğer bir aktörle yakın temas kurma fırsatı bulduğu gibi tepki çekmeden ve karşılıklı kazan-kazan ortamı yaratarak sistemdeki gücünü maksimize etmeye çalışmaktadır.

Sert güç unsurlarının kullanılmasının maliyetli ve sonucunun belirsiz olması nedeniyle aktörler, güç sahibi olmak ve karşı aktörü etkileyebilmek için farklı alanlarda kendi kapasitelerini artırım stratejisine gitmişlerdir. Sert güç unsurlarının meşruiyet krizlerine sebep olması aktörlerin hem iç hem de dış politikada yeni ve karmaşık sorunlarla mücadele etmesine neden olmaktadır. Örneğin, ABD'nin Ortadoğu bölgesine müdahil olarak aktif olması ve sert güç unsurlarını kullanması ilk etapta başarılı olmuş gibi algılansa da, dâhil olunan savaş, çatışma ve ambargolar yerel aktör ve ona dâhil

olanların algılarında itici bir tutum oluşmasına neden olmuştur. Devlet veya aktör, görünen fiziki kaynakları haricinde diğer aktörü cezbetmesi ile de elde etmek istediği kazançları zor kullanmadan ve en azından savaş maliyeti kadar ağır olmayan bir fatura ile diğer aktöre hissettirebilir (Nye, 2004a, s. 19).

İnsanın ilkel zamanlardan itibaren kas gücü aracılığıyla hayatını sürdürmesi güç kavramına ilkel zamanlardan beridir sert güç kavramı ile yaklaşıldığının göstergesidir. Ekonominin/finansın dünya üzerinde etki gücünün artması ile de bazı devletlerin çıkarlarını maksimize ettirmeye çalıştıkları görülmüştür. Günümüzde ise sert güç unsurlarının kullanılması veya nicel olarak diğer aktörlere göre baskın olması ana aktörlerin tepki çekmesine ve istenilen sonuçların alınamamasına yol açabilmektedir. Bu noktada aktörleri cazibe, çekim gücü, kültür ve ortak aidiyet duyguları gibi kimlik temelinde diğer aktörler üzerinde etki potansiyellerini kullanmaya başlamıştır. Bu tanım ise karşımıza yumuşak güç kavramını çıkarmıştır (Demirtaş T. , 2015, s. 19).

2.2. Joseph Nye ve Yumuşak Güç

İlk olarak 1960'lar da kavram olarak ortaya çıkan yumuşak güç, aktörlerin cazibe, kültür ve kurumlar aracılığı ile diğer aktör üzerindeki etkisi olarak yorumlanabilir. Bir dönem ABD Savunma Bakan yardımcılığı da yapan Josefh S. Nye'ın 'Bound to Lead: The Chancing Nature of American Power' isimli eserinde ABD'nin süper güç olarak küresel sistemdeki yerini kaybetmek üzere olduğunu ve bunu ancak yumuşak gücü ile tekrar kazanabileceğine değinmiştir. 1990'lardan itibaren Nye'ın sürekli halde tekrarladığı yumuşak güç kavramı 2004 yılındaki 'Soft Power: The Means to Success in World Polirtics' adlı kitabında da ana tema olarak görülmektedir (Nye, 2004a); (Nye, 1990).

Nye, Pax American'ı sağlayacak kaynaklara sahip olmasına rağmen, süper güç olan ABD, küresel sisteme liderlik etmede zorlanırsa sistemin kurucu aktörü olması nedeniyle küresel istikrar ve düzenin tekrar toparlanmasının uzun yıllar sürebilecek sonuçları olduğuna değinmektedir (Krige, 2010, s. 122).

Diğer aktör ya da aktörlerin davranışlarını etkileyerek kendi çıkarlarını askeri ya da ekonomik sert güç araçlarını kullanmada maksimize etme yeteneğine yumuşak güç denilmektedir. Bir nevi ikna yöntemi olarak da değerlendirilebilinecek bu durumu yumuşak güç haricinde aktörler sert güç unsurları kullanarak da elde edebilirler ve Nye bu durumu havuç-sopa örneği ile ele almıştır. Tehdit unsurları ile aktörlerin diğer bir aktöre üstün gelmesi realist olarak doğal karşılanabilir bir durum olmasına rağmen Nye'a göre aktörler farklı güç unsurları ile diğerleri üzerinde baskı kurabilir ve bu durumu sürekli hale getirebilirler. Model aktör olarak diğer aktörlerin kendini takip etmesini istemesi, küresel politikayı ve kamuoyunu şekillendirmesi, gündem yaratabilmesi gibi olguları sağlayabilen aktörler, yumuşak gücü etkili kullanan aktörlerin cezbetme kapasitesi sayesinde etki alanında kalmaktadır (Nye, 2002b, s. 8-9). Yine Nye'a göre, ayartma ve cezbetme yeteneğine yumuşak güç denilmektedir (Kurtuluş, 2014, s. 27).

Kavramsal olarak 'yumuşak gücü' tanımlayan ve literatürde kavramın gelişimi için eserler verenin Nye olmasına rağmen, tarihte yumuşak güç tanımı yapılmadan ve kavram olarak değerlendirilmeden önce de yumuşak güç unsurları ile aktörler uluslararası alanda faaliyet göstererek diğer aktörler üzerinde etkili olmuşlardır. ABD'nin kültürü bir araç olarak kullanması, Fransa'nın Fransız dilinin ve kültürünün yayılması için diğer devletlerde Alliance Francaise aracılığı ile faaliyette olması ve diplomaside etkinliğin sağlanması, Sovyetler Birliğinin uluslararası komünist birliği gibi kurumları kullanması geçmişte yumuşak gücün kullanıldığının açıkça delilidir (Nye, 2004a, s. 167); (Nye, 2002a, s. 6).

Bu durum keza Osmanlı İmparatorluğu'nda da sıkça görülmektedir. Fethetmeden önce savaşın yaşanacağı bölgelere tacir-tüccar göndererek, yerel halka Osmanlı himayesinin bölgeye olumlu yansıyacağı propagandasını yaptırmış, fetih sonucunda ise asimilasyon politikası uygulamayarak Pax Ottaman'ı hayata geçirmiştir (Yılmaz S. , 2011, s. 32). Bu politikası sayesinde Osmanlı halen günümüzde işgalci olarak değil, fetih üzerine savaşa girmesi üzerinden değerlendirildiği gibi 19. ve 20. yüzyılda görülen sömürgeleştirme yarışına giren ülkelerden biri olmadığı için kültürel bağları aktif olarak devam etmektedir (bkz. Tablo 2.2 Tarihteki Büyük Güçler ve Kullandıkları Güç Kaynakları).

Tablo 2.2
Tarihteki Büyük Güçler ve Kullandıkları Güç Kaynakları

Dönem	Devletler	Kaynaklar
16. yüzyıl	İspanya	Altın külçe, Sömürge ticareti, Paralı ordular, Hanedanlık
17. yüzyıl	Hollanda	Ticaret, Sermaye piyasaları, Donanma
18. yüzyıl	Fransa	Nüfus, Kırsal sanayi, Ordu, Kültür (yumuşak güç)
19. yüzyıl	İngiltere	Sanayi, Siyasi bütünlük, Ordu, Liberal normlar (yumuşak güç)
20. yüzyıl	ABD	Ekonomik ölçüt, Bilimsel ve teknik liderlik, Coğrafi konum, Askeri güçler ve ittifaklar, Evrensel kültür ve liberal uluslararası rejimler (yumuşak güç)
21. yüzyıl	ABD	Teknolojik liderlik, Askeri ve ekonomik ölçüt, Yumuşak Güç, Ulus ötesi iletişim merkezleri

Kaynak: (Nye, 2002b, s. 14).

Tüm kontrol süreçleri yumuşak gücü kullanan aktörün elinde olmadığı için sert güç kullanmaktan ve etkisini sert güçte olduğu gibi hemen almaktan daha zor olan yumuşak gücün diğer bir engeli de etki altındaki aktörün, bu güç unsurunu kabul etme süreci ile ilgilidir. Yine Nye'a göre tüm bu sebeplerden ötürü her ne kadar sürdürebilirliği ve etkisi diğer güç enstrümanlarına göre daha etkin olsa da yumuşak güç uygulamak isteyen bir aktör uzun dönemli stratejik bir plana sahip olmalı ve dış politikasını da bu plana göre şekillendirmelidir (Nye, 2004a, s. 99).

Nye, 'Bound to Lead' isimli kitabında değindiği üzere sert ve yumuşak güç arasındaki farkı emredici ve katılımcı güç kavram tanımlarıyla derinleştirmiştir. Emredici güç araçları ile doğrudan ekonomik ve askeri enstrümanlar kullanılırken, katılımcı güçte kültür ve ideoloji temelli sosyal yönü yüksek olan ve kamuoyunu etkileyen enstrümanlarını konu edinmiştir (Nye, 1990, s. 31-2).

Jan Melissen ise ‘The New Public Diplomacy: Between Theory adn Practice’ isimli çalışmasında Nye’ın bu önermesini, E.H. Carr’ın uygulanabilir güç çeşitlerinden biri olarak ele aldığı ‘fikir üzerindeki iktidar/güç’ tanımının çağdaşlaşmış hali olduğunu söylemektedir (Melissen, 2005, s. 4).

Yumuşak gücün tüm sorunları çözemeyeceğini ancak sosyal konularda etkili sonuçları olduğuna yer veren Nye, Kuzey Kore liderinin Hollywood sinemasını sevmesi ile ABD antipatisisinin bir arada bulunması örneği ile bu durumu açıklamaya çalışmıştır. Yine terör örgütlerine yönelik askeri operasyonları da destekleyen Nye, askeri gücün mutlak gerekli olduğun da altını çizmektedir. Nye, demokratikleşme ve insan hakları gibi neoliberalizm sonrası küreselleşmenin yükselişe geçtiği dönemde temel politika olan ‘yönetişim’ kaynaklı dış politikada yumuşak gücün etkili olarak kullanılmasını amaçlamıştır (Nye, 2010b, s. 8). Yalnızca ikna etmekten, etkili iletişim ve diyalog kanalları kurulmasının yumuşak güç olmadığını ele alan Nye, esas olanın çekim gücü oluşturma ve bu çekimi sürekli hale getirebilme süreci ve diğer aktörü kendine çekme yeteneği olarak tanımlamaktadır. Nye’a göre, kültür, politik değerler ve dış politika yumuşak gücün kaynakları olarak çekim yeteneğini ve cazibeyi ortaya çıkaran unsurlardır. Söz konusu kaynaklar yumuşak güç enstrümanları aracılığı ile varlık göstermektedir (Nye, 2008, s. 95).

Günümüzde yumuşak gücün kullanımının ve etkisinin artmasına rağmen sıklıkla eleştirilere maruz kalan yumuşak güç, zaman alıcı olması, çözüme anlık odaklanmaması, işlevsiz ve belirsizliği nedeniyle tartışılmaktadır. Yakın tarihte ABD savunma bakanlığı yapmış olan Donald Rumsfeld’ e yumuşak güç nedir sorusu yöneltildiğinde, bilmiyorum cevabı alınmıştır (Lock, 2010, s. 32).

Hükümetlerin belirli süre görevde kalmalarından ötürü gelecek yıllar için uzun dönemli stratejik temelleri olan yumuşak gücün kullanılmasının yürütme organının yetkileri ve dış politik kararları üzerinde negatif etki yaratabileceğine denilmektedir. Yine Rumsfeld tek süper güç ABD’nin, müttefiklere ve dostlara ihtiyacı yoktur açıklamasını yapmıştır. Rumsfeld’in bu çıkışına karşın Vietnam ve Irak işgallerinin sonucu ele alındığında yerel unsurların ABD’yi bölgede kaosa sürüklediği de tarihi bir gerçektir (Nye, 2004b, s. 16).

ABD'li yazar Nye'ın öne çıkardığı yumuşak güç, ABD'nin sınırlarını aşarak Avrupa'dan Çin'e kadar etkili bir biçimde kullanılmaktadır. Çin, yumuşak güç üzerine politika geliştirmeyi resmî olarak duyurmuştur. Ekonomik olarak ABD'nin karşısına çıkabilecek kapasiteye ulaşan Çin, var olan askerî unsurlarını da geliştirmektedir. Nye'a göre Çin'in seçmiş olduğu strateji oldukça mantıklı olmakla birlikte, bölgesel ve küresel zeminde potansiyel tehdit unsuru yaratmasının önüne geçebilecektir (Nye, 2014, s. 19-22).

Mead ise Nye'ın sert ve yumuşak olarak iki grupta tanımladığı güç çeşitlerini farklı bir tanımama yaparak ele almıştır. Yine Mead'e göre askerî güç keskin, ekonomik güç ise yapışkan güçtür. Mead, ABD'nin küresel düzendeki konumunun ve düzeninin istikrarını sağlamak için yumuşak güç unsurlarının ve diğer tanımlama yaptığı keskin ve yapışkan güç unsurlarının bir bütün halinde kullanması gerektiğini savunmaktadır (Mead, 2004, s. 48-50).

Ekonomik küreselleşmenin ve iletişim devriminin etkisi ile kamuoyunun küresel gelişmeleri takip edebilmesi kolaylaşmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde görülen bu iki olay ABD'nin merkez ülke konumunu pekiştirmesini sağlamıştır. Ancak bilginin yayılma hızının artması, diğer devletlerin de ABD'yi model ülke olarak takip etmesini kolaylaştırsa da günümüzde ABD'nin sahip olduğu kaynaklarda alanında tek güç olma durumunu ortadan kaldırmıştır. Küreselleşmenin ilkesi olan sınırların olmaması bilgiyi sınırsız hale getirmiş, kamuoyu ve gündem yaratma gücü sivil unsurlar, sosyal gruplar, sivil toplum kuruluşları, TV kanalları ve yorumcuları gibi aktörlerin de yetenekleri haline gelmiş ve çekim gücü oluşturabilmişlerdir. Bu durumun yakın gelecekte yumuşak gücün cazibe ve çekim temelli yapısında yeni eklemeler olarak bilgi transferi ve kamuoyu tarafından inanılır olma yetkinliği olacağı açıkça görülmektedir. Diğer taraftan ise bu gruplar, aktörlerin politikalarına yardım edebilecekleri gibi diğer aktör/ler üzerindeki politikaların başarıya ulaşmasını engelleyebilir kapasiteye ulaşabileceklerdir. Bu sebeple Nye, kamuoyu tarafından tanınırlığı olan kişi ya da kurumların korunmasının öneminin altını dikkatle çizmektedir (Nye, 2004a, s. 30-1).

Seib, 'Conclusion: The Task for Policy Makers' isimli çalışmasında yumuşak gücün etkili uygulama aracı olan ve özünü oluşturan kamu diplomasisini ön plana

çıkarmaktadır. Hayden, bu tanımlamayı geliştirerek yumuşak gücün kaldıracı olarak kamu diplomasine değinmektedir. Sun ise yumuşak gücün ortaya çıkma sebebinin politika olduğunu ve kamu diplomasisinin bu amaçla var olduğu söylemiştir. Nye'a göre ise yumuşak güç son derece kırılgan olmakla birlikte, aktörlerin kibir ve tek yanlı politikaları nedeniyle kazanımların tamamen kaybedebileceğine yer vermektedir (Seib, 2009, s. 239); (Hayden, 2012, s. 9); (Sun, 2008, s. 181); (Nye, 2002b, s. 162).

2.3. Joseph Nye ve Akıllı Güç

Yumuşak gücün sert güçle bir arada kullanılmasını Nye, akıllı güç olarak tanımlamıştır. ABD'nin küresel etki ve imajının zedelenmesinin son yıllarda görülen çatışma olayları ile arttığına değinerek akıllı güç kavramsallaşmasını bu zemin üzerinden inşa eden Nye, 'korku ve umudun bir arada ihracı'na değinmiş ve ABD'nin küresel sistemdeki yerini korumak için bu akıllı güç ile dış politikaya yön vermesi gerektiğine değinmiştir. ABD'nin genelkurmayı olan Pentagon'un en nitelikli işgücü ve ekonomik kaynaklara sahip olması, onun son çeyrek yüzyılda etkisini arttırmasına sağlayamamış hatta gerilemesine neden olmuştur. Sert güç araçlarına mutlaka sahip olunmasına ancak demokrasi, insan hakları ve sivil toplumu öne çıkaran politikaların öncelikli hale getirilmesi sert güç ile başarılabilecek unsurlar değildir (Nye, 2010a, s. 225).

Armitage ve Nye'a göre akıllı güç bütünsel bir strateji ile kaynakların verimli ve etkili şekilde hedeflere ulaşabilmesi için sert ve yumuşak güç enstrümanlarının bir arada kullanılmasıdır. Nüfuz edebilmek, nüfuz alanlarında etkiyi geliştirebilmek ve faaliyetlere meşru bir zemin oluşturarak yerel aktör kamuoyunun da içselleştirebilmesi olarak tanımlanabilen akıllı güç, kurumsal altyapı ve uyumlu iş birliği çerçevesinde dünya barış için mutlaka gereklidir. Akıllı gücü uygulama öncesi ise aktör hazırlık aşamasındayken her iki güç (sert-yumuşak) unsurunun bir arada kullanımının planlanması şarttır. Bu yaklaşımın günümüzde ulus inşa süreçlerinde ve terörizme yönelik operasyonlar da kullanıldığı görülebilmektedir (Armitage & Nye, 2007, s. 7-9).

Soğuk Savaş döneminde akıllı güç kavramsallaştırması henüz literatürde yer almamaktayken ABD, Sovyetler Birliği'ne yönelik sert ve yumuşak güç unsurlarını bir arada kullanarak mücadele etmiştir. Askerî olarak Sovyet ordusunun yayılmasının önüne

geçerken, Amerikan kültür ve ideolojisinin küresel olarak yayılması ile Churcill'in 'demir perde' olarak tanımladığı Sovyetler Birliği'nde komünizm yıkılmıştır. ABD aktif olarak savaşmadan Sovyet yönetiminin yıkılmasına ve ekonomik sistemi ile birlikte devlet yapısında değişimine neden olmuştur. Nye, kalkınmanın hızlanması ve refah seviyesinin yükselmesi, sağlık, küresel barış ve istikrar gibi makro konuların yalnızca ABD'nin öncülüğünde gerçekleşebileceğine değinmektedir. Diğer tarafta ise yine Nye, ABD'nin sert güç unsurlarına yatırım miktarını arttırarak tehdit ve terörizm faaliyetlerinden kurtulacağına böylelikle çevre olarak tanımladığı uluslararası sistemdeki aktörleri yeniden inşa edebilecek güce ve kapasiteye ulaşabileceğini belirtmektedir (Nye, 2009, s. 162-3).

Nye (2004a), sert ve yumuşak gücü bir arada kullanmanın önemini şöyle ifade etmiştir: "*Bundan dört yüzyıldan fazla zaman önce, Machiavelli, İtalya'daki prenslere, korkmanın sevilmekten daha önemli olduğunu öğütledi. Ancak bugünün dünyasında, en iyisi her ikisinin de olması…*". Ve yine Nye'a göre geleneksel güç politikasında aktörler orduları veya ekonomileri ile hegemon olabilmektedir. Ancak günümüz dünyası olan bilgi çağında ise politika, hangi aktörün hikâyesinin kazanacağı ile de ilgilidir demiş ve akıllı gücün önemini vurgulamıştır (Nye, 2010c).

3. TÜRKİYE'NİN BALKAN POLİTİKALARI

Türk yumuşak gücünü Arnavutluk özelinde incelemeden önce Balkan bölgesinin siyasi ve ekonomik profilini belirtmek Arnavutluk'un bölgedeki konumunu açıklamak adına bir zemin teşkil edecektir. Türkiye ile kültürel bağları hiçbir zaman kopmayan bu bölgenin Türkiye için önemi nedir? Osmanlı İmparatorluğu'nun burada asırladır hüküm sürmüş olmasının yanı sıra Türkiye topraklarının %5'lik bölümünü oluşturan Doğu Trakya bölgesi de Balkanlar bölgesine dâhildir. Bu durum Türkiye'yi sadece kültürel bağlarla değil coğrafi olarak da Balkanlara bağlamaktadır. Bu bölümde Türkiye'nin genel bir bakışla 2000 yılı öncesi ve sonrası Balkan ülkelerine yönelik faaliyetleri, Balkanların Türkiye için önemi gösterilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapıları Balkanlardan geçtiği için bu bölgenin barış ve istikrar içinde kalması Türkiye'nin bağlantı yollarının kesilmemesi açısından da oldukça önemlidir. Diğer taraftan geçmiş kültürel değerlerin yeniden canlandırılması ile birlikte küresel konjonktürde etki alanını genişletebileceği coğrafi olarak en yakın bölge burasıdır. Bu durum Balkanları, Avrupa'nın güneydoğu sınırında yer alması, büyük güç olarak değerlendirilen devletlerin çıkar mücadelelerinin görüldüğü adalar denizi, Adriyatik Denizi ve Karadeniz'e doğal sınırının olması sebebiyle Türkiye için cazip hale getirmektedir.

3.1. Balkanların Siyasi Coğrafyası

Türk tarihi içinde önemli bir yer tutan ve tarihin 'ayrılamayacak' bir parçası olan Balkanlar, kelime anlamı olarak sıradağ-dağlık anlamına gelen Türkçe bir kelimedir. Modern dönem öncesi Avrupa uygarlıklarının beşiği olarak görülen Balkanlar, Avrupa'nın güneyinde yer almakta ve Akdeniz'de bulunan yarımadaların en doğuda kalanıdır. Güneyde Akdeniz, doğuda Adalar Denizi ve Karadeniz, kuzeyde Tuna Nehri'ne kadar olan bölge Balkanlar olarak ifade edilir. İnalcık (2016, s. 9,15)'a göre, Balkanlar jeopolitiğin sonucu olarak yüzlerce yıllık tarih ve kültür birliği gösteren, Akdeniz, Adalar Denizi ve Tuna Irmağı arasındaki bölgedir. Balkanlar Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Moldova'nın da yer aldığı bölgeyi temsil etmektedir. Bir

diğer ifade biçimi olarak siyasi görünüme göre ise İtalya, Avusturya, Macaristan Ukrayna, Türkiye arasındaki toprak parçasıdır (Akova, 2012, s. 176-77); (Batı, 2017, s. 21).

Taşıdığı kültürel mirası ve çeşitliliği ile Osmanlı İmparatorluğu hegemonyasında son istikrarlı dönemini yaşayan Balkanlar, ulus-devlet hareketlerinin görülmeye başlamasıyla birlikte günümüz parçalı ve çok uluslu yapısına kavuşmuştur. Tarihçiler, Balkanları, Osmanlı himayesinde yer aldığı 19. yüzyıla kadar European Turkey/Avrupa Türkiye'si olarak ifade ederken, Osmanlı; Avrupa-i Şahane, Rumeli-i Şahane olarak ifade etmektedir. Bölgenin, Osmanlı hegemonyasından çıkmasının ardından tarih yazıcıların kültürel dezenformasyon çalışmaları ile Balkanların Türk, Müslüman ve Osmanlı imgelerini yok etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu çalışmalar ile bölge, 'Balkan' ve 'Ortadoğu' kavramlarının haricinde 'Güneydoğu Avrupa' olarak ifade edilmeye başlanmıştır (Davutoğlu, 2001, s. 121).

Siyasi tarihin farklı dönemlerinde sürekli güç değişimlerinin gölgesinde kalan Balkanlar, medeniyetlerinin etkisi altında kalmıştır. Geçtiğimiz yüzyıl sonralarına dek görülen Soğuk Savaş döneminin ürünü olan iki kutuplu dünya düzeninde Doğu ve Batı blokları arasında adeta tampon bölge konumunda olmuştur (Oruç, 2009, s. 49); (Nasuhbeyoğlu, 2008, s. 6).

Bu çalkantılı siyasi tarih arka planını ile Balkanlar din, dil ve etnisite olarak da farklılıklar göstermektedir. Öyle ki Slav (Boşnaklar, Hırvatlar, Sırplar, Pomaklar, Karadağlılar, Bulgarlar, Slovenler ve Makedonlar), Romen, Rum, Arnavut ve Türk halkları bir arada iç içe yaşamışlar ama dilsel birliği sağlayamamışlardır. Müslüman, Hristiyan Ortodoks ve Yahudi inanışlarının görüldüğü Balkanlar din, mezhep ve etnisite bağlamında karmaşık bir yapı göstermektedir (Akman, 2006, s. 11).

Balkan halklarının ortak değerler çerçevesinde örgütlenememesi Balkanları, çevresindeki güçlü devletlerin mücadele alanı olarak görmelerine neden olmuştur. Balkanların Asya-Avrupa arasındaki ulaşım ve ticaret rotasının ortasında yer alması günümüzde olduğu gibi geçmişte de farklı güçlerin etki alanı olarak görmesine neden olmaktadır. Buradan hareketler merkez Avrupa'nın güvenliği ile de doğrudan bağlantısı

olan bu bölge, Avrupa'ya yönelik isyan, istila ve savaşların ön cephesi konumunda yer almıştır. Günümüzdeki görünümü de bu minval çerçevesinde olan Balkanlar, barındırdığı istikrarsız yönetimler ve siyasi-ekonomik krizler ile Avrupa güvenliğini önemli ölçüde etkilemektedir. Zengin yeraltı ve yer üstü kaynakları haricinde sahibi olduğu jeopolitik konumu küresel güçlerin ilgisini her daim çekmesine neden olmuştur (Akyol, 2007, s. 36-7).

Balkanların Karadeniz, Adalar Denizi, Adriyatik Denizi ve dolayısıyla Akdeniz'e bağlantılı konumu incelendiğinde enerji kaynaklarının geçiş rotasında da etkili olduğu görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyanın arasında yer alan ve Sovyetler Birliği'nin yayılım alanı gösterdiği bir alan olarak karşımıza çıkan bu bölge enerji fakiri merkez Avrupa için enerji güvenliği bağlamında hayati önemdedir (Batı, 2017, s. 22,24).

Taşıdığı jeopolitik yük nedeniyle uzun yıllardır sınır ve azınlık sorunları, aşırı milliyetçi hareketler, kutuplaşma ve sosyal sorunlar hem Balkan kimliğinin hem de Balkanları oluşturan ülkelerin iç sorunlarının dışa vurumu olarak günümüze de yansımaktadır (Toptaş, 2006). Şöyle ki; Osmanlı yönetiminden birer birer ayrılan Balkan ülkeleri, 1912 ve 1913 yıllarında ayrı ayrı iki kez daha büyük savaşa girişmişlerdir. 1912 yılındaki I. Balkan Savaşı, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ krallıklarının birleşerek Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleşmiş ve Bulgaristan'ın diğer ülkelere nazaran daha fazla toprak kazanarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan tamamen çekilmesi ile sonuçlanmıştır. II. Balkan Savaşı ise Bulgaristan'ın bölge üzerindeki hâkimiyetinin artması nedeniyle bu kez de Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Romanya'nın birleşerek Bulgaristan'a karşı gerçekleşmiştir (Küçük, 1992).

Güçlü ve büyük devletlerin güdümünde, altyapısı oluşturulmadan girişilen uluslaşma faaliyetlerinin bir sonucu olarak aynı dil, din veya etnisite grubu içinde kalan bireyler farklı ülkelerin sınırları arasında yaşamak zorunda kalmıştır. Bu durum kalkınmayı ve büyümeyi olumsuz etkilediği gibi dış politikada üçüncü bir ülke müdahalelerine de fırsat vermektedir (Paçaoğlu, 2020, s. 41-42).

Dünya savaşları öncesi dönemde dahi sınır ve azınlık hakları sorunları ile uğraşan Balkan ülkeleri, I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Arnavutluk, Yunanistan ve Bulgaristan üniter bir devlet kurarken, Sırplar, Slovenler, Karadağlılar, Hırvatlar, Makedonlar ve Boşnaklar ise Yugoslavya Cumhuriyeti olarak federal bir devlet kurmuşlardır. II. Dünya Savaşı'na kadar çatışmanın azaldığı bölge savaş nedeniyle yeniden kriz noktası haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde mevcut durum kısmen korunmuş olsa da Çekoslovakya, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin arka arkaya çözülmeye başlaması ile Balkan ülkeleri yeni bir kaosla karşı karşıya kalmıştır. Yugoslavya'nın dağılması ile federasyonu oluşturan halklar Sırbistan, Bosna-Hersek, Makedonya ve Hırvatistan olarak üniter devletlerini kurabilmiştir. Ancak etnisiteye dayalı dinsel ve dilsel ayrımların net biçimde görüldüğü kanlı çatışmalara ve savaşlara neden olan bağımsızlık ve egemenlik mücadeleleri 2000'li yılların başlarına kadar görülmüş olmakla birlikte günümüzde ise halen sınır ve azınlık sorunları görülmektedir (Maskan, 2019).

Yugoslavya'nın ve bölgede etkili olan Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte görülen çatışmalar ilk olarak sınır mücadeleleri için başlamıştır. Yüzlerce yıl boyunca iç içe yaşayan halkların, Sovyetler Birliği sonrası uluslararası ilişkiler sistemindeki güç boşluğunun da etkisi ile her halk kendi çıkarını maksimize etme yoluna girişmiştir (Tüysüzoğlu, 2012, s. 85,91,105); (Paçaoğlu, 2020, s. 41). Yugoslavya'da yer alan Slovenya, Makedonya ve Hırvatistan 1991'de barışçıl bir şekilde Yugoslavya'dan ayrılmıştır. Yakın tarihin en acı olaylarından biri olan Srebrenitsa Katliamı, bugünkü adlarıyla Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında yaşanan Bosna Savaşı (1992-1995) ile görülmüştür. Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanan Hırvatistan sonrası Bosna-Hersek'te bağımsızlığını ilan etmek istemiştir. Dönemin Bosna-Hersek'inde bir bölümünü içine alan Sırbistan lideri Miloseviç'in 'Büyük Sırbistan' ideali nedeniyle başlayan savaş, katliamlara ve soykırımlara sahne olmuştur. Bosna-Hersek'in demografik yapısını incelediğimizde nüfusun %44'ü Müslüman Boşnak, %33'i Sırp, %15'i ise Hırvat olmakla birlikte konuştukları dil Sırpça ve Hırvatçadır. Karşılıklı anlaşamamanın derin karmaşıklıklara dönüştüğü savaş alanında Müslüman Sırpların Hırvatlar ile Hırvatların Boşnaklar ile ve Sırbistan'ın doğrudan Bosna-Hersek devletine yönelik cephe açtığı görülmüştür. Bağcı (1994), *"Sayılabilen 17 farklı grubun savaştığı*

ve her birinin farklı amaçlar nedeniyle birbirleri ile çatışmaya girdiği ve bu durumun karmaşık bir yapı olarak karşımıza çıkması ilginçtir." durumu bu sözleriyle özetlemektedir. Üç yıl süren savaşta 1992-93 yıllarında Müslüman-Hırvat birliklerinin Sırplara karşı, 1993-94 yıllarında Müslüman-Hırvat birliklerinin bazı bölgelerdeki Müslümanlara karşı, 1994-95 yıllarında ise Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)-Müslüman-Hırvat birliklerinin Sırplara karşı savaştığı üç farklı dönem ve yapı görülmüştür. 2 milyona yakın insanın göç ettiği, 100 binden fazla insanın yaşamını yitirdiği Bosna Savaşı, NATO ve Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR) müdahalesi sonrası çatışmalar sona ermiş, Dayton Anlaşması'na* göre de savaş hali son bulmuştur (Maskan, 2019); (Oduncu, 2019, s. 8); (Dalar, 2008, s. 94-96).

Avrupa'nın yanı başında 3 yıl boyunca aktif çatışmanın yaşanmasına rağmen adeta Müslüman bir devletin kurulamaması için tepkide bulunmayan Avrupa ve ABD'nin, Sırpların gerçekleştirdiği etnik temizliğe/soykırıma müdahale etmemesini Sırp cephesinin destek olarak gördüğü açıkça görülmektedir (Dalar, 2008, s. 97). Sırp kuvvetlerinin Müslüman unsurlara ve kültürel yapılara yönelik yok etme faaliyetleri savaş esnasında ve sonrasında açıkça görülmekle birlikte, Sırpların bu faaliyetleri 'yönetemezsen yık' ilkesini benimsediklerini göstermektedir (Bağcı, 1994, s. 262).

'Büyük Sırbistan' ideali neticesinde başlayan ve halen etkilerin görüldüğü Sırp hegemonyasını oluşturma girişimleri Bosna Savaşı ile son bulmamış, 1999'da gerçekleşen Kosova savaşı ile de devam etmiştir. Bosna-Hersek'in bağımsızlığını kazanması ile Yugoslavya, Sırbistan-Karadağ Cumhuriyeti öncülüğünde 2003 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Sırbistan'ın bahsi geçen yıkıcı idealine karşı Arnavutluk'un 'Büyük Arnavutluk' ideali çerçevesinde, Balkanlara yayılmış sınır ötesindeki

* Dayton Anlaşması 21 Kasım 1995'te ABD'nin Ohio Eyaleti Dayton şehrinde bulunan Wright-Paterson hava üssünde parafize edilmiştir. 14 Aralık 1995'te ise Paris'te, Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegoviç, Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloseviç ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman, Dayton Anlaşmasını resmen imzalamıştır. Dayton Anlaşması'nda Boşnak, Hırvat ve Sırp halklarının, ülkenin kurucu halkları olarak kabul edildiği, devlet yönetiminin Sırp, Boşnak ve Hırvat üç üyeden oluşan konseye devredildiği, her üyenin 8 aylık dönemler halinde devlet başkanı olduğu ve ülkenin 10 ayrı kantona bölünerek federe bir yerel yönetim anlayışı benimsenmiştir (Anadolu Ajansı, 2019).

Arnavutların, Arnavutluk sınırlarının genişletilerek birlik altında yaşamak istemeleri II. Dünya Savaşı döneminde sıklıkla gündemde olmuştur. Arnavutlar, Arnavutluk hariç günümüzde halen, Kosova'nın büyük çoğunluğunda, Sırbistan, Makedonya ve Yunanistan'ın ise bir bölümünde yaşamlarını sürdürmektedir (Özey, 2013, s. 18).

Bosna-Hersek'in bağımsızlığı sonrası Arnavut çoğunluğa sahip Kosova halkı Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanmak istemiştir. Uzun yıllar boyunca azınlık durumdaki Sırplar tarafından yönetilen ve insan hakları ihlallerinin sıklıkla görüldüğü Kosova'da Arnavutlar, barış ile ayrılmanın mümkün olmadığı düşüncesi ile Sırplar ile çatışmaya başlamıştır. Bu düşünceye daha önceki Bosna-Hersek'in de çatışmaya girerek Yugoslavya'dan ayrılması etkili olmuştur (Progonati, 2008, s. 82); (Oduncu, 2019, s. 8). Bu çatışmalarda Arnavutluk bölümünde değinilen banker krizi sonrası Arnavutluk iç savaşının başlaması ve halkın ordu mühimmatlarını talan ederek elde ettikleri silah ve cephaneleri kullandığı da görülmüştür. Bosna Savaşı'nın akabinde görülen Kosova krizinde, Kosova Kurtuluş Ordusu ve Arnavutlar, Sırp kuvvetleri ile savaşmıştır. Bölgede 6 yıl içinde 2 farklı amaçla 4 farklı etnik grubun çatışma yaşaması istikrarsızlığı derinleştirmiş ve yine dış müdahaleye açık hale getirmiştir.

NATO'nun, Birleşmiş Milletler (BM) onayını beklemeden başlattığı Kosova müdahalesi ile Miloseviç liderliğindeki Yugoslav ordusu geri çekilerek ateşkes talebinde bulunmuştur. NATO müdahalesi sonucu Yugoslav ordusu hava kuvvetlerinin 1/4'i, yüzlerce tank ve top kullanılamaz hale gelmiştir. BM'nin 1244 sayılı kararı ile 'BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK)' kurulmuş ve Kosova'nın tekrar toparlanması için bir dizi hedef belirlenmiştir. Bu hedefler savaş nedeniyle göçe maruz kalanların tekrar Kosova'ya dönmesini için uygun ortam hazırlanmasını, sivil iradeyi destekleyerek kendi kaderini tayin etme hakkını özgürce kullanabilmesini, Kosova'da kullanılamaz hale gelmiş kurum ve yapıların yeniden inşa edilmesini, hukukun üstünlüğü çerçevesinde insan haklarının korunmasını sağlamaktır. UNMIK sonrası Kosova Barış Gücü'nün (KFOR) kurularak 50 bine yakın kişiden oluşan çok uluslu bir güvenlik gücü Kosova'daki mevcut durumu korumaya çalışmıştır. Sivil yönetim ve iç güvenlik her ne kadar sağlam olsa da bölgenin statüsü belirlenememiş, BM kontrolünde Yugoslavya'nın parçası olmaya devam etmiştir (Abazi, 2007, s. 94); (Oduncu, 2019, s. 10).

Kosova, 2004 yılında Yugoslavya'nın dağılması ile Sırbistan'a bağlanmıştır. Bu duruma karşılık BM konuyu yeniden gündemine alarak Finlandiya devlet başkanı Martti Ahtisaari'yi arabulucu olarak görevlendirmiştir. Görüşmelerde, Sırbistan'ın bağımsız bir Kosova'yı reddetmesine karşılık Kosovalı Arnavutlar bağımsızlık istediklerini net biçimde ifade etmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda Ahtisaari, iki taraf için de kabul edilebilir çözümün olmadığı ve anlaşmazlığın devam ettiği sonucuna varmıştır. Kosova ise 2007 yılında görüşmeler devam ederken seçime gitmiş, Kosova Demokrat Birliği Başkanı Haşim Taci Başbakan olmuştur. Tam bağımsızlık isteyen Taci liderliğindeki Kosova, 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan'ın sert tepki ile karşı çıktığı bu duruma karşılık, ABD, İngiltere ve Fransa arka arkaya Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır. Rusya, Çin, İspanya, Güney Kıbrıs, Azerbaycan gibi ülkeler Sırbistan'ın lehine açıklamalar yaparak, Kosova'nın bağımsızlığını tanımamışlardır. Bu durum üzerine Sırbistan, Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) bağımsızlığın 'hukuka aykırı' olduğu gerekçesi ile başvurmuştur. 2010 yılında mahkeme Kosova'nın bağımsızlığını 'hukuka uygun' bulduğunu açıklamıştır. Bu açıklama sonrası Sırbistan son umudunu da kaybetmiş diğer tarafta ise Arnavutlar coşkulu bir zafer kutlaması yapmıştır. Avrupa Birliği'nin (AB) liderliğinde 2013'te Sırbistan ve Kosova ikili ilişkileri iyileştirmek için görüşmelere başlamış, her iki ülke de AB üyesi olmak için etkin çaba sarf eder duruma gelmiştir (Oduncu, 2019, s. 10-12).

Etnik yapının karmaşıklığının çatışmaya varan yıkıcı etkilerinin görüldüğü Balkanlar, dinsel olarak da sınır sorunlarını barındırmaktadır. Örneğin, Bulgar kilisesinin Kuzey Makedonya'ya bağlı Ohrid'de merkezinin bulunması, Sırp Kilisesinin Kosova'nın İpek şehrinde bulunması gibi dini merkezlerin sınırlar ötesinde kalması yeni sorunların ortaya çıkabileceği potansiyelini halen taşımaktadır. Son olarak Karadağ'ın 2006 yılında barışçıl bir şekilde referanduma giderek Sırbistan'dan ayrılması ile her etnik yapı devlet statüsü kazanmıştır (Maskan, 2019).

Bölge ülkelerinin sınır ve azınlık sorunları çerçevesinde birbirlerine yönelik güvenlik ikilemi yaşamaları, Balkanların, uluslararası sistemin güçlü aktörleri tarafından etkin mücadele alanı olarak görülmesine fırsat vermektedir. ABD ve dolayısı ile NATO ve AB'ye karşılık Rusya ve Çin ikilisinin ayrı ayrı olmak üzere bölgedeki hegemonyayı

kendi lehine kurma girişimleri güncel olarak görülmektedir. Bu durumun en somut örneği olarak karşımıza AB'nin ve NATO'nun genişleme planları dâhilinde Balkan ülkelerini kendi kutuplarına daha doğru bir ifadeyle Avro-Atlantik kutba dâhil etme girişimleridir (bkz. Tablo 3.1 Balkan Ülkelerinin AB ve NATO Üyelikleri). Avro-Atlantik yapının genişleme hamlesine karşı Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası bölge üzerinde kaybettiği etkinliğini yeniden sağlamak için bölge ülkelerinin sorunlarına doğrudan müdahil olmaya çalışmaktadır. Bir diğer aktör olarak Çin ise Kuşak-Yol girişimi ile yayılmacı politikasını Balkanlara taşımakta, Rusya ve Avro-Atlantik yapıya -özellikle Avrupa- karşı bölge ülkeleri ve sorunları ile yakından ilgilenmektedir (Tüysüzoğlu, 2012, s. 95).

Tablo 3.3
Balkan Ülkelerinin AB ve NATO Üyelikleri*

Ülke	AB	NATO
Arnavutluk	Beklenen Aday	2009
Yunanistan	1981	1952-1974;1980
Bulgaristan	2007	2004
Sırbistan	Müzakerede	Partnership for Peace**
Karadağ	Müzakerede	2017
K. Makedonya	Müzakerede	2020
Bosna Hersek	Muhtemel Aday	Aday
Slovenya	2004	2004
Hırvatistan	2013	2009
Kosova	Muhtemel Aday	Korumada
Moldova	-	-
Romanya	2007	2004

Kaynak: (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020)
*Bu tablo T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.
**Partnership for Peace (PfP), NATO'nun Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında güven oluşturmaya yönelik bir programıdır.

2014 yılında Almanya Şansölyesi Merkel öncülüğünde başlayan Berlin Süreci dâhilinde Balkan ülkelerini birliğe dâhil etme girişimleri hızlanmıştır. Brexit sonrası İngiltere'nin birlikten ayrılması, AB'nin genişleme politikalarını yeniden gündemine taşımasında etkili olmuştur (Dilbirliği, 2020); (Özartan, 2019, s. 157).

Bir diğer Balkan ülkesi Makedonya ise 2018'de Yunanistan ile ülke ismi konusunda ayrılığa düşmüştür. Tarihi Makedon kimliğine sahip çıkan Yunanistan, Makedonya'nın bu kimliği kullanmasını eleştirmiş ve sonucunda Makedonya ismini Kuzey Makedonya olarak değiştirmiştir. Yunanistan'ın bu talebine olumlu yaklaşan Makedonya, Yunanistan ile ilişkilerini derinleştirerek, bölgedeki yalnızlığını gidermek istemektedir. 2019 yılında ise Kuzey Makedonya hava sahasının kontrolünün Yunanistan'a bırakılması bu durumun en net göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Paçaoğlu, 2020, s. 42); (Kırbaki, 2019); (Anadolu Ajansı, 2019) (Durmaz, 2015, s. 67).

3.2. Balkanların Ekonomik Görünümü

Wallerstein'a atıfla merkez-çevre ilişkisi olarak yorumlanabilen Balkanlar, 'merkez' olarak sanayisi ve ekonomisi gelişmiş Avrupa'nın, 'çevre'sidir. Avrupa'nın gelişmemiş bölgesi olarak görülen ve kimi yazarların 'Avrupa'nın taşrası' tanımlaması da yaptığı Balkanlar, mevcut konumu itibari ile deniz-kara-demir yolu ulaşımında ve Asya-Avrupa arasındaki enerji kaynaklarının transferinde boru hatlarından ötürü jeopolitik olarak önemlidir (Kalaycı & Aytekin, 2016, s. 102, 108).

1990 sonrası Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile planlı ekonomilerin piyasa ekonomisine kazandırılması sürecine Yugoslavya'nın dağılması da Balkanların siyasi karışıklığına ekonomik karışıklıklar da eklemiştir. Merkez Avrupa'nın kurduğu AB'ye uyum sağlayıp ekonomisini ve sanayisini geliştirmek isteyen Balkan ülkeleri, 'çevre' olmaktan 'merkez' ülke olmaya çalışmaktadırlar. Ancak AB'ye üye olan Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Hırvatistan, Slovenya gibi ülkeler halen merkezîleşmemiş ve Avrupa alt sisteminde yer alan çevre ülke olarak var olmaya devam etmektedirler (Sancaktar, 2009).

Genel olarak Balkan ülkelerinin çoğunluğunun gelir seviyeleri ve kalkınma oranları incelendiğinde Avrupa'nın en zayıf ve kırılgan ekonomileri arasında oldukları görülmektedir. Her ne kadar kapitalist piyasa ekonomisine uyum tamamlanmış olsa da, ülkelerin siyasi ve bürokratik yapılarının elverişsiz olması gelişmelerinin önünde en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Kalaycı & Aytekin, 2016, s. 104).

Planlı ekonomi sisteminde olmayan Yunanistan, diğer Balkan ülkelerinden gözle görülür biçimde pozitif ayrışmış, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Yugoslavya'nın dağılması gibi siyasi krizlerin olduğu Balkan coğrafyasında diğer Balkan ülkelerine nazaran ekonomisi daha güçlü olmuştur. Ekonomi sisteminde yapılan değişikliğin toplumun tüm kesimlerini doğrudan etkilediği gibi üretim, tüketim, tedarik ve dağıtım faktörlerinin yeni sisteme uyum sağlamasında da zorluklarla karşılaşılmıştır. Coğrafi olarak merkez Avrupa'ya yakın olan ülkelerin yeni sisteme entegrasyonları ve başarıları diğer ülkelere göre daha net şekilde görülmüştür (Ulusoy & Özçelik, 2020, s. 1034). İthalat ve ihracat seviyeleri incelendiğinde gelir-gider durumları net olarak görülebilen Balkan ülkeleri, bu tezi doğrular nitelikte ticaret rakamlarına ulaşmaktadır (bkz. Tablo 3.2 Balkan Ülkeleri İthalat & İhracat Verileri).

Tablo 3.4
Balkan Ülkeleri İthalat & İhracat Verileri*

	2000		2005		2010		2019	
Ülke/(Milyar $)	**İthalat**	**İhracat**	**İthalat**	**İhracat**	**İthalat**	**İhracat**	**İthalat**	**İhracat**
Arnavutluk	5,38	0,337	2,73	0,750	4,57	1,79	5,38	2,67
Yunanistan	31,8	11,4	55,1	18,7	62,9	28	62,5	37
Bulgaristan	5,45	5,03	16,5	11,9	25,3	21,4	37,9	34,5
Çekya	32,3	29,9	72,1	77,3	123	130	174	198
Slovakya	13	12,3	33	33	63,8	65,4	83,8	90,3
Sırbistan	0,942	0,603	12,47	7,74	18,60	13,49	28	20,5
Karadağ	0,503	0,362	1,38	0,982	2,60	1,53	2,97	0,407
Kuzey Makedonya	2,36	1,56	3,44	2,21	5,74	3,65	10	7,86
Slovenya	10,6	9,21	19,4	18,5	27,6	25,6	42,6	38,5
Bosna Hersek	2,58	0,867	6,82	2,92	8,84	5,05	11,2	7,15
Hırvatistan	7,66	4,79	18,6	9,33	21,6	12,9	29,1	17,6
Kosova	-	-	1,77	0,413	3,24	1,16	4,46	2,32

Kaynak: Sırbistan, Karadağ 2000, 2005, 2010 yılları, Kosova İthalat & İhracat: (The World Bank, 2021); Diğer Balkan Ülkeleri İthalat & İhracat: (OEC, 2021)

*Bu tablo World Bank ve OEC verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Balkanların AB'ye bağımlı ekonomik yapısı dış ticaret verilerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bölgenin en büyük ticaret ortakları AB ülkeleri, ABD, Rusya, Çin ve Türkiye'dir (Kaynar, 2019, s. 37).

Balkanların ekonomik başarısızlığının önemli bir nedeni de nitelikli insan gücünü göçler nedeniyle kaybetmesidir. Gelişmekte olan sanayisine nitelikli insan gücü yetiştirmekte zorlanan ve ekonomik nedenler en başta olmak üzere yurtdışına göçü engelleyemeyen Balkan ülkeleri kalkınma ve büyüme hedeflerinde istedikleri başarıyı

elde edememektedir. Nitelikli insan gücünün eksikliği ülkelerde girişimciliğin de önüne geçtiğinden sanayi ve ekonomide özel sektörün iç yatırımı oldukça azdır. Bu durum var olan işgücünün de aktif olarak istihdama katılamamasının da önünde en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik yetersizlik ve teknik altyapının elverişsizliği nedeniyle Balkan halkı, Batı Avrupa'ya göç etmektedirler. Eurostat 2018 verilerine göre Arnavutluk nüfusunun %2,2'si olan 62 bin kişi; Kuzey Makedonya nüfusunun %1,2'si olan 24 bin kişi; Kosova nüfusunun %1,8'i olan 35 bin kişi; Karadağ nüfusunun %0,5'i olan 3 bin kişi ülkelerinden göç etmişlerdir. Tek bir takvim yılında kaybedilen bu göç bazı Balkan ülkelerinde küçük bir şehre eş değer olması nedeniyle dikkate değer bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan ise var olan işgücü, düşük ücretler, yaşam koşullarının zorlu olması nedeniyle yine var olan ve işçi bulmakta zorlanan Balkan ülkelerinin çeşitli sektörlerinde çalışmaktansa göç etmeyi tercih ettikleri görülmüştür (Brljavac, 2020).

Dünya Bankası 2019 verilerine göre işsizlik oranları toplam işgücüne kıyasla, Bosna Hersek %15.69, Kosova %25.56, Kuzey Makedonya %17.26, Arnavutluk %11.47, Sırbistan %10.39, Yunanistan %17.31, Karadağ %15.12 oranında gerçekleşerek ekonomik zayıflığın ne derece büyük ve keskin olduğunu göstermektedir (The World Bank, 2021). İşsizlik oranlarının ülkelerin yapısal sorunları nedeniyle yüksek seviyelerde olması bir önceki bölümde de değinilen ekonomik entegrasyona ve kalkınma oranlarına negatif etki etmektedir. AB, Rusya ve Türkiye'nin coğrafi olarak arasında kalan bu bölge ulaşımda bir kavşak olması ve ucuz işgücü ücretleri nedeniyle dış yatırımları kendisine çekmektedir. AB üyesi ülkelerin doğrudan yabancı yatırım rakamları incelendiğinde gözle görülür şekilde diğerlerinden pozitif olarak ayrılmaktadır. Batı Balkanlarda ise Kuzey Makedonya, Karadağ, Bosna-Hersek birbirine yakın ve düşük seviyelerde dış yatırım çekerken Arnavutluk, 1.2 milyar dolar yatırım ile AB üyesi ülkelere yakın oranıyla dikkat çekmektedir. (The World Bank, 2020). Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere sağlanan resmi kalkınma yardımı verilerin göz önüne alındığında Balkanlarda Sırbistan'ın diğer Balkan ülkelerinden ayrılarak 570 milyon dolar dış yardım aldığı görülmektedir. 4.2 milyar dolarlık yabancı yatırım çeken Sırbistan diğer Balkan ülkelerine kıyasla görece yüksek dış yardım almasının AB aday üyeliği ve ekonomik altyapısının daha uygun olmasından dolayı gerçekleştiği söylenilebilir. Bu noktada

Arnavutluk'un 1.2 milyar dolar yabancı yatırım çekmesine rağmen 30 milyon dolarlık dış yardım almasını ise özel sektörün Arnavutluk'a güvendiğini ancak devletlerin Arnavutluk ekonomisine güvenmediği şeklinde açıklanabilir (The World Bank, 2020); (bkz. Tablo 3.2 Balkan Ülkeleri İşsizlik, Yabancı Yatırım ve Kalkınma Yardımları Verileri).

Tablo 3.5
Balkan Ülkeleri İşsizlik, Yabancı Yatırım ve Kalkınma Yardımları Verileri*

	İşsizlik (Toplam İşgücüne Oranla, %)	Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Milyar $)	Alınan Resmi Kalkınma Yardımları (Milyar $)
Ülke	**2019**	**2019**	**2019**
Arnavutluk	11.47	1.2	0,03
Yunanistan	17.31	5	-
Bulgaristan	4.23	1.6	-
Sırbistan	10.39	4.2	0,57
Karadağ	15.12	0,42	0,1
Kuzey Makedonya	17.26	0,55	0,14
Bosna Hersek	15.69	0,39	0,46
Slovenya	4.45	1.71	-
Hırvatistan	6.62	1.17	-
Kosova	25.56	0,30	0,34
Moldova	5.1	0,5	0,34
Romanya	3.91	7.4	-

Kaynak: (The World Bank, 2021)

* Bu tablo World Bank 2021 verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sektörlere göre Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) rakamları incelendiğinde Balkan ülkelerinin hizmet sektöründen gelir elde ettikleri görülmektedir. İşsizliğin ve katma değerli üretim yapılamamasının bir diğer önemli nedeni de bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Balkan ülkeleri ekonomilerini ve kaynaklarını, gelirlerini artıracak ağır sanayi ve turizm alanına kaydıramadıkları için kalkınma hızlarının düşük olduğu görülmektedir. Özellikle elverişli coğrafyası ve kültür birikimi nedeniyle yüksek turizm potansiyeli taşıyan Balkan ülkeleri tanınma ve kamuoyu yaratma gücü olan bu sektörden de yeteri kadar faydalanmamaktadır. Emek yoğun ağır sanayi sektörünün bölge üzerinde yoğunlaştırılması, hem istihdamı artırıcı bir hamle olarak hem ekonomik kazanımları katma değerli hale getireceğinden hem de göçü önleyebilecek nitelikte olmasından ötürü

Balkanlar için elzemdir (Ulusoy & Özçelik, 2020, s. 1054); (bkz. Grafik 3.1 Balkan Ülkeleri GSYİH).

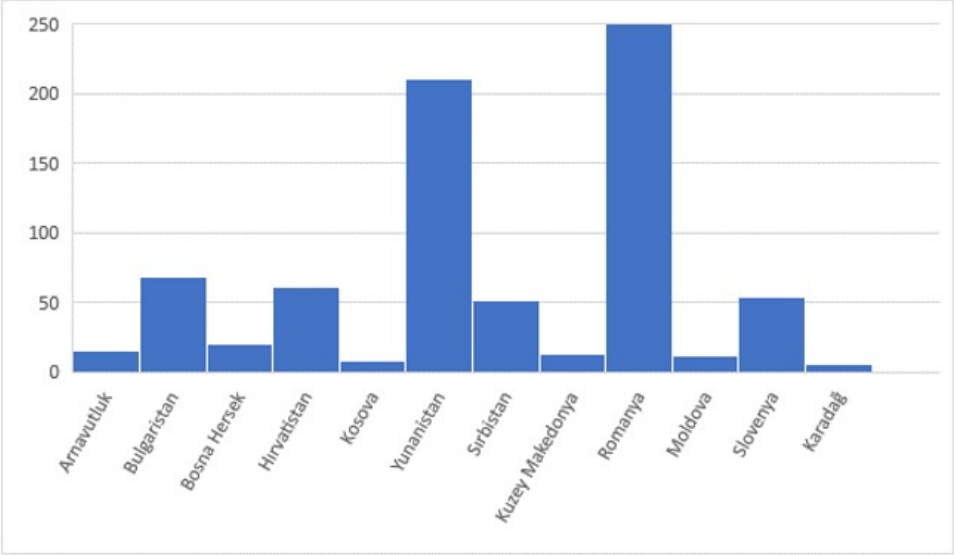

Grafik 3.1: Balkan Ülkeleri GSYİH (Milyar $)*

Kaynak: (The World Bank, 2020)

* Bu grafik World Bank 2020 verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Balkanlar, Orta Avrupa ülkelerine kıyasla daha uygun nüfus yapısı ve coğrafi şartları olmasına rağmen yolsuzluk, siyasi kriz, ekonomik yetersizlik ve altyapı eksiklikleri nedeniyle istenilen ekonomik başarıyı yakalayamamaktadır. Balkan ülkelerinin Orta Avrupa ülkelerine benzerlik gösterir hale gelebilmesi için Tom Nutall'a göre 180 yıl gerekmektedir (Kaynar, 2019, s. 34). Milli gelir seviyelerini incelediğimizde Orta Avrupa'ya yakın ülkelerin, Balkan ülkelerinin en az 3 katı milli gelir elde ettikleri görülmektedir (bkz. Tablo 3.3 Balkan Ülkeleri Kişi Başına Düşen Milli Gelir).

Tablo 3.6
Balkan Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir ($)*

Ülke	1990	1995	2010	2019
Arnavutluk	653	769	4,046	5,303
Yunanistan	9,573	12,739	27,264	19,604
Bulgaristan	2,344	2,267	6,783	9,703
Çekoslavakya	3,684	-	-	-
**Çekya	3,939	5,807	19,842	23,452
**Slovakya	3,186	3,728	16,711	19,256
Yugoslavya	3,772	-	-	-
***Sırbistan	4,259	2,216	5,735	7,359
***Karadağ	3,491	1,958	6,630	8,825
***Kuzey Makedonya	1,459	2,373	4,543	6,093
***Slovenya	9,063	10,724	23,570	26,062
***Bosna Hersek	1,737	531	4,635	6,109
***Hırvatistan	3,482	4,856	13,818	14,627
***Kosova	2,731	2,351	3,430	4,473
Moldova	1,092	489	1,707	2,957
Romanya	1,728	1,640	8,120	12,914

Kaynak: (UNdata, 2021)

* Bu tablo Undata 2021 verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

** 1993 yılında dağılan Çekoslavakya'dan ayrılan ülkeler.

*** 1992 yılında dağılan Yugoslavya'dan ayrılan ülkeler.

3.3. 2000 Öncesinde Türkiye'nin Balkan Politikaları

Zengin bir kültürel geçmişe sahip olan Balkanlar, Helen, Antik Yunan, Roma, Bizans, Habsburg ve Osmanlı gibi medeniyet kuran imparatorlukların karşı karşıya geldikleri, yayılım gösterdikleri ve dönemsel olarak incelendiğinde jeopolitik bağlamda birbirleri arasında sınır olarak görülen bir kavşaktır. Merkez Avrupa ve Asya arasındaki adeta bir tampon bölge olarak kritik ve karmaşık bölge olması tarihsel geçmişine uygun etnik çeşitlilik bölge özelinde birliğin oluşmasının önündeki en büyük engel olarak açıkça görülmektedir. 1400'lü yılların başlarından itibaren Balkanlarda etkili olmaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu, 1699'daki Karlofça Anlaşmasına kadar Balkanlardaki etki alanını genişletmiştir. 1789'da gerçekleşen Fransız İhtilali'nin sonucunda tüm dünyada olduğu gibi bölgede de milliyetçi hareketler hızlanmış ve 1912'ye kadar Balkanlarda etkisini sürdürebilen Osmanlı İmparatorluğu son toprağı olan Arnavutluk'u da kaybetmiştir. 15. yüzyıl itibari ile Balkanlarda imar ve iskân politikaları bölgesel

kalkınmayı başarmıştır. Asimilasyon politikası gütmeden barışı tesis eden ve bir üst kimlikle yaşamaya elverişli ortamı sağlayabilen Osmanlı İmparatorluğu, günümüzde de Türkiye Cumhuriyeti'ne kültürel bir miras olarak bölgedeki etkisini bırakmıştır (Beylur, 2020).

Balkanların, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal yayılma ve hegemonya alanı olması, yönünü Avrupa'ya dönmüş Osmanlı'nın bir 'Doğu' devleti olmaktan daha çok Balkan devleti olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu kanıya toplam 215 sadrazamdan Balkan kökenli 62 sadrazamın göreve getirilmesi, yetişmiş insan gücü, ekonomik kaynakların ve mimari eserlerin bölge üzerinde yoğunlaşması en açık deliller olarak karşımıza çıkmaktadır (Sancaktar, 2013, s. 620).

Doğal düşmanı ve ilerlemesinin önünde bir engel olarak gördüğü 'Batı' ile mücadelesinde adeta bir üs görevi gören Balkanlar, Osmanlı için hem lojistik hem de kaynak bakımından stratejik bir coğrafya olmuştur. Osmanlı idaresi altında Müslüman-gayrimüslim olarak ayrışan yerel halk, bir önceki paragrafta belirtildiği üzere ulus devletleşmenin görülmeye başlaması ve Osmanlı'nın otorite ve hegemonyasının kaybolmasıyla birlikte Sırplar, Boşnaklar, Arnavutlar, Yunanlar, Bulgarlar, Romanlar, Makedonlar başta olmak üzere bağımsızlığını kazanarak Osmanlıdan ayrılmışlardır. I. Dünya Savaşı öncesi yaşanan Balkan Savaşları ile Osmanlı, Balkan coğrafyasından ve 'Batı'yı tehdit eden unsurlarından arındırılmış, I. Dünya Savaşı sonrası ile de Türkiye Cumhuriyeti'ne evrilmiştir. Soydaş, dindaş ve Osmanlı kültür mozaiğinin önemli bir parçası olan Balkan halkı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Balkan devletleri ile imzalanmaya başlanan anlaşmalar neticesinde Anadolu'ya toplu göç etmeye başlamıştır. Ancak mevcudiyetini koruyan Türk ve Müslüman kesimin haricinde yerel halkın ortak kültüre olan bağlılığı azımsanmayacak derecede devam etmiş ve halen etmektedir. Parçalanan Balkan coğrafyası I. Dünya Savaşı sonrası Yugoslavya altında birlik göstermeye çalışmış ve II. Dünya Savaşı ile birlikte soğuk savaş sonrası dönemde iki ayrı kutba ayrılan dünyanın ortasında kalmıştır. Farklı dil, din ve etnisiteye sahip halkların ve devletlerin farklı ideolojiler altında örgütlenmesi bu kültür zenginliğini karmaşık bir yapıya dönüştürmüş ve büyük güçlerin hareket alanı olmaktan kurtulamamıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde başta savaş suçları olmak üzere insan hakları ihlallerinin sıkça

görüldüğü Balkanlar, halen en kritik kriz noktaları arasında yerini korumaktadır. Osmanlı bakiyesi olarak Türkiye, Balkan coğrafyasında yaşamını sürdüren 'kültürdaşlarına' karşılıksız yardımı ve desteği sürdürmekte, etki alanını arttırmaktadır (Karadağ, 2019, s. 5).

Türkiye, cumhuriyetin ilanı sonrası Balkanlara yönelik politikasını realist zeminde inşa ederek var olan durumu korumaya çalışmıştır. Bulgaristan'ın Balkanlar ve Trakya özelindeki yayılmacı düşüncelerine karşı Balkan Paktı'nı 1934'te, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya ile de Bled Anlaşmasını imzalayarak bölgenin tehdit ve güvenlik ikilemli yapısına yönelik yapıcı ve barışı önceleyen ittifakçı bir Balkan dış politikası izlemiştir. II. Dünya Savaşı ve sonrası 'kutuplar' arası mücadelelerle boğuşan Türkiye'nin 1950'li yıllardan 1990'a kadar Balkanlarda etkinliği ve etkililiği oldukça azalmıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde, Yugoslavya'nın dağılması ile bölge üzerinde dış politika yapım sürecine başlamıştır. 1990'larda görülen savaşlar ve çatışmaların dinmesi için hem sahada aktif olarak asker konuşlandıran Türkiye, hem de diplomatik girişimler ile kaosun hâkim olduğu Balkanlar'ın güvenlikleştirilmesi için uluslararası alanda kamuoyu çalışmaları yapmıştır (Demirtaş B. , 2012).

Dışişleri Bakanlığı'nın sitesinde belirtildiği üzere Türkiye'nin resmi Balkan politikası 'bölgesel nüfuz alanı' ve 'ortak kültürel değerler' çerçevesinde, diplomatik girişim; bölgesel güvenlik; kültür ve etnik yapının korunması; ekonomik kalkınma süreçlerinde entegrasyon olarak dört ana başlık altında ele alınmaktadır. Türkiye, bölge ülkelerinin birbirleri ile ilgili sorunlarını ülkelerin ortak çıkarları çerçevesinde ele alarak çözüme kavuşturmayı kendine amaç edinmiştir. Balkan ülkelerinin toprak bütünlükleri başta olmak üzere egemenlik ve bağımsızlıklarını sayan Türkiye, bir bölge ülkesi olması hasebi ile de iyi komşu ilkesi gözetilerek ilişkilerini derinleştirmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı).

19. yüzyıl boyunca birer birer Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan Balkan devletleri, 1912 yılında başlayan Balkan Savaşları ile de Türkiye'nin Balkanlar'dan kopmasına yol açmıştır. İki savaş arası dönemde (1918-1939) realist dış politika gereği sınır komşusu Yunanistan ile iyi ilişkiler geliştirmek isteyen ve Sovyetler Birliği tehdidi nedeniyle Balkanlardaki etkisini statükoya bırakan Türkiye 1990'lı yıllara kadar bölge

özelindeki politikalarını revize etmemiştir. Ancak 1980 sonrası küreselleşmenin etkileri, Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesi Türkiye'nin yeniden bölge üzerindeki politikalarını aktif hale getirmesine olanak sağlamıştır. Kısaca özetleyecek olursak Balkan Savaşları'nın kaybedilmesi ile bölgeden uzaklaşan Türkiye, komünizmin yıkılarak kapitalizmin bölgede etkin hale gelmesiyle Balkan coğrafyasında aktif siyaset sürdürmeye başlamıştır (Sancaktar, 2010).

Bu noktada önemli bir diğer nokta ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasına giden sürece dek Türkiye'nin Balkan politikası Yunanistan güvenlik kaygılarından ötürü anlaşmazlıkların ötesine geçememiş, günümüzde de devam eden sorunlar geçmişte de konu edilmiştir. Yunanistan, Balkanlarda Türkiye'nin aktif bir dış politika izlemesi sonucu 'çevrelenme' kaygısını belirtmiş, Kıbrıs ve Adalar Denizi'ndeki deniz yetki alanlar ve adalar sorunlarını sürdürmeye devam etmektedir. Yugoslavya özelinde Türkiye'nin dış politikası ise sadece ekonomik amaçlar doğrultusunda sınırlı olmaktan öteye geçmemiştir. Merkez Avrupa ile ticaretin transit ülkesi konumunda olan Yugoslavya ile ilişkiler sınırlı tutulmuştur (Göral, 2013, s. 107-108).

1990'lı yıllar itibari ile proaktif bir Balkan dış politikası izleyen Türkiye, 1995 Bosna ve 1999 Kosova savaşlarında açıkça taraf olmuş, savaşların ve çatışmaların durdurulması için oluşturulan uluslararası birliklerde mevcudiyet göstermiştir. KFOR (Kosovo Force) ve EUFOR (European Union Stabilization Forces) gibi çok uluslu güç yapılarında varlık gösteren Türkiye, sivil toplum kuruluşları ve resmî kurumları ile Balkanların huzur ve refaha ulaşması için Balkanların yapısal sorunlarını uluslararası kamuoyu gündemine taşımış ve politik nüfuzunu arttırmıştır. Bölgenin ekonomik istikrara ulaşması için yatırımlarını Balkanlara kaydırmaya başlayan Türkiye, ulaşım başta olmak üzere çeşitli projelerle Balkanların kalkınmasını desteklemiş, karşılıklı ticareti öncelemiştir. Ortak aynî değerler çerçevesinde soydaş ve gönül bağlarımızın olduğu kitlelerin siyasal katılımlarını desteklemiştir. Balkanların sorunlu ve kompleks yapısından ötürü bölgesel koordinasyon teması ile uzlaşıyı sağlamak ve çatışma ortamının ortadan kalkması amacıyla işbirlikleri oluşturmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Türkiye'nin destekleri ile Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Örgütü (SECI) kurulmuştur. Diğer taraftan ise Türkiye'nin Balkan ülkelerinin NATO üyeliklerini

destekleyerek müttefik olmak için çaba gösterdiği de görülmektedir (Şanlı, 2020, s. 63-64).

3.4. 2000 Sonrasında Türkiye'nin Balkan Politikaları

2000'li yılların başları itibari ile dış politikada açılım sürecine giden Türkiye, Balkanlardaki faaliyetlerini arttırarak siyasi, ekonomik ve kültürel düzeyde etkisini göstermiştir. Üst düzey siyasilerin karşılıklı ziyaretlerinin sıklaştığı, ticaret anlaşmalarının birbiri ardına imzalandığı kültürel ve sosyal faaliyetlerin arttırıldığı bu dönemde Türkiye'nin Balkanlardaki etkisi ve etkililiği dünya kamuoyuna da yansımıştır. 1990'ların çatışma ortamında arabulucu ülke olarak bölgede etkili olan Türkiye, Arap Baharı ve ertesinde Suriye Krizi'nin başlangıcına kadar olan sürede Balkanlar özelindeki dikkatini Ortadoğu'ya çekmek zorunda kalmıştır. Ancak Balkan devletleri ile temaslar ve ikili ilişkiler devam etmiş, kültürel ilişkilerin derinleşerek devam ettiği görülmüştür. Mülteci sorunları, kalkınma yardımları ve yatırımlar başta olmak üzere birçok zeminde Türkiye, Balkanlar ile bütünleşmiş dış politikasını sürdürmüştür (Ekinci, 2017, s. 8).

İşsizlik oranının yüksek olduğu, sanayi ve altyapı eksikliklerinin ciddi oranda görüldüğü Balkanlarda ekonomik ortak olarak kendini gösteren Türkiye, 2008 küresel krizinin etkilerinden pozitif ayrışması, AB ülkelerinin ekonomik yapılarının bozulması ve bölge ülkelerinden görece daha güçlü ekonomik imkânları olan Yunanistan'ın 2009 yılında ekonomik krize girmesi ile gözle görülür biçimde ekonomik varlığını artırmıştır (Ekinci, 2017, s. 8-9).

Türkiye 2002 yılında 3,6 milyar dolar seviyesinde gerçekleştirdiği Balkan ülkeleri ile olan ticaretini 2019 yılında 19 milyar dolara yükseltmiştir. Bölge tabanlı ticaret 2014 yılında en yüksek seviye olan 20 milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmesine rağmen bu rakam düşme eğilimi göstermektedir. 2016 yılında Türkiye, Balkanlar genelinde yaklaşık olarak 10 milyar dolar ihracat gerçekleştirmiştir. Karşılıklı ticaret rakamlarının düşmesinin ana sebebi olarak Türkiye'nin bölgeden gerçekleştirdiği ithalatının azalması görülmektedir. Türkiye, Karadağ'dan alüminyum, Bosna- Hersek'ten et ve yağ ürünlerinin alımının arttırılması ile karşılıklı ticareti dengelemeye çalışmıştır (Ekinci, 2017, s. 9).

Türkiye, sürdürülebilir ihracat pazarı olarak varlık göstermek istediği Balkanlarda, düşük milli gelire sahip ve alt yapısı gelişmekte olan ülke gruplarından olan Batı Balkan ülkeleri ile olan ticaretinde bilinçli olarak negatif ticaret dengesi kurmak istemektedir. Bu durumu kalkınma yardımları ve yatırımlarının bu tip ülkeler özelinde etkisinin artması ve nüfuz artırmak için gerçekleştirdiği açıkça göstermektedir.

Türkiye'nin Balkanlardaki etkisinin ve varlığının en önemli sebeplerinden biri bölgenin jeopolitiği ve jeo-ekonomisidir. Bölgenin Merkez Avrupa, Rusya ve Akdeniz'e olan yakınlığı, lojistik olarak ulaşım kolaylığı ve ekonomisin gelişmemiş olması, Türkiye'nin resmi ve özel yatırımlarını bölge özelinde arttırmasının en önemli faktörleri olarak karşımıza çıkarmaktadır. Türkiye Balkanlarda, iletişim, telekom, enerji, finans, inşaat, ulaşım, turizm gibi sektörlerde faaliyet göstermektedir. Türk şirketlerin bölgedeki yatırımları teşviklerle desteklenmektedir. 2016 yılında 11 Balkan ülkesinde önceki yıllara oranla en yüksek seviye olan yaklaşık 200 milyon dolar yıllık yatırım girişi gerçekleştirmiştir. Her ne kadar THY'nin Bosna-Hersek özelinde başarılı olamaması bölge üzerindeki Türk yatırımcılar için negatif bir intiba oluşturmuş olsa da bölgede faaliyette bulunulan zaman doğrultusunda yatırımcı ve girişimciler tecrübe kazanarak Balkanları yakından tanıma imkânı elde etmektedirler. Türk sermayesiyle banka düzeyinde finansal enstrümanlarla Balkanlardaki yerini ve gücünü koruyan Türkiye, bölgede ticari faaliyet göstermek isteyen yatırımcılara kredi desteği sağlamaktadır. Balkanlarda ve dünyada görünümünü artıran ekonomik yatırımlar hiç şüphesiz kamu diplomasisi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Genel olarak Balkanlar ile gerçekleşen ticaretin yaklaşık olarak 3/4'ünden fazlası Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan ile gerçekleşmektedir. Coğrafi yakınlıkların, ülke altyapılarının ve bu ülkelerin AB ile entegre olmuş ekonomik yapılarının olması bu durumun en net gerekçesi olarak görüldüğü söylenilebilir. Türkiye karşılıklı yaptığı ticaretin haricinde bölgesel işbirliğini destekleyen ekonomik politikalarına da devam etmektedir. Sırbistan, Bosna-Hersek ve Türkiye arasında gerçekleştirilen ve İstanbul'da da 2016'da ortak bir ofis açılarak sürdürülen üçlü ticaret ortaklığı bunun en somut göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Ekinci, 2017, s. 9-10).

Karmaşık politik geçmişinden ötürü gelişmekte olan ülkelerden oluşan Balkanlar, sanayi ve altyapısının eksikliğini sadece bu politik geçmişine değil, enerji fakiri olarak dışa bağımlı olmasına da borçludur. Bu bağlamda enerji arz güvenliği ve bağımlılığına pozitif etki edecek olan boru hatları projeleri bölgenin kalkınması için başat aktör olarak görülmektedir. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin (TANAP) Balkanlar ayağı olan Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi (TAP) ile Hazar enerji kaynakları TANAP ile Türkiye üzerinden TAP'a (Yunanistan- Arnavutluk-İtalya) iletilecek ve bölge bir yeni boru hattı haricinde enerji politiği üzerinde de etkili olacaktır. Bir diğer önemli gelişme ise Türk Akımı ile Rusya'nın Türkiye'ye göndereceği 15,75 milyar m3 doğal gazın, Yunanistan üzerinden Merkez Avrupa'ya iletilmesi planlanmakta ve böylece enerji arz güvenliği ve enerjide ithalat portföyü çeşitlenmiş olacaktır. 2000'li yıllarda bölgede etkili olmaya başlayan İtalya, Almanya, Rusya, ABD, Körfez ülkeleri ve Çin arasında Türkiye'nin yenilikçi ve proaktif dış politikası bölgedeki dış rekabeti artırarak, dış yatırımların ve yeni yatırımcıların bölgeye girmesine olanak sağlamıştır. Böylece Balkanlardaki sıcak para trafiğinin artması, işsizliğin azalması gibi yerel halkın doğrudan hissedebildiği ekonomik yatırımlar her geçen gün artarak devam etmektedir. Bölgenin en büyük engeli ise demokratik deneyimin az olmasıdır. 2000'li yıllara dek süren savaş ortamı ve Balkan ülkelerinin bürokratik mevzuatları nedeniyle Türkiye'nin ve Türk yatırımcıların bölgeye yatırım yaparken temkinli olmasına neden olmaktadır (Ekinci, 2017, s. 10).

AB yatırımları haricinde, Arnavutluk ve Makedonya'da en çok yatırım yapan ülke olan Türkiye, özel sektörün haricinde kamu diplomasisi faaliyetlerinde de bulunmaktadır. TİKA başta olmak üzere YTB, Maarif Vakfı, Yunus Emre Enstitüsü gibi resmi kurumlar ile Balkanlarda varlık gösteren Türkiye, kültür köprüsü kurarak tarihi bağları canlı tutmak istemektedir. 2019 yılında TİKA tarafından Balkan ülkelerine yönlendirilen fon yaklaşık olarak 12 milyon dolar olmuştur. Teknik altyapı, profesyonel personel desteği ve insani yardımlar başlıklı birçok proje ile faaliyet gösteren TİKA, 1996'dan beri Balkanlarda faaliyet göstermektedir. YTB, tüm dünyaya açık olarak 'Türkiye Bursları' projesi ile yabancı öğrencilerin Türk eğitim kurumlarında öğrenim görmelerini sağlamaktadır. Özellikle Balkanlarda akademik, kültürel, maddi destek sağlayarak öğrenci değişim programı sağlayan YTB, Türkiye'nin Balkan halkları

nazarında görünürlüğünü ve tanınırlığını artırmaktadır. Yunus Emre Enstitüsü, Türk dilini ve kültürünü tanıtarak başta Batı Balkanlarda olmak üzere Arnavutluk, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya, Sırbistan ve Romanya'da faaliyet göstermektedir. 42 ülkede etkinlik gösteren Maarif Vakfı ile okul öncesi eğitimden üniversiteye kadar olan dönemde genç nesillerle bağlantı kuran Türkiye etkin bir kamu diplomasisi sürdürmektedir. Beylur (2020), *"İç siyasi ortam sebebiyle 1990'ların sonuna doğru bölge, Türk dış politikasında zemin kaybetmiş olsa da 2000 sonrası dönemde yeni kurum ve kuruluşların da eklemlenmesiyle Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ikili, çok taraflı ve bölgesel iş birliği süreci ivme kazanarak artmıştır."* Türkiye'nin Balkan politikasını bu sözlerle tanımlamaktadır.

4. ARNAVUTLUK ÖZELİNDE TÜRK YUMUŞAK GÜCÜ

Türk yumuşak gücünü anlayabilmek ve Arnavutluk özelinde inceleyebilmek üzere tümden gelim yöntemini kullanarak öncelikle gücün tanımı, çeşitleri, kullanımı incelenmeye, daha sonra da Balkan bölgesinin genel görüntüsü ve Türkiye'nin genel bir çerçeveden bu bölge ile ilişkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise Arnavutluk'u tanımak adına Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmeden önceki etnik kökeninin varoluşunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girdikten sonraki süreçten bağımsızlığını alma mücadelesine kadar giden süreçte meydana gelen gelişmeleri ve bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile olan ikili ilişkilerini ele alınmıştır. Bu gerekçe ile Arnavutluk'taki Türk yumuşak gücünü betimleyebilmek için Arnavutluk ülke profilinin çıkarılması amaçlanmıştır. Arnavutluk'un tarih sahnesine çıktığı günden itibaren milliyetçilik hareketlerinin oluşması ve de bağımsızlığından sonra günümüze gelene dek geçirdiği dönüşümleri ortaya koymak ve böylece Arnavutluk siyasi tarihinin Arnavut halkını nasıl etkilediği irdelenmeye çalışılmıştır.

4.1. Dünden Bugüne Arnavutluk

Arnavutluk, coğrafi konum olarak 41° kuzey paralelleri ve 20° doğu meridyenleri arasında yer almaktadır. Avrupa kıtasının Batı Balkan hattının en ucunda bulunan ülkenin, Yunanistan ile 212 kilometre, Kosova ile 112 kilometre, Makedonya ile 181 kilometre, Karadağ ile 186 kilometre kara sınırı bulunmaktadır. Denizden komşusu olan İtalya ile 53 deniz mili mesafesi olan Arnavutluk, Adriyatik Denizi'nin Akdeniz'e bağlandığı noktada yer almaktadır. Bu coğrafi konumu ile Balkanlar için üs, liman, yığınak yeri ve bir giriş kapısı özelliğine sahiptir (Karagöl & Karagöz, 1995, s. 1). Toplam yüz ölçümü 28,748 km² olup çoğunlukla dağlar, tepeler ve kıyı boyunca küçük ovalara sahiptir. Ortalama yüksekliği 708 metre, en yüksek noktası ise 2768 metre ile Korab (Maja e Korabit) dağıdır. Ilıman iklimin görüldüğü Arnavutluk'ta, kış mevsimi serin, bulutlu ve yağışlı; yaz mevsimi sıcak, açık ve kurak; iç bölgeler ise daha serin ve nemlidir. Sahip olduğu arazinin %43'ü tarım arazisi, %29'u orman arazisi, %28'i ise diğer kullanım alanına sahip arazi alanlarını oluşturmaktadır.

Ülkede yıkıcı depremler, özellikle güneybatı kıyılarında tsunamiler ve seller meydana gelirken kuraklık ise önemli çevre sorunları arasındadır. Ormansızlaşma, toprak erozyonu; endüstriyel ve evsel atık sulardan kaynaklanan su kirliliği; sanayi ve enerji santrallerinden kaynaklanan hava kirliliği; sağlıklı çevre yönetimi için kaynak eksikliğinden dolayı biyolojik çeşitlilik kaybı gibi çevre sorunları görülmektedir. En önemli doğal kaynakları ise; petrol, doğalgaz, kömür, boksit, kromit, bakır, demir cevheri, nikel, tuz, kereste, hidroelektrik potansiyeli ve ekilebilir arazileridir.

Demografik özelliklerine bakıldığı zaman nüfusu, ülkenin batı ve orta kesimlerinde biraz daha yüksek insan yoğunluğuyla oldukça eşit bir dağılım göstermektedir. Arnavutluk'un 2020 tahmini nüfusu 3,074,579 olup bu sayı; %82,6 Arnavut, %0,9 Yunan, %1 diğer (Ulah, Roman, Makedon, Karadağ ve Mısır dâhil), %15,5 ise belirtilmeyen etnik kökene aittir. Yaş dağılımı Grafik 4.1'de gösterilmiş olup ortalama yaşı 34,3 yıldır (Central Intelligence Agency, 2020).

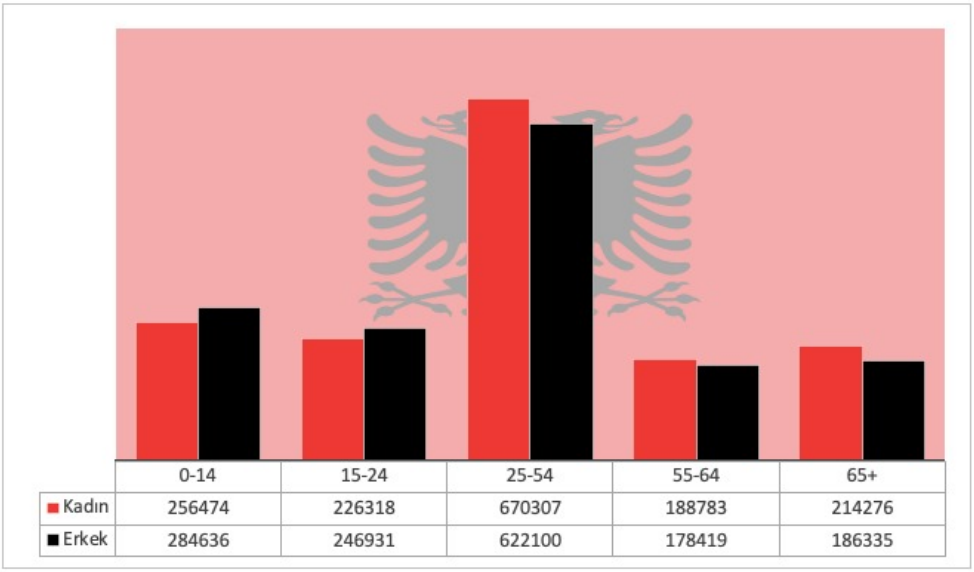

Grafik 4.2: ***Arnavutluk Yaş ve Cinsiyet Dağılımı****

Kaynak: (Central Intelligence Agency, 2020)

*Bu grafik Central Intelligence Agency 2020 verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Arnavutluk'un ataları M.Ö. 627-600 yılları arasında yaşayan İliryalılardır (bkz. Harita 4.1: İlirya Siyasi Haritası). Etimolojik olarak Albanija ve Albaniya kelimelerine evrilen, Türkçeye Arnavutluk olarak geçen kelimenin kök anlamı ilk olarak Hint-Avrupa dil ailesinden olduğu düşünülen beyaz manasına gelen 'Albos' kelimesine

dayandırılmaktadır. Aynı dil ailesine ait olan Romalıların kullandığı Latincede de beyaz, ak, aydınlık karşılıklarına gelen ‘Albus’ kelimesi de bu teoriyi güçlendirmektedir. Ataları olarak kabul edilen ve yerli bir aşiret olduğu söylenen İlir topluluklarının genel olarak ‘Albonon’ kelimesi ile ifade edildikleri görülmüştür (Göktaş, 2018, s. 99-100). Şemsettin Sami’ye göre Arnavut kelimesinin kökeni; ar: tarla, ban: yapan anlamlarına da gelmekte ve böylece çiftçi anlamına denk düşmektedir. Arnavutlar ise kendilerine kartalın oğlu anlamına gelmekte olan ‘Shqiptar’ kelimesini kullanmaktadırlar (Kutlu, 2017, s. 7).

Harita 4.1: İlirya Siyasi Haritası

Kaynak: (Carstairs, 2017), Erişim Tarihi: 05.11.2020.

Arnavutluk hem bir deniz ülkesi hem de Avrupa’ya açılan bir coğrafyada bulunması nedeniyle sürekli işgaller ve savaşlar yaşamıştır. İlliryalı aşiretlerin birleşerek devlet kurması ve daha sonra Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmeleri ile bir süre bölgede istikrar söz konusu olmuştur. Roma İmparatorluğu’nun bölünmesi sonucunda Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma İmparatorluklarını ayıran sınırın Arnavutluk topraklarının tam ortasından geçmesi bölgenin stratejik önemini ve gelişmesini olumlu

yönde etkilemiştir. Bununla birlikte Arnavutluk topraklarının siyasi olarak bölünmesi, kuzey ve güney eksenli topraklarının ikiye ayrılması sonucu milli bir birlik oluşturmalarına engel teşkil etmiştir. (bkz. Harita 4.2: Doğu Roma ve Batı Roma Sınırı). Roma İmparatorluğu'nun çökmesini takiben Kuzey Arnavutluk bölgesini; Alanlar, Vizigotlar, Hunlar, Avarlar, Islavlar, Bulgarlar, Bizanslılar, Sırplar ve Sicilyalı Normanlar işgal etmişlerdir. 1517-1912 yılları arasında kendi bağımsızlığını kazanana kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun altında varlığını sürdürmüştür (Akyol, 2007, s. 5-13).

Harita 4.2: Doğu Roma ve Batı Roma Sınırı

Kaynak: *(Demirkent, 1992)*, Erişim Tarihi: 05.11.2020.

Uzun yıllar siyasi birliğini tamamlayamayan Arnavutluk, işgaller ve bölgenin dağlık, engebeli yapısı nedeniyle de geniş bir yayılma alanı göstermiştir. 1913'te toplanan Londra Konferansı ile büyük devletlerin himayesi altında bağımsız bir prenslik olarak tanınmıştır. Ancak kurulan prensliğin sınırları içerisinde neredeyse toplam nüfuz alanının yarısı kadarını himaye edebilmiştir. Bugün bile bu sorun halen devam etmekte olup Arnavutluk kökenli insanlar başka devletlerin himayesi altında yaşamaktadır. 1914

yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin İtalya ve Yunanistan'a vadettikleri Arnavutluk, savaşın başlaması ve atanan Prusya prensinin ülkeyi terk etmesi ile tekrar siyasi istikrarsızlığa düşmüş ve işgale açık hale gelmiştir. Ülkenin kuzeyini Sırbistan'ın, güneyini ise Yunanistan'ın işgal etmesi üzerine Adriyatik Denizi'nin karşı kıyısında güçlü bir devlet olmasını istemeyen İtalya da Orta Arnavutluk'u işgal etmiştir (Yıldırım, 2011, s. 5-6).

Yaşanan işgallere karşı direniş gösteren Arnavut halkı, I. Dünya Savaşı'nın da bitmesi ile 1918 yılında Durres/Draç'ta tekrar siyasi birliğini sağlamak için Turhan Paşa başkanlığında toplanmıştır. İtalya'nın, Arnavutluk'taki siyasal hareketleri denetlemek ve denetim altında tutabilmek için desteklediği bu kongre sonucunda bir hükümet kurulmuş ve Paris Barış Konferansına bir heyet gönderilmiştir (Özcan, 2009, s. 20).

Paris Barış Konferansı'nda Rusya, İngiltere, İtalya, Yunanistan ve Sırbistan'ın Arnavutluk'a ilişkin talepleri ve ayrı ayrı kendi politik amaçları olması nedeniyle Durres/Draç hükümeti istediğini tam olarak alamamıştır. Bu duruma İtalyan mandası yanlısı olan Turhan Paşa hükümetinin, tam bağımsızlık yanlısı olmayan duruşu da etkili olmuştur. Ancak ABD Başkanı Wilson'un Arnavutluk toprak bütünlüğünü koruma yönündeki tavrı, Arnavutluk'un parçalanmasını ve sözü geçen devletler tarafından işgalini engellemiştir. Bu süreçte Arnavutluk dışında ve özellikle ABD'de yaşayan Arnavutların da etkisi büyüktür (Özcan, 2009, s. 28).

1920 yılında ise Arnavutluk'un Loşna/Lushnja şehrinde toplanan ikinci millî kongrede toprak bütünlüğünü koruma, İtalyan işgaline son verme kararı alınmış ve Durres/Draç'ta kurulan hükümet yerine tam bağımsızlık taraftarı Süleyman Delvina başbakanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur. Yeni hükümet tekrar Paris'e bir heyet göndererek görüşmeler başlatmış ve böylece Arnavutluk sınırları yeniden 1913 yılındaki Londra Konferansı'nda kararlaştırılan prenslik dönemindeki halini almıştır. Milletler Cemiyeti üyeliği ile de 1920 Aralık ayında uluslararası meşruiyetini kazanarak bağımsızlığını tekrar ilan etmiştir (Akyol, 2007, s. 16).

Uluslararası meşruiyetini sağlamlaştırarak bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk'ta, demokratik yönetime geçiş çabaları ile 1920'lerin başlarında iç politik

karışıklıkların yaşandığı görülmüştür. 1921-1922 yılları arasında hükümetin 5 kez değişmesi siyasi istikrarın sağlanamadığının en açık delilidir. 1922 yılının Aralık ayında, ülkedeki azınlık olan grupların desteği ile hem Başbakan hem de İçişleri Bakanı olarak hükümet kuran Ahmet Zogu, görevde demokratların başlatmış olduğu ayaklanmalara direnememiş, görevinde bir yıl kaldıktan sonra ülkeyi terk ederek Yugoslavya'ya kaçmıştır. (Akşin & Fırat, 1993, s. 110). Bu süreç sonucunda, Arnavutluk'un bağımsızlığı için ABD'de etkili faaliyetler yapan Fan S. Noli Başbakan olarak hükümet kurmuştur. Ancak 6 ay sonra Yugoslavya'nın da çabaları ile tekrar Arnavutluk'a gelen 'Zogu' 1925 yılında cumhuriyetin ilanı ile Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve yetkileri de önemli derecede arttırılmıştır* (Özkan, 2012, s. 52); (Bozbora, 2008, s. 134).

Ülkedeki muhalefeti etkisizleştirerek dikta rejimi kurmaya çalışan Zogu, İtalya ile yaptığı dostluk ve güvenlik anlaşmasıyla hem gücünü hem de Arnavutluk'taki statükoyu korumaya çalışmıştır. 1926 yılındaki söz konusu anlaşma ile İtalya'ya doğrudan bağımlı hale gelen Arnavutluk'ta, İtalyan'ın desteği ile Zogu, krallığını ilan etmiştir. Rejimin değişmesi ile 1912'den beri resmi temasların olmadığı Arnavutluk ile 1923 yılında Türkiye ile diplomatik temasları başlatan Zogu, krallığını ilan etmesiyle birlikte ilişkiler gerilemiştir. Ülkedeki politik karışıklık zaten güçsüz durumda olan ekonomiyi daha da kötü hale getirmiş olup Zogu'ya karşı da ayaklanmaların çıkmasına neden olmuştur. Bu ayaklanmaları da bastıran Zogu, her ne kadar İtalya'dan güç alarak kral olsa da İtalyan faşizminden etkilenmemiş olup, eğitim ve kültür faaliyetlerinde ideolojik baskılar göstermemiştir. Yurtdışına gönderilen öğrencilerin ve bürokratların yetiştirilmesine vesile olan bu tutum, ülkenin kamu yönetiminin modern hale yükselmesini sağlamış ve böylelikle devlet otoritesi tüm ülkeye yayılım göstermiş ve ulusal birlik sağlanmıştır (Akdemir, 2009, s. 30); (Yıldız, 2007, s. 29).

Ülkedeki güçlü İtalya etkisinin yanı sıra İngiltere ve ABD ile de bir dizi anlaşma yapan Ahmet Zogu, bağımsızlık için yıllarca çaba harcamış olan Arnavut halkını büyük devletlere bağımlı kılmıştır. Öyle ki ülkedeki petrol imtiyazları 1930'lu yıllarda, şimdiki adı BP olan İngiliz-İran petrol şirketine devredilmiştir (Ağırseven, 2015, s. 27).

* Cumhurbaşkanının koşulsuz veto yetkisi, seçim çağrısı ve anayasada değişiklik yapma hakkı bulunmaktaydı (Kalaycıoğlu, 1994, s. 53). (Federal Research Division, 1992)

İtalya'nın etkisinin kırılması amacıyla yeni bir destek ülke arayışında olan Zogu, Yugoslavya ile ilişkilerini geliştirerek 1934 yılında ticaret anlaşması yapmıştır. Bu arayış sonucunda sosyalizmin de ülke içindeki yayılması hızlanmıştır. Bu gelişmelerin üzerine azınlık sorunlarını uluslararası arenaya taşımak ve hak talep etmek isteyen Zogu, ekonomik/politik bağımlılıklar ve Yunanistan, Türkiye, Romanya'nın da karşı çıkmaları sonucu isteğini gerçekleştirememiştir (Yılmaz M. , 2001, s. 5).

Zogu iktidarı, Yugoslavya ile yapılan ticaret anlaşmasına öfkelenen İtalya'nın, II. Dünya Savaşı'nın başlamasını fırsat bilerek gerçekleştirdiği işgal ile sona ermiştir. Zogu'dan sonra ülke tekrar bağımsızlığını kaybederek İtalya'nın bir eyaleti konumuna gelmiş, İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele, Arnavutluk'un da kralı olmuştur. Zogu ülkeyi terk ederek önce Türkiye'ye ardından İngiltere'ye, Mısır'a ve son olarak da Fransa'ya gitmiştir. 32 yaşında krallığını ilan eden Zogu 61 yaşında Paris'te hayatını kaybetmiştir (Göktaş, 1995, s. 6).

İtalya'nın uzun yıllardır etkisini sürdürdüğü Arnavutluk'taki rahat işgali sonrası bölgedeki etkisini arttırmak için Yunanistan'ı da işgale girişmiştir. Arnavutluk'taki hızlı başarının aksine Yunanistan'da başarısızlığa uğrayan İtalya'ya karşı Almanlar, Yunanistan, Yugoslavya ve Arnavutluk'ta güçlü bir Alman işgali gerçekleştirmiştir (Gürkan, 1993, s. 136-37). Özellikle İtalya'nın Yunanistan'ı işgali sırasında başarısızlığa uğraması ve hatta Arnavutluk sınırlarından içeri girerek Güney Arnavutluk'un bir bölümünü ele geçirmesine karşı Almanya'nın olaya dâhil olması hiç şüphesiz II. Dünya Savaşı dönemindeki Almanya-İtalya müttefikliğinden kaynaklanmaktadır.

Arnavutluk'ta, ülkenin maruz kaldığı işgallere karşı durabilmesi ve direnebilmesi için çeteler/gruplar ortaya çıkmıştır. Bunlar; Kral Zogu destekçisi 'Meşruiyet Hareketi'; Arnavut milliyetçilerinden oluşan 'Ulusal Cephe' (Balli Kombetar); komünistlerin oluşturduğu 'Ulusal Kurtuluş Hareketi' isimli gruplardır (Kutlu, 2017, s. 47).

Yugoslavya komünistlerinin yardım ve destekleri ile Ulusal Kurtuluş Hareketi örgütlenmesi, genel sekreterliğini 'Enver Hoca'nın yaptığı Arnavutluk Komünist Partisine evirilmiştir. Bu politik yapılanma ve güçlü direniş, halkın diğer kesimlerinden de karşılık bularak İtalya'nın Arnavutluk'taki hegemonyasını kırdığı gibi Ulusal Kurtuluş

Ordusu'nun da kurulmasına zemin hazırlamıştır (Yılmaz M. , 2001, s. 6). Bu gelişmeler üzerine işgal güçleri haricinde yerel gruplar ile de mücadele eden komünist grup Arnavutluk'un tamamında söz sahibi olmuştur. 29 Mayıs 1944 yılında Enver Hoca'nın başkanlığında geçici hükümet kurulmuş ve 29 Kasım 1944 günü Arnavutluk bağımsızlığını ilan etmiştir. 1946 yılında ise Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile ve Enver Hoca ilk devlet başkanı olmuştur (Akyol, 2007, s. 20-21).

Arnavutluk'un Enver Hoca dönemindeki yönetiminde en önemli müttefikleri sırasıyla Yugoslavya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Çin'dir (Biberaj, 1999, s. 5). Büyük güçlerle ideolojik ayrılıklar yaşayan Enver Hoca, Kuzey Kore, Laos ve Vietnam gibi küçük bölgesel devletler ile ilişkilerini 1980'lerde derinleştirmiştir. İlk olarak, Arnavutluk'u sosyalist bir devlete dönüştüren Enver Hoca iktidarı, işgale karşı direniş gösterirken en büyük destekçisi olan Yugoslavya ile 1948'de ters düşmüştür (Brahaj, 2009, s. 15-16). Yugoslav lider Tito'nun, sosyalizme ihanet içinde olduğunu vurgulayan Enver Hoca (Hoca, 1988, s. 38-39), 1960'lı yıllara kadar SSCB yörüngesinde Arnavutluk'u yönetmiştir. Bu duruma Yugoslavya'nın SSCB ile ilişkilerinin bozulması, Enver Hoca'nın Stalinist görüşe daha yakın olması ve belki de en önemlisi, SSCB'nin Yugoslavya'dan daha güçlü güçlü bir pozisyonda olması nedeniyle Enver Hoca böyle bir tercih yapmıştır. SSCB güdümüne giren Arnavutluk 1955'te Varşova Paktına ve BM'ye üye olmuş ancak SSCB lideri Kruşçev ile Enver Hoca'nın ideolojik olarak anlaşmazlıklar yaşaması, Arnavutluk'u bir başka sosyalist-komünist ülke/lider olan Çin/Mao'ya itmiştir (Brahaj, 2009, s. 15). Çin kaynaklı ekonomik yardımlar ve dış yatırımlar alan Arnavutluk, Çin'in kültür devrimi sonrasında ABD'ye yakınlaşmasını ile görüş ayrılıklarının ortaya çıkması sonucu 1978 yılından sonra yalnızcılık politikası yürütmüştür (Biberaj, 1999, s. 25-26).

Enver Hoca'nın yalnızlaştırdığı ve dış dünyaya kapılarını kapayan Arnavutluk'ta, halkın alım gücü balkanlardaki diğer devletlerin yarısına kadar düşmüştür. Sürekli işgal edilmekten korkan ve tüm stratejisini bu anlayışla kurgulayan Enver Hoca'ya göre Arnavutluk ya ABD tarafından ya da SSCB tarafından işgal edilecektir. Halkını birbirine gözleten, dini yasaklayarak ateizmi resmileştiren Enver Hoca bunlarla da yetinmeyerek isim kanunu adı altında Arnavut vatandaşların Arnavutça hariç isim

kullanmalarını da yasaklamıştır (Progonati, 2008, s. 22). Ülkesinde kendine muhalif olabilir düşüncesi ile düşünürlerin ve demokratik liderlerin önünü kesen, Arnavutluk sosyalizmini hiç kimseden esinlenmeden hayata geçirmek isteyen Enver Hoca, diktatör yönetimi boyunca halkının yurt dışına çıkmasını yasaklamış, hukukun üstünlüğünü rafa kaldırmış, muhalifleri bastırmak ve halkın içindeki gelişmeleri doğrudan takip edebilmek için Sigurimi* isimli gizli polis teşkilatını kurmuştur (Brahaj, 2009, s. 16); (Jacques, 1995, s. 509).

Her türlü medya ve basın aktivitesine sansür uygulandığı, ciddi ve ağır insan hakları ihlalleri yapılan, bu dönemde ülkeyi hafif sanayiye ve tarım ürünleri üretimine yönlendiren Enver Hoca, düşük ücretler ile ama herkese iş garantisi vererek istihdam yaratmaktaydı. Yalnızca sosyalist ülkeler ile ticaret yapılmasına izin vererek halkının zenginleşmesinin de önüne geçmekteydi. 'İhracat yoksa ithalat yoktur' diyen Enver Hoca, halkının sürekli gözü üstünde olan "Big brother'ı"** olduğu gibi ülkedeki özel sektörün mallarını da kamulaştırmıştır (Jacques, 1995, s. 528, 538-39). Enver Hoca'nın 1985 yılında ölümüyle birlikte baskı ve korkunun hâkim olduğu Arnavutluk, dışa açılım ve reform politikasına yönelmiştir (Biberaj, 1999, s. 26).

Enver Hoca sonrasında Ramiz Alia, 1986'da Arnavutluk İşçi Partisi'nin (APL) dokuzuncu parti kongresinde partinin ve ülkenin tartışmasız lideri oldu (Federal Research Division, 1992, s. 52). Hoca döneminde adeta 'ruhu kaybolan' Arnavut toplumunda, Ramiz Alia toplumsal reformlar yaparak, dinlere ve inanışlara hoşgörülü yaklaşmıştır (Federal Research Division, 1992, s. 87).

1989'da sosyalizmin Doğu Avrupa'da güç kaybetmesi bölgede yeniden kapitalizmin tek güç olacağı izlenimi uyandırmıştır. Enver Hoca döneminde hafif sanayi ve tarım üzerine kurulu sanayi altyapısı, Alia döneminde önemli gelişmelere sahne

* Sigurimi isimli gizli polis teşkilatı doğrudan içişleri bakanına bağlıdır. İktidarın istediği kişileri ve muhalifleri hukuksuzca sorgulayan ve sorguladıkları kişilerin akıbetinin belli olmadığı, ilkesinin ise; "hayat ölüme kadardır'' olduğu bir yapılanmadır (Jacques, 1995, s. 509). Ayrıntılı bilgi için; Albania: a country study (Federal Research Division, 1992).

** Big Brother, İngiliz yazar George Orwell'ın 1949'da totalitarizme karşı bir uyarı olarak yayınladığı 1984 ya da Bin Dokuz Yüz Seksen Dört olarak yayımlanan romanının ana karakterlerinden biridir. Nazizm ve Stalinizm tehditleri üzerine atıfla ürpertici bir distopya sunan Orwell kitapta, 'Ağabey/Big Brother' ve onun güdümündeki düşünce polisinin, vatandaşları her an izleyebildiği, parti propagandasının her şeyden ve herkesten önemli olduğu, vatandaşların ifade özgürlüğünün, düşünmenin ve düşüncenin önüne geçtiği bir devleti tasvir eder. İleri okuma yapmak için; https://www.bbc.com/culture/article/20180507-why-orwells-1984-could-be-about-nownow,

olmuştur. Ara mamul üretiminden sanayi ve enerji altyapısına yatırım yaparak ülkenin yıkılan ekonomik düzenini ayağa kaldırmaya çalışan Alia, özel mülkiyete de belli ölçülerde izin vermiş, kooperatifçilikten taviz vermemiştir. Bu gelişmelerle birlikte demiryolu yapım projeleri ile ülke içinde sanayi hatları oluşturma çalışmaları hız kazandığı gibi ihracata yönelik teşvikler de yine bu dönemde görülmüştür (Federal Research Division, 1992, s. 116).

Ramiz Alia, Doğu Avrupa'nın yaşadığı travmaları yaşamamak için Arnavutluk'u modernleştirmeye çalışırken, ülkenin yalnızlığına da çözüm aramıştır. Basına yansıyan: 'Arnavutluk hürriyet, bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm yolundan geri döndürülemez', 'kuvvetli bir birlik' ve 'sanıyorum ki, bize Fransız veya İngiliz usulü demokrasi tavsiye etmek abes olacaktır' demeçleri ile ülkede rejimin değişim sürecinde olduğunu vurgulayan Ramiz Alia, sorunların farkında olsa da ülkedeki gerici ve tutucu zihniyetin gücü iç karışıklıkların çıkmasını sağlamıştır. Planlanan, duyurulan ve ülkenin kalkınma yolundaki önemli başarılarına imza atabilecek reform hareketleri, komünizmin hala güçlü olması ve özellikle parti üyeleri tarafından şiddetle karşı çıkmasıyla hayata geçirilememiştir. Ülke ekonomik çöküşün eşiğinden kurtulmak için çabalarken hükümetin özgürce hareket edememesi halkın kendi ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak duruma gelmesine yol açmıştır. Bu durumun neticesinde 1990'larda başlayan gelişmiş ülkeler başta olmak üzere çevre ülkelere sığınma talepleri[*] sonucu binlerce Arnavut ülkeden göç etmiştir (Atmaca, 2014). Meydana gelen göç hareketliliği sonucunda göç edenlerin çoğunluğu çalışma çağında erkekler olduğu için tüm köyler ve yerleşim bölgeleri işgücünden mahrum kalmıştır. Ancak bu göç hareketinin pozitif etkisi olarak işçi dövizleri, beceri ve bilgi transferi gibi kazanımlar, göç edenlerin ailelerine bu kazanımları aktarması ile Arnavutluk'un ekonomik ve sosyal ilerlemesi için çarkı döndüren bir motor görevi aldığı söylenilebilir (Vullnetari, 2012, s. 61).

Öte yandan 1991 yılında ekonomik faaliyet yasasının 1. Maddesi ile Stalinist ekonomik sistemini ortadan kaldırmıştır. Liberalleşerek modernleşmeye çalışan

[*] 1990-2004 arası dönemde Arnavutluk'un istihdamdaki çalışan nüfusunun 1/3'i göç ederken, tahminlere göre ülke nüfusunun 1/4'ine eşit düşen yaklaşık bir milyon kişi ülkeden ayrılmıştır. EUROSTAT verilerine göre ise Yunanistan'a 500 bin, İtalya'ya 200 bin, Almanya'ya 100 bin Arnavut göç etmiştir. Ayrıca Arnavutluk AB ülkelerine en fazla göç veren ülkeler listesinde üçüncü sıradadır (Deutsche Welle, 2013).

Arnavutluk, özel mülkiyet ve yabancı yatırımların korunması için hukuksal zemini hazırlamış ve özelleştirmenin önü açılmaya çalışılmıştır (Federal Research Division, 1992, s. 118). Siyasi düzende yenilenmeye giden Ramiz Alia, parti başkanlığı ile başbakanlığı ayırmış, 1991 seçimleri ile cumhurbaşkanlığına geçerek hem üzerindeki parti yönetimi baskısından kurtulmak hem de toplumsal kutuplaşmanın önüne geçmek istemiştir. Demokrat Parti ile koalisyon yapmış bir hükümetin 6 ay kadar görevde kalabildiği başarısız dönem sonrası 1992 seçimlerinde Demokrat Parti tek başına iktidara gelmiştir. Ramiz Alia da bu iktidar değişimi sonrası cumhurbaşkanlığından istifa etmiştir (Federal Research Division, 1992, s. 190-91).

Bugünkü Arnavutluk Cumhuriyeti'nin ilanı sayılan bu dönüşüm ile Arnavutluk dış dünyaya tamamen açılmış demokrasinin ve serbest piyasanın gelişimi hızlanmıştır. Gelişmiş Avrupalı devletler, Arnavutluk'a Doğu Avrupa'daki diğer tüm ülkelere göre daha fazla kaynak girişi sağlamış, 1991 yılından bu yana AB ve Avrupa ülkelerinden Arnavutluk hazinesine yılda 400 milyon dolar aktarılmıştır. Bu rakam Arnavutluk ulusal bütçesindeki vergi gelirleri kalemindeki toplam girişe eşittir. Sanayi üretiminin 1996'da 1990 öncesi döneme göre yüzde 6'lık bir artış kaydettiği görülmüştür. Ancak ekonomi toparlanmaya, büyüme rakamlarına ve dış yardım/yatırımlara rağmen, istihdamdaki açık kapatılamamıştır. Mevcut işgücünün yaklaşık yüzde 20'si yurtdışında, yüzde 20'si ise işsiz olarak yaşamaktadır. Güvenlik politikaları ve büyük güçlerden destek alabilmek için Arnavutluk, NATO'ya başvuran ilk Doğu Avrupa ülkesi özelliği taşırken 2009 yılında da üye olmuştur.

Amerika ve Avrupa'nın askeri çıkarlarına uygun olarak hareket eden Arnavutluk, tüm 90'lar boyunca geçmiş yaralarının izlerini silmeye çalışmıştır. Bu noktadan hareketle belirtilmesi gerekli bir diğer durum ise yolsuzluktur. Arnavutluk, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazandığını ilk günden beri bürokrat ve yöneticilerin yolsuzlukları yüzünden hem ekonomik darbeler yemiş hem de toplumsal kutuplaşmanın önemli sebeplerinden biri olan bu durumla uğraşmak durumunda kalmıştır. Diğer yandan yakın geçmişin sicili kabarık iktidarlarının insan hakları ihlalleri ve medya/basın sansürleri 90'lı yıllarda da görülmüş, hatta 1996 seçimlerinde gözlemci olan Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT), Arnavutluk'un mevcut durumunun, uluslararası

standartları sağlamadığını duyurmuştur. Tüm bu gelişmelerin yaşandığı dönemde ise Arnavut halkının göç etmeye devam etmesi, Avrupa'da mülteci krizini başlatmıştır (Perlmutter, 1998, s. 205-18); (bkz. Grafik 4.2: Arnavutlar Neden Göç Ediyor?).

Yalnızca 1990'lı yıllara bakıldığında siyasi krizler geçirmiş ve rejim/ideoloji değiştirmiş olan Arnavutluk'ta mülteci krizine* giden süreç hem halkın hem de devletin ayakta kalabilmesinin tek yolu olarak Arnavutluk'un önüne çıkmıştır. SSCB'nin dağılması, Avrupa'daki ekonomik krizler, bölgesel çıkar çatışmaları ve Arnavutluk'un altyapı yetersizliği bu krizin çıkmasının ana sebepleri olmuşlardır.

Grafik 4.3: Arnavutlar Neden Göç Ediyor?*

Kaynak: (United Nations Development Programme, 2000, s. 38)

*Bu grafik UNDP 2000 yılı raporu verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

1990'lı yıllarda, Arnavut göçmenlerin* ailelerine gönderdikleri işçi dövizlerinin toplamının çeşitli kaynakların aktardığı verilere göre yıllık 300 milyon ile 1 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Dış yardımlar ile hemen hemen başa baş durumda

* "Birinci göç dalgası (1912-1923), yeni bağımsızlığını kazanan bir devlet olarak I. Dünya Savaşı sırasında tarıma bağlı ekonomisinin ve yetersiz sanayi altyapısının çökmesi, doğal kaynaklarının büyük güçler tarafından sömürülmesi ile 21.000 kişinin ülkeyi terk etmesiyle oluşmuştur.
İkinci göç dalgası (1923-1939), siyasi güvensizlik ve ekonomik geri kalmışlık nedeni ile 111.000 kişinin ülkeyi terk etmesiyle meydana gelmiştir.
Üçüncü göç dalgası (1940-1945), çoğunluğunu komünist rejimin siyasi muhaliflerinin oluşturduğu 19.000 kişinin ülkeyi terk etmesiyle gündeme gelmiştir.
Dördüncü göç dalgası (1945-1990), sosyal ve ekonomik izolasyonun uygulandığı bu dönemde göç etmek yasak olduğu için yasadışı yollarla göç etmeye çalışan insanlar korkunç sonuçlara maruz kalmıştır" (United Nations Development Programme, 2000, s. 35).
*Başlıca göç edilen ülkeler sırasıyla Yunanistan, İtalya, Makedonya, ABD, Almanya, Kanada, Türkiye, İngiltere, Fransa ve Avusturya'dır.

finansal kaynak olan işçi dövizleri, Arnavutluk'a başlıca dış gelir kaynağını temsil etmektedir (bkz. Tablo 4.1: 1990-2019 Yılları Arasındaki Arnavutluk Göç ve Ekonomi İlişkisi). İşçi dövizleri Arnavutluk'un sosyal ve ekonomik gelişiminde önemli ve kalıcı bir faktör haline gelerek en iyimser tahminlerle ülke dışında iyi bir işi olan bir Arnavut, Arnavutluk'ta en az beş kişiye maddi kaynak sağlayabilecek durumdadır. Başka bir çalışmada ise göçmenlerin aylık kazancının, Arnavutluk'ta yaşayan bir ailenin evine giren toplam maaşın 2,5 katı olarak hesaplanmıştır (Mai & Schwandner-Sievers, 2003, s. 941).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 2000 yılı raporuna göre, işçi dövizleri Arnavutluk GSYİH'nin yaklaşık olarak 1/5'ini temsil etmektedir. Bu miktardaki işçi dövizi, ülkenin toplam ihracat gelirlerinin neredeyse 2, doğrudan yatırımların ise 4 katı ve sanayi üretimi gelirleri toplamının %60'ına denk gelmektedir (United Nations Development Programme, 2000, s. 43).

Tablo 4.7
1990-2019 Yılları Arasındaki Arnavutluk Göç ve Ekonomi İlişkisi*

Yıllar	Nüfus	Verilen Göç	Verilen Göç (Nüfusa Oran)	GSYİH	Ülkeye Gönderilen Havale ($)	GSYİH (Havale Tahmini Oran)
1990	3,286,542	-	-	2,028,553,750	-	-
2000	3,089,027	76,695	%2,4	3,480,355,188	597,000,000	%17,1
2011	2,905,195	55,408	%1,9	12,890,765,324	1,552,078,514	%12
2019	2,854,191	43,485	%1,5	15,278,077,446	1,472,812,241	%9,6

Kaynak: GSYİH: (The World Bank, 2020); Nüfus: (The World Bank, 2020); Verilen Göç 2000: (Macrotrends, 2020); Verilen Göç 2011, 2019: (INSTAT, 2020); Ülkeye Gönderilen Havale: (The World Bank, 2020).
*Bu tablo Dünya Bankası, Arnavutluk İstatistik Enstitüsü (INSTAT) ve Macrotrends verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Arnavutluk, 1991 yılında çok partili seçimler düzenlediğinden bu yana demokratik gelişiminde ilerleme kaydetmesine karşın eksiklikler devam etmektedir. Arnavutluk'taki, komünizm sonrası seçimlerin çoğunda seçim sahtekârlığı iddialarının basına yansıdığı görülmüştür. Haziran 2014'te AB aday ülkesi olan Arnavutluk günümüzde Edi Rama'nın Başbakan olduğu hükümet tarafından yönetilmektedir. Halen kalkınma sorunları yaşamakta olan ve ekonomisindeki kayıt dışı oranının fazlalığı nedeniyle merkezi bütçe sorunu yaşayan Arnavutluk'un gelişmesindeki engeller olarak

en başta enerji ve ulaşım altyapısının yetersiz olması karşımıza çıkmaktadır (Central Intelligence Agency, 2020).

Sahip olduğu coğrafya nedeniyle tarım sektöründen istediği verimi alamayan ve siyasi baskılar nedeniyle ekonomik altyapısını geliştiremeyen Arnavutluk, geçirdiği zorlu siyasi tarihinin etkilerini halen hissetmektedir. Avrupa'nın yanı başında ve Balkanların kilit noktası olmasının yanında Adriyatik Denizi'ndeki konumunu fırsata çevirememiş aksine bu konumu nedeniyle dışa bağımlı ekonomik yapılanması ortaya çıkmıştır. Özellikle bağımsızlık sonrası dönemde İtalya'dan ciddi miktarda dış yardım ve yatırım alınmış (95 milyon $), sahip olunan petrol rezervlerinin kullanım haklarında ise İtalya ile İngiltere ve Almanya da yer almıştır. Enver Hoca döneminde, Yugoslavya'dan 33 milyon $, SSCB'den 250 milyon $ ve Çin'den 840 milyon $ kaynak aktarımı gerçekleşmiş olsa da dışa kapalı ekonomisi nedeniyle diğer Balkan ülkeleri ve Avrupa ülkelerine kıyasla kalkınma seviyeleri istenilen düzeye ulaşamamıştır. Avrupa'nın en fakir devleti olan Arnavutluk'ta, iktidarların kişisel yönelimleri ve ideolojik yaklaşımları bu fakirliğe sebep olmuştur (Federal Research Division, 1992, s. 105); (Korovilas, 1999, s. 399); (Kaser, 2001, s. 631).

1990'lı yıllarda özelleştirmelerin ve ekonomik serbestleşmenin başlamasıyla 2020 ekonomik tahminlerine göre GSYİH 15,3 milyar $, kişi başına düşen gelir 5,300 $ olarak beklenmektedir. Ancak bürokratik yapılanmasının tamamlanamaması, yolsuzluğun durdurulamaması halen dış yatırım almasındaki en büyük engel olarak Arnavutluk'un karşısına çıkmaktadır. Ülkenin GSYİH'si %77 ticaretle elde edilirken en büyük ticaret ortakları arasında başta İtalya (toplam ticaretin %30'u) ile AB ülkeleri gelmekte, bu ortaklar arasında Türkiye ve Çin de yer almaktadır. Ağırlıklı olarak tekstil, elektrik enerjisi ve krom madeni ihraç ederken, daha çok motorlu araç, petrol ve türevleri, ilaç ve kimyasallar, tekstil ham maddeleri ve deri ithal etmektedir. Ancak Arnavut ekonomisinin ve hane halkının ayakta durmasına en önemli desteği hiç şüphesiz yurtdışında çalışan Arnavutların havaleleri/işçi dövizleri oluşturmaktadır (İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası, 2019); (Lloyds Bank, 2020).

Ülkenin iç politikasındaki ana gündem maddeleri, ülkeyi AB müktesebatına uygun hale getirmek başta olmak üzere yolsuzluk, uyuşturucu, kara para ve organize

suçlar ile mücadele etmektir. Diğer taraftan ise bürokratik modernleşme, yargı reformları ve ekonomik istikrar çözümleri üzerinde yoğunlaşılmaktadır.

Dış politikasının ana hatlarını başta AB üyeliği oluştururken hem güvenlik hem de ekonomik kalkınma için Batılı kurum/kuruluşlar ile ilişkileri geliştirmek; Kosova'nın uluslararası topluluk tarafından tanınması ve Kosova ile birleşmek; Güney Çam Arnavutlarının uğradığı sürgünün tanınması, komşu ülkelerdeki Arnavutların desteklenmesi, haklarının korunması ve Büyük Arnavutluk ideali oluşturmaktadır (Progonati, 2013, s. 161); (Coşkun, 2001, s. 71-2); (Dışişleri Bakanlığı, 2018).

Arnavutluk tarihi ile ilgili olarak bir diğer önemli ayrıntı ise günümüzde self determinasyon ilkesi olarak uluslararası ilişkiler literatürüne geçen halkların kendi geleceklerine tayin hakkına uygun olarak 19. yüzyılın sonlarında Arnavutluk ulusal kimliğinin oluşmasında en büyük etken olan Prizren Ligi/Prizren Birliği'dir. Arnavutluk Ulusunun Haklarını Savunma Birliği olarak tarihe geçen bu birlik her ne kadar kuruluş aşamasında Osmanlı yönetiminden ayrılmak istemiyor olsa da Arnavutluk'un bağımsızlığına giden sürecin ilk kıvılcımı olmuştur. Arnavutlar Osmanlı egemenliğindeki dört farklı il altında yaşamaktansa tek bir il altında toplanarak milli bir sınır oluşturmak istemişlerdir. İşkodra, Yanya, Manastır ve Kosova vilayetleri olarak yaklaşık 100 bin km2'de yaşamakta olan Arnavutlar, Arnavut aydınların dil ve kültür alanında özerklik talepleri ile bir araya gelmeye çalışmıştır (bkz. Harita 4.3: Osmanlı Devleti'ne Bağlı Dört Arnavut Vilayeti).

Milliyetçilik hareketlerinin Balkanları etkisi altına alması, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde olduğu yıllarda ortaya çıkan Bosna-Hersek krizi, Bulgaristan'ın özerklik talepleri, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etmesi Arnavutların milli uyanışını hızlandıran gelişmelerdir. Sıradaki hedefin kendi toprakları olacağını düşünen Arnavut aydınların tek bir il altında yaşamak istemeleri ve diğer taraftan Slav coğrafyasında etkinliğini arttırmak isteyen Rusların, Balkan topraklarının küçük devletlere pay edilmesi talebi Osmanlı yönetimi tarafından reddedilmiştir. İlk olarak Abdyl/Abdül Frashëri öncülüğünde 1877'de Yanya'da toplanmış olan aydınlar Osmanlı yönetimine, herhangi bir işgal durumunda özerklik oluşturulacağının ve Arnavut topraklarının Arnavutlar tarafından savunulacağını ilan

etmiştir. Ancak 1877-78 yılları arasında Osmanlı-Rus savaşının başlaması ve Osmanlı'nın mağlup olması sonucu Ayastefanos Antlaşması ile Rusların, Arnavut topraklarını Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan arasında paylaştırılması isteği Arnavut aydınları tedirgin etmiştir. Bu gelişme üzerine İstanbul'da Arnavut Halklarını Savunma Komitesi'ni kuran Arnavut aydın ve yurtseverler Prizren'de geniş katılımlı ulusal bir kongre yapılmasını planlayarak, milli birliği oluşturmak istemişleridir (Bozbora, 1994, s. 308-9); (Pahumi, 2007, s. 43-4).

Prizren Birliği'nin iddia ettiği bölgeleri Rusya, Ayastefanos Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'a tahsis etmiştir. Avusturya-Macaristan ve İngiltere, Rusya'nın Balkanlarda baskın bir konum kazandığı ve bu yüzden de Avrupa'nın güç dengesinin bozulduğu gerekçesi ile Berlin'de bir barış konferansı düzenlemiştir. 1878 yılında Otto von Bismarck başkanlığında toplanan Berlin Konferansı'nda Arnavut milli kimliği kabul edilmediği gibi Balkan bölgesinde yaşayan halkların etnik kökenlerine göre değil dini inanışlarına göre devletleşmesi tartışılmıştır[*]. Arnavutların iddia ettikleri topraklarının bir bölümü de diğer devletlere verilmiştir (Gawrych, 2006, s. 48); (Skendi, 1967, s. 43,86) (bkz. Harita 4.4: Berlin Konferansı'nda Tartışılan Arnavutluk Sınırları); (bkz. Harita 4.5: Büyük Arnavutluk Sınırları İçerisinde Yaşayan Etnik Arnavut Nüfusu).

[*] Bismarck başkanlığında toplanan Berlin Konferansı'nda Müslüman Arnavutlar Türk, Ortodoks Arnavutlar Yunan olarak değerlendirilmek istenmiştir.

Harita 4.3: Osmanlı Devleti'ne Bağlı Dört Arnavut Vilayeti

Kaynak: (Philippe, What Are The Best Arguments in Favor of Independent Kosovo?, 2018)**.**

Harita 4.4: Berlin Konferansı'nda Tartışılan Arnavutluk Sınırları

Kaynak: (Philippe, 2019)**,** Erişim Tarihi: 05.11.2020**.**

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti'nin kendilerini koruyamadığını öne sürerek silahlanan Arnavutlar topraklarını işgallere karşı korumaya çalışmışlardır (Derviş, 2007, s. 134). Birliğin otonomi taleplerinin Osmanlı tarafından reddedilmesi ve üzerine Osmanlı ordusunun da düşman unsuru olarak görüleceğinin kararını alan Prizren Birliği'nin, özellikle de birliğin Prizren şubesinin tüm Arnavut hareketini yönlendirmeye başlamasıyla birlikte Osmanlı müdahalesi kaçınılmaz olmuştur (Derviş, 2007, s. 138-40). Prizren Birliği'nin 1880'de geçici Arnavut hükümetini kurduğunu açıklaması ve Osmanlı'ya karşı doğrudan savaş ilan etmesi üzerine Osmanlı tarafından bölgeye Derviş Paşa gönderilmiştir. 10 Haziran 1978 de kurulan Prizren Birliği, 1881 yılında, yöneticileri sürgün edilerek ortadan kaldırılmıştır (Derviş, 2007, s. 145-9).

Birliğin dağılmış olmasına rağmen bağımsızlık fikri ortadan kalkmamış ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile bu fikir hız kazanmıştır. Bölgedeki var olan durumun, dönemin konjonktüründe sağlanamamasından ötürü başlayan Balkan Savaşları ile 1912'de özerklik statüsü kazanan Arnavutluk, I. Dünya Savaşı bahane edilerek işgal edilmiştir. Ancak 1920'de bağımsız bir devlet olabilmiştir. Özerklikten bağımsız bir devlet olmaya giden bu süreçte, Arnavut halkının kökleri koparılmış, Prizren Birliği'nin birleşmesindeki ana unsur olan Arnavut yerleşimlerinin birleştirilmesi ve milli sınırların oluşturulması fikri hayata geçememiştir. Etnik Arnavutluk/Büyük Arnavutluk olarak literatüre geçen bu ideal, II. Dünya Savaşı döneminde yine karşımıza çıkmaktadır. 1939 yılında İtalya tarafından işgal edilen Arnavutluk, 1943'te Alman işgaline de uğramıştır. Almanya'nın destekleri ile Arnavutluk Başbakanı Recep Mitrovica başkanlığında toplanan 2. Prizren Birliği, Kosova'nın Arnavutluk'a katılması için yoğun çaba sarf etmiştir. Ancak bölgeden Almanya'nın çekilmesi ile 2. Prizren Birliği başarısız olmuştur (Lelaj, 2017, s. 98-9); (Brahaj, 2009, s. 79-80).

2014'te Kosova ve Arnavutluk Hükümetlerinin bir araya gelerek toplantı yapmasını 3. Prizren Birliği olarak değerlendiren Sırbistan, Büyük Arnavutluk idealinin yeniden ortaya çıkması ihtimalini kendisine tehdit olarak algılamıştır. 'Tek Üllke, Tek Halk, Tek Rüya' ilkesi ile uzun yıllardır mücadele eden Arnavutluk için Prizren Birliği siyasi varoluşunun temelidir (Göktaş, 2018, s. 116).

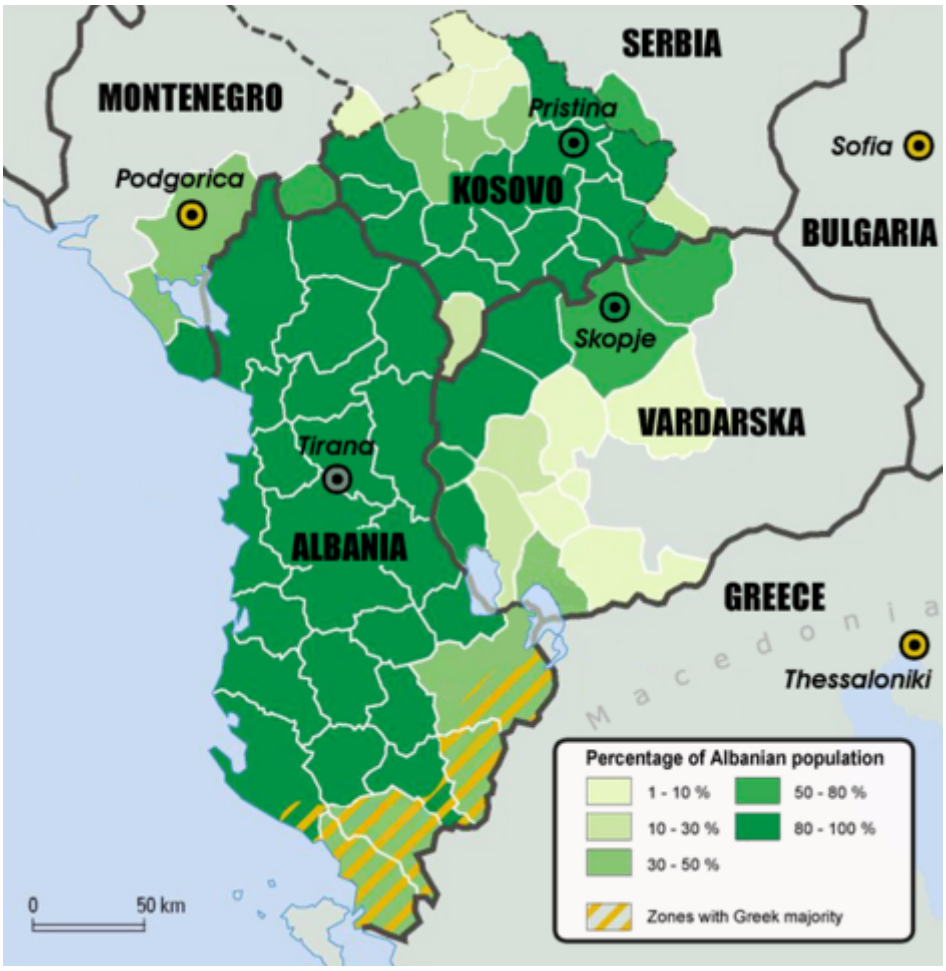

Harita 4.5: Büyük Arnavutluk Sınırları İçerisinde Yaşayan Etnik Arnavut Nüfusu

Kaynak: (StrumicaBG, 2011)**,** Erişim Tarihi: 05.11.2020**.**

Arnavut milliyetçisi Pashko Vasa'nın "*Papazlar ve hocalar seni parçalamak ve zayıf tutmak için aldattılar… Kiliseye ve camiye bakma, Arnavut'un dini Arnavutçuluktur*" sözleri Arnavut milliyetçiliğini net bir şekilde anlatmaktadır (Gawrych, 2006, s. 70).

Arnavutluk'ta yapılan 2011 istatistiklerinin sonuçlarına göre; halk %56,7 Müslüman, %10 Katolik, %6,8 Ortodoks, %2,1 Bektaşi, %2,5 ateist, %0,14 Evanjelikler ve %5,7 diğer inançlar olarak seküler bir inanç yapısına sahiptir (bkz. Grafik 4.2: Arnavutluk Din Dağılımı). Bu çeşitli inanç yapısının oluşmasında hiç şüphesiz coğrafi konum ve Enver Hoca döneminin izleri vardır. İlk olarak Roma İmparatorluğu'nun bölündüğü bir coğrafyada bulunarak kuzeyin Katolik, güneyin Ortodoks inanışlara ev sahipliği yapmasının akabinde Osmanlı İmparatorluğu'nun 400 yılı aşkın egemenliği

süresince Arnavutluk topraklarında Müslümanlık yayılmıştır. Bu coğrafi ve siyasi etkilenmenin üzerine bir de Enver Hoca döneminde dinlerin yasaklanarak Ateizmin resmi devlet dini haline gelmesi ile halkın dini özgürlükleri ve gelecek kuşağa kültür aktarımları sekteye uğramıştır. Unutulmamalıdır ki Arnavutluk, Enver Hoca döneminde dünyada Ateizmi resmî devlet dini olarak uygulayan ilk devlettir*. Enver Hoca döneminde tüm cami ve kiliseler kapatılmış ve 1990 yılında inançlar tekrar serbest hale gelmiştir (Central Intelligence Agency, 2020).

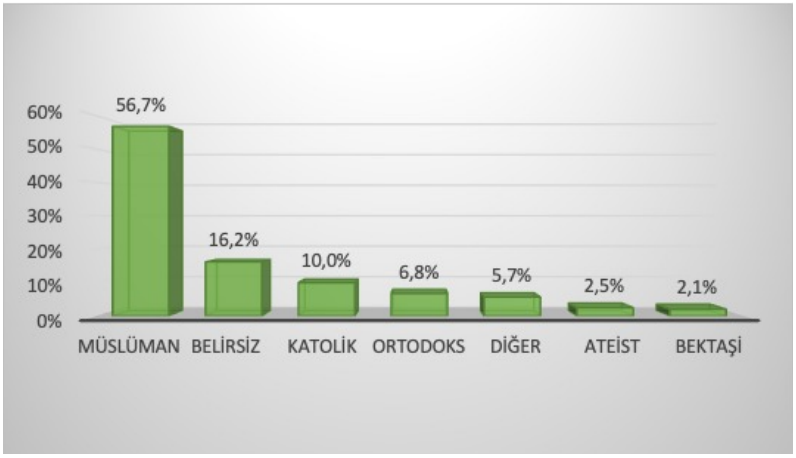

Grafik 4.4: Arnavutluk Din Dağılımı*

Kaynak: (Central Intelligence Agency, 2020)

***Bu grafik Central Intelligence Agency 2020 verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bazı şehirler tamamen Hıristiyan olduğu gibi, bazı şehirler de tamamen Müslümandır. Ancak güney bölgesinin, inanç ayrılıkları olarak kuzeye göre daha sakin olduğu gözükmektedir. Bu çıkarım ise Yunan kilisesinin, Arnavutluk'un güneyinde yaşayan Ortodokslara karşı yöneltmiş olduğu siyasi amaçlar ve provokasyonlar ile güneyin sömürüldüğünü anlamasıyla kilise etkisinin azalması sonucunda yapılabilir (Woods, 1918, s. 264).

Arnavutluk halkı, bu küçük ama stratejik bölgede yaşamını özgürce devam ettirebilmek için inançları serbest bırakarak; bölgedeki tehditleri bertaraf edebilmek ve

* 28 Aralık 1976 yılında yenilenen Anayasanın 37'nci Maddesi "Devlet hiçbir dini tanımaz, bilimsel düşünceyi yaymak için ateizm propagandası yapar ve bu yolla 'bilimsel materyalist dünya görüşü'nü vatandaşlara benimsetecektir." ve 55'inci Maddesi "Din dâhil olmak üzere ideolojik organizasyonlar oluşturmak yasaktır. Her türlü ideolojik provokasyon ve propaganda yasaktır." şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca Nisan 1977 yılında ise "İncil ve Kur'an kaynaklı şahıs ve yer isimlerinin iptal edilmesini" öngören bir yasa kabul edilmiştir (Brahaj, 2009, s. 12).

özellikle henüz birleşememiş/devletleşememiş olduğu dönemde, inançların siyasi gücünden yararlanma yoluna gitmiştir. Bu amaçla Bizans'tan duyulan kaygıyı Katolik Kilisesi'ne, Sırp tehdidine karşı ise Cami Minarelerini yeğlemiştir (Brahaj, 2009, s. 10).

Bir diğer önemli sorun ise milliyetçi hareketlerin geç başlaması, birlik altında olamama ve halkının çeşitli inanç grupları arasında dağılması Arnavutluk'u diğer Balkan ülkelerinden ayırmaktadır. Osmanlı döneminde 4 vilayet olarak yönetilmeleri ve komşu halkların bağımsızlıklarını kazanarak Arnavut halkının bir bölümünü kendi egemenlikleri altına alması bağımsızlık sürecine de olumsuz yansımıştır. Bulgar ve Yunan kiliselerine kıyasla ortak bir değer etrafında örgütlenememesi olarak örneklendirilebilecek bu durum kimlik sorunu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ortodoks Arnavutların Yunan, Müslümanların ise Türk olarak algılanmasına neden olmuştur (Woods, 1918, s. 262).

4.2. Geçmişten Günümüze Türk-Arnavut İlişkileri

Bir önceki başlıkta ise Arnavutluk'u tanımak adına tarihi, varoluşu, bağımsızlık mücadelesi ve bu süreçteki olumlu olumsuz gelişmeler anlatılmıştır. Bu başlıkta ise Arnavutluk ile karşılıklı ilişkiler 1517-1912 yılları, 1923-2000 yılları ve 2002-2020 yılları arası olmak üzere üç alt başlık altında incelenmiştir. Arnavutluk'taki Türk yumuşak gücünün anlatılabilmesi için geçmiş ilişkilerin durumundan bahsedilmesinin şimdiki ilişkilerin durumunun daha iyi anlaşılabilmesi için önem teşkil ettiği düşünülmektedir.

4.2.1. Arnavutluk ve Osmanlı İmparatorluğu İlişkisi (1517-1912)

Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında bir 'millet' olarak bulunmamaktaydılar. Aşiret ve inanç bağlarına (Müslüman, Rum, Ortodoks ve Roma Katolik) göre bölünmüş topluluklar halinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu bölünmüş toplumsal yapı coğrafi olarak da kendini göstermektedir. Arnavutluk'un kuzey bölgesinde Katolikler, güney bölgesinde ise Rum Ortodokslar çoğunluktadır. Rum millet sisteminin en önemli parçası olan Ortodoks Patrikhanesi'nin İstanbul'da bulunması ve Osmanlı'nın İstanbul'u, fetih ile birlikte kendi idari sisteminin bir parçası haline getirmesi

Güney Arnavutluk'un fethedilmesini kolaylaştırdığı gibi, Kuzey Arnavutluk'un fethine de inanç bağlamında zemin hazırlamıştır (Ahmad, 2014, s. 56-7).

Osmanlı fetihleriyle karşılaşmadan önce Arnavutluk'ta 14. yüzyıla kadar feodal bir sistemin egemenliği görülmektedir. İnalcık (1953, s. 153-4)'a göre bu sistemin en önemli aileleri; Balşalar, Dukakinler, Kastriyotlar, Topialar, Aranitler, Muzachiler, Spatalar, Zenebisi ve Grupa'lardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan fetihlerinden önce Arnavutluk topraklarındaki ilk Türk beyliği, Umur Bey komutasındaki Aydınoğlu Beyliği olmuştur. Aydınoğlu Beyliği, aslen Germiyanoğlu Beyliği'nin altında bulunmaktaydı. Ancak Germiyanoğlu Beyliği'nin Osmanlı egemenliğine geçmesi ile Aydınoğlu Beyliği, Umur Bey önderliğinde bugünkü İzmir-Selçuk'ta konuşlanmış ve denizcilik faaliyetleri ile ilgilenmişlerdir. Ege ve Akdeniz'de faaliyet göstermesinin yanında Karadeniz'de de faaliyetlerde bulunmuş, Ceneviz ve Venedikliler ile çarpışmıştır. Arnavutluk/Epir isyanı sırasında Bizans İmparatoru III. Andronikos'a yardım etmiş ve Türklerin Arnavutluk ile ilk temasları olarak tarihe geçmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ise ilk teması yine Aydınoğlu Beyliği gibi bir başka güce yardım etme amacıyla olmuştur. Güney Arnavutluk'ta etkili olan Charles Thopia, Sırp II. Balsha kontrolündeki Kuzey Arnavutluk arasındaki savaşta, o sırada Makedonya'da seferde bulunan I. Murad'tan yardım istemiştir. 1385 yılında Viosse (Viyosse) nehrinde gerçekleşen savaşta II. Balsha yenilmiş ve ölmüştür. Arnavutluk'ta Osmanlı etkisi ve hâkimiyetini arttıran bu yardım girişimi, Arnavutluk özelinde büyük bir güç olan II. Balsha'nın ölümüyle katlanmıştır (Yıldız, 2007, s. 21-5).

Osmanlı İmparatorluğu'nun ise ilk teması yine Aydınoğlu Beyliği gibi bir başka güce yardım etme amacıyla olmuştur. Güney Arnavutluk'ta etkili olan Charles Thopia, Sırp II. Balsha kontrolündeki Kuzey Arnavutluk arasındaki savaşta, o sırada Makedonya'da seferde bulunan I. Murad'tan yardım istemiştir. 1385 yılında Viosse (Viyosse) nehrinde gerçekleşen savaşta II. Balsha yenilmiş ve ölmüştür. Arnavutluk'ta Osmanlı etkisi ve hâkimiyetini arttıran bu yardım girişimi, Arnavutluk özelinde büyük bir güç olan II. Balsha'nın ölümüyle katlanmıştır (Yıldız, 2007, s. 21-5). Arnavutluk'taki

feodal beyler Viyose savaşından sonra birer Osmanlı vassalı* olmuştur. Bu durum Venedik'in tehdit olarak algılamasına yol açmış, feodal beylerin desteklenerek Osmanlı'ya karşı çıkma girişimlerini hızlandırmıştır. 1389 Kosova Savaşı ile sonuçlanan bu girişim, savaşı Osmanlı'nın kazanmasıyla ters tepmiş, bölgede Osmanlı nüfuzu artmıştır (Uzunçarşılı, 1988, s. 181-2); (Akyol, 2007, s. 8-12).

Osmanlı devleti, fetih politikası gereği fethettiği bölgelerde yerel feodal beylerin kontrol edilmesini ve himaye altına almayı yeterli görmüştür. Bu beyler, oğullarını Osmanlı sarayına göndermek, fethedilen bölgelerde destek kuvvet olarak bulunmak ve yıllık haraç ödeyerek Osmanlı himayesine girebilmekteydiler. Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlardaki fetih politikasını, Arnavutluk özelinde 1394'te geliştirmiş ve Güney Arnavutluk'u, toprağı dâhil olmak üzere Osmanlı ülkesi olarak saymıştır. 1402'de Ankara Savaşı sonrası fetret dönemine giren Osmanlı İmparatorluğu Arnavutluk'ta güç kaybetmeye başlamış, feodal beyler bireysel hareket ederek Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır. Venedik bu güç boşluğunu fırsat bilerek Osmanlı vassallarını kendi egemenliği altına almıştır. Bu durum Evrenosoğlu İsa Bey'in 1423'te Araniti ve Kastriota ailelerinin isyanını bastırana dek sürmüştür. II. Murad döneminde Venedik'e karşı üstünlüğünü kanıtlayan Osmanlı, Arnavutluk'ta kontrolü ele geçirmiş ve tımar sistemini* uygulamaya başlamıştır. Feodal beylerin fakirleşmesine ve böylece isyanların tekrar başlamasına neden olmuştur (Hasa, 2010, s. 63-4).

Araniti ailesi önderliğinde başlayan isyanda, Osmanlı hâkimiyetini tesis etmek isteyen Arvanid sancakbeyi Evrenosoğlu Ali Bey'in yenilmesi ile farklı bir boyuta evrilmiştir. Güney Arnavutluk'ta hızla yayılan isyan, Osmanlı yönetimde kaygı uyandırmış, bölgedeki diğer devletlerin (Venedik ve Macar) müdahalede bulunma olasılıklarına karşı bizzat sultan II. Murad Serez'e gitmiş ve isyan bastırılmıştır. 1435'te Asilerin tamamı etkisiz hale getirilmiştir (Yıldız, 2007, s. 21-5).

* Bir devletin veya kişinin kendisinden daha üstün bir güce boyun eğerek hizmeti altına girmesidir.

* Tımar, askeri, idari ve mali özellikleri olan bir sistemdir. Genel olarak yıllık geliri 3000-20.000 akçe olan toprağın kamu görevlilerinin maaşları ve asker yetiştirmek gibi amaçlarla düzenlendiği sistemdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Castellan, 1993, s. 127-133).

Osmanlı, Arnavutluk'ta İskender Bey isyanına kadar huzuru sağlamış, Ergiri Kasrı'nı sancak ilan edip Rumeli eyaletine bağlamış ve bölgede Delvine, Avionya, İşkodra gibi değişik sancaklar da oluşturmuştur (Feyzioğlu, 2004, s. 104).

Arnavutluk tarihinin en dikkat çeken ismi İskender Bey'dir. Katolik Kastrioti ailesine mensup olan İskender Bey'in asıl adı Gjergj Kastrioti'dir. II. Murad Döneminde saraya iç oğlan olarak verilen İskender, iyi eğitim almış ve güçlü bir askeri kişilik haline gelmiştir. 1438'de 'Bey' unvanı verilerek Akçahisar-Misia bölgesine vali olarak atanmıştır. Ancak geçmiş bağları ve hedefleri doğrultusunda hareket etmiş olan İskender, Osmanlı devletine karşı isyan başlatmıştır. 1444'te Lezha'da diğer Arnavutluk'taki ileri gelen ailelerle toplanmış ve Arnavut birliğini oluşturmuştur (Akman, 2006, s. 114).

Arnavut birliği ile birlikte Osmanlı'ya karşı Papa'nın büyük desteğini kazanan İskender Bey, Osmanlı Devleti'ne karşı yaptığı savaşların 13'ünü kazanmıştır. Papa Calixtus III tarafından başarılarından ötürü İskender Bey'e 'Athleta Christi' ünvanı verilmiştir. 1468'de İskender Bey'in ölümü sonrası Osmanlılar hâkimiyeti yeniden sağlamış olup, 1479 yılında İşkodra'nın, 1501'de Durres'in fethi ile birlikte Arnavutluk tamamen Türklerin eline geçmiştir. 200 yıl boyunca fethedilemeyen Arnavutluk, 1517 itibari ile tek hâkim güç olarak Osmanlı kontrolüne geçmiştir (Özkan, 2012, s. 34-5).

Özetle Arnavutluk'un fethi 3 aşamada gerçekleşmiştir: I. 1371'de, 1385'te ve 1389'da Arnavut feodal beylerinin Osmanlı vassallığını kabulü; II. 1412-1420 arası Orta-Güney Arnavutluk ve 1445'ten 1468'e kadar ise Kuzey Arnavutluk doğrudan fethi, III. 1479 yılda İşkodra'nın düşmesi olarak sıralanabilir (Ruçi, 2019, s. 6).

Kuzeyli feodal beylerin başlattığı her isyana Katoliklerin destek vermesi, Osmanlı'nın Arnavutluk'ta İslamlaştırma politikasına başvurmasına imkân vermiştir. Arnavut halkı arasında 17. yüzyılın ilk yarısında hızla artan sayıda Arnavut'un İslamiyet'i kabulü ile Osmanlı tebaasında reaya* olmaktan sıyrılmış, Osmanlı toplum yapısına karışmışlardır. Böylelikle, Osmanlı halkının Müslüman sınıfının faydalandığı, siyasi ve kültürel değerlerin yanında ekonomik ve kanuni olarak da reayalardan ayrılmışlardır. Bu sebeple Osmanlı idari yapısında da birçok Arnavut görülmüştür (bkz. Tablo 4.2. Arnavut

* 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne haraç ödeyen gayri müslim tebaa için kullanılmıştır (Öz, 2007).

Asıllı Osmanlı Sadrazamları). Sadrazam, vezir ve paşa konumunda Osmanlı idari sisteminde bulunan Arnavutların sayısı oldukça fazla olmakla birlikte, Arnavutlar kimliklerini de asla unutmamışlardır (Akman, 2006, s. 114).

Tablo 4.8
Arnavut Asıllı Osmanlı Sadrazamları*

Sadrazamlar	Görev Yılları
Gedik Ahmet Paşa	1474-1477
Davud Paşa	1482-1497
Dukagin Oğlu Ahmet Paşa	1514-1515
Ayaz Mehmet Paşa	1536-1539
Kara Ahmet Paşa	1553-1555
Semiz Ahmet Paşa	1579-1580
Koca Sinan Paşa	1580-82; 86-91; 93-96
Ferhat Paşa	1591-92; 95
Yemişçi Hasan Paşa	1601-1603
Nasuh Paşa	1611-1614
Ohrili Hüseyin Paşa	1621
Mere-Hüseyin Paşa	1622-1623
Tabanı Yassı Mehmet Paşa	1632-1637
Kemankeş Mustafa Paşa	1638-1644
Civan-Kapucubaşı Sultanzade Mehmet Paşa	1644-1645
Kara Murat Paşa	1649-1650; 55
Tarhuncu Ahmet Paşa	1652-1653
Zumazen Mustafa Paşa	1656
Köprülü Mehmet Paşa	1656-1661
Köprülü Fazıl Ahmet Paşa	1661-1676
Köprülü Fazıl Mustafa Paşa	1689-1691
Arabacı Ali Paşa	1691-1692
Amcazade Hüseyin Paşa	1697-1702
Köprülü Numan Paşa	1710
Memiş Paşa	1808-1809
Giritli Mustafa Naili Paşa	1853; 1857
Avlonyalı Mehmet Ferit Paşa	1903-1908
Damat Ferit Paşa	1919-1920

Kaynak: (Şimşir, 2018, s. 489-96).

*Bu tablo Bilal N. Şimşir'in Türkiye-Arnavutluk İlişkileri: Büyükelçilik anıları (1985-1988) isimli kitabında yer alan bilgilere göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

Rusya'nın Ortodokslar adına söz söylemesine izin veren 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Balkanlardaki Osmanlı hegemonik gücü sarsılmıştır. Tanzimat Fermanı sonrası yeniden birlik oluşturmak isteyen Arnavutlar, ilk önce dilsel ve kültürel alanda birlik oluşturma çalışmalarına girişmiştir. Osmanlı'nın Arnavutluk'taki yeni

düzenlemeleri ile zorunlu askerlik hizmeti ve doğrudan vergilerin artması yeniden isyan hareketlerinin oluşmasına neden olmuştur (Ahmad, 2014, s. 56-7).

Birliğin dağıtılması ve bağımsızlık isteklerinin durdurulma çabaları, Arnavutları durdurmamış, II. Meşrutiyet sonrası kuzey ve güney Arnavutlar birleşerek bağımsızlık mücadelesine girişmiştir. 1909'daki Manastır'daki Ulusal Arnavut kongresi tam bağımsızlık yolundaki ilk adımı oluşturduğu gibi, Balkan Savaşları sonrası bağımsız bir devlet olmasının da önünü açan en büyük gelişme olarak tarihe yansımıştır (Agallija, 2014, s. 46-50).

Türklere karşı en uzun direnen, en geç fethedilen ve en son kaybedilen bölge Arnavutluk'tur. Osmanlı'nın güvenilir askeri olarak nitelendirilen Arnavutların, Osmanlı tarafından her zaman çok önemli görüldükleri gerçektir (Özkan, 2012, s. 34-5).

4.2.2. Arnavutluk ve Türkiye İlişkisi (1923-2000)

Osmanlı'dan bağımsızlığını kazanan Arnavutluk, Türkiye ile Atatürk önderliğinde başlayan kurtuluş savaşı döneminde de bağlarını koparmamış ilişkilerini sürdürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Atatürk, Arnavutluk'a sekiz ay görev yapan Albay Selahattin Sahip Bey'in komutasında bir heyet göndermiştir. Osmanlı'nın yıkılması ile birlikte kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile resmi olarak temaslarını sürdüren Arnavutluk, 1923 yılında Türkiye ile beş yüzyılı aşkın süregelen ilişkileri ve kültürel bağları vurgulayan, 'Ebedi dostluk ve İşbirliği' anlaşması imzalamıştır (Türel, 2000, s. 3); (Akman, 2006, s. 221); (Kutlu, 2017, s. 27-8); (Şimşir, 2018, s. 34).

1925 yılında Arnavutluk cumhurbaşkanı seçilen Ahmet Zogu Atatürk'e Türkçe olarak dostluk mesajı yollamış, aynı iyi dileklerle Atatürk mesaja cevap vermiştir. Bu iyi ilişkilerin fiziki kanıtı olarak aynı yıl, Avlonya'da Türk Konsolosluğu ertesi yıl ise Tiran'da elçilik açılmıştır. Türkiye'nin Arnavutluk Büyükelçisi Tahir Lütfi ve Arnavutluk'un Türkiye Elçisi Rauf Fitzo karşılıklı olarak cumhurbaşkanlarına güven mektuplarını sunmuşlardır (Akman, 2006, s. 222); (Özkan, 2012, s. 380); (Şimşir, 2018, s. 35). Gelişimini sürdüren diplomatik ilişkiler, 1928'de Ahmet Zogu'nun kendisini Kral ilan etmesi ile durma noktasına gelmiştir. Demokratik bir rejim ile yönetilen ve tüm

dünyaya örnek olan Atatürk Türkiye'si, Zogo'nun krallığını tanımayarak, Tiran elçisini Türkiye'ye çağırmıştır. Atatürk'ün sert bir şekilde kamuoyuna verdiği ifadeler ile krallık rejimini eleştirmesi, Arnavutluk'un Türkiye elçiliğini kapatması ile sonuçlanmıştır. İlişkilerin diplomatik olarak askıya alındığı bu dönem, Atatürk'ün sürdürülebilir bir Balkan Barışı amacıyla başını çektiği Balkan Konferansları ile tekrar ilişkiler tesis edilmesi ile son bulmuştur. (Akman, 2006, s. 223); (Ağırseven, 2015, s. 26); (Özkan, 2012, s. 382); (Kutlu, 2017, s. 32); (Şimşir, 2018, s. 36-41).

İtalyan etkisinin yoğun olarak görüldüğü Arnavutluk, Balkan Paktı Anlaşması dışında kalması rağmen Atatürk tarafından dikkatle incelenmiş ve önem verilmiştir. Bu durumun en somut örneğini ise Atatürk, genel sekreteri olan Ruşen Eşref'i Tiran elçiliğine atayarak göstermiştir. Ancak, 1936 yılında Kral Zogu, kız kardeşini, Osmanlı hanedan ailesinden II. Abdülhamit'in oğlu Prens Abit ile evlendirmesi sonucu bu olayın Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik bir hakaret olarak değerlendirilmesi ilişkilerini tekrar kopma noktasına getirmiştir. Akabinde 1939 yılında Arnavutluk'un İtalya tarafında işgali ve Kral Zogu'nun ülkeyi terk etmesi ile diplomatik ilişkiler durmuştur (Akman, 2006, s. 223); (Ağırseven, 2015, s. 32-3); (Özkan, 2012, s. 383-4, 8); (Kutlu, 2017, s. 37-9, 40-2); (Şimşir, 2018, s. 43).

İtalyan işgali ve sonrasında II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinin görüldüğü Arnavutluk'ta Enver Hoca liderliğinde komünist bir rejim kurulmuştur. Batı bloğunda yer alan Türkiye ve SSCB etkisi altındaki Arnavutluk iki farklı kutupta yer almalarından ötürü diplomatik ilişkiler geliştirilememiş ancak tamamen kopma durumu da ortak geçmiş ve kültürel değerlerden ötürü yaşanmamıştır (Akman, 2006, s. 223); (Kutlu, 2017, s. 48); (Özkan, 2012, s. 391); (Göktaş, 1995, s. 105).

Arnavutluk'un, 1955 yılında BM üyeliğine olumlu oy kullanan Türkiye, 1958'de Tiran'da Orta Elçilik açarak, diplomatik temasları tekrar başlatmıştır. 1965 yılında BM'de Kıbrıs oylaması yapılırken Arnavutluk'un Türkiye lehinde oy kullandığı görülmüş ve Türkiye'de bu durum memnuniyetle karşılanmıştır ve 1968 yılında karşılıklı olarak parlamento heyetleri ziyaretlerde bulunmuştur. 1982 yılında Enver Hoca bir açıklama yaparak iki farklı ideolojide yönetilen ülkenin dost ve kardeş ülke olduğuna

vurgu yapmış, Türkiye'yi komşu ülke olarak gördüklerine değinmiştir (Akman, 2006, s. 224); (Özkan, 2012, s. 391, 394); (Kutlu, 2017, s. 49); (Şimşir, 2018, s. 61).

Soğuk Savaş'ın etkilerini ekonomisinde en derinden hisseden Avrupa ülkesi olan Arnavutluk, bu ekonomik sorunlar nedeniyle siyasi istikrarı yakalayamamıştır. Türkiye ile 1980 sonrası bir dizi ticari ve işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Komünizmin iflası ve çöküşü sonrası demokratik yönetimin görülmeye başlandığı Arnavutluk, yüzünü batıya dönerek ABD, Avrupa ve Türkiye'ye yönelik açılım politikası geliştirmiştir. Ramiz Alia önderliğindeki Arnavutluk ile Türkiye arasında ilişkiler yakın geçmişe kıyasla artan oranda hızlanarak devam etmiş buna neden olarak da Türkiye'nin Arnavutluk'a iyi bir rol model olabileceği ABD tarafından ifade edilmiştir (Akman, 2006, s. 224); (Özkan, 2012, s. 395-6).

Sali Berisha'nın devlet başkanı olduğu dönemde, Türkiye 1992 yılında dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in Arnavutluk'u ziyareti ile üst düzey temaslarını hızlandırmıştır. Sonrasındaki süreçte Türkiye, her alanda Arnavutluk'a destek vereceği açıklamış, yardımların haricinde Arnavutluk ekonomisini canlandırmak için kredi ve çeşitli ekonomik enstrümanları devreye almıştır. Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Karadeniz İşbirliği Teşkilatı'na kurucu üye olarak dâhil olan Arnavutluk, Türk Eximbank'ından da ciddi oranda faydalandırılarak ekonomik olarak ivme yakalaması sağlanmaya çalışılmıştır. İnsani yardımlar, karşılıklı öğrenci değişim programları ve ekonomik yardımlar iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır (Akman, 2006, s. 225); (Gönlübol, 2006, s. 533-4); (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1995, s. 82).

İki ülke arasında yaşanan bu olumlu gelişmeler, savunma alanında da kendini göstermiş, 1992 yılında savunma ve iş birliği alanında askerî, eğitim ve bilimsel çalışmalar için bir dizi anlaşmalar imzalanmıştır. Diğer taraftan ulaşım, haberleşme turizm gibi birçok alanda da yine protokoller imzalanarak ilişkiler derinleştirilmiştir. Türk savaş gemisinin Draç Limanı'na gelmesi, kamuoyunda, Türkiye'nin Arnavutluk'un yanında olduğunu vurgulayan bir mesaj olarak yerini almıştır. 1994 itibari ile dönemin Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel, Arnavutluk'un zor günlerinde Türkiye'nin koşulsuz yanında olacağına ifade etmiş, NATO ve İslam Konferansı Örgütü'ne Arnavutluk'un katılımı için desteklediğini vurgulamıştır. 1994'te Salih Berisha'nın

Türkiye'yi ziyareti ve Kosova Sorunu için Türkiye'den yardım istediği görülmüş ancak Türkiye'nin Arnavut taleplerine karşılık, Kosova için otonomi teklif etmesi Arnavutluk yönetiminin Türkiye'ye karşı mesafeli durmasının önünü açmıştır. Arnavutluk'un bu tutumuna 1995 ve sonrası Yunanistan ile ikili ilişkilerini geliştirmesinin de etkili olduğu bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Nisan 1996'da Tiran'da gerçekleştirilen Balkan Güvenliği konferansında Türkiye, Arnavutluk'un yanında yer alarak katılmıştır. 1997 yılında Arnavutluk'ta çıkan ekonomik kriz*, ülkenin kamu düzeninin bozulmasına neden olmuş, Türkiye daha önce olduğu gibi yine Arnavutluk'un yanında yer almıştır. Ekonomik krizin iç savaşa dönmesi ve askeri güçlerin kısmen kontrolü kaybederek kamu düzenini koruyamaması Balkan güvenliği için tehdit unsuru oluşturmuştur (Akman, 2006, s. 225-8). Bu durum BM'nin ve NATO'nun doğrudan konuya ilgisini arttırmış, Balkanların güvenliği ve istikrarı ivedilikle sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür. Türkiye'de bu politikalar çerçevesinde oluşturulan çok uluslu askeri güce 800 askerle destek vermiş ve Arnavutluk'taki düzenin yeniden temini için kaynaklarını etkili biçimde kullanmaya çalışmıştır (Akyol, 2007, s. 74).

Türkiye'nin Kosova konusundaki hassasiyetlerini doğrudan dile getiren dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Ukrayna- Yalta'da yapılan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) zirvesinde Arnavutluk Cumhurbaşkanı ile görüşmüştür. 1998'de ki bir diğer önemli gelişme ise Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Durres Belediye Başkanı Arqile Gorea arasında imzalan bir anlaşma Durres ve İstanbul şehirlerinin kardeş şehir olarak ilan edilmesi olmuştur (Kutlu, 2017, s. 193-4).

1999'da NATO'nun Yugoslavya müdahalesi ile Türkiye'nin aktif olarak Arnavutluk ve Balkan güvenliği için sahada askeri gücü ile faaliyet göstermesi ve Kosovalı mültecileri ülkesine kabul etmesi Arnavutluk Türkiye ilişkilerine olumlu olarak yansımıştır (Ağırseven, 2015, s. 150).

*Banker krizi ülkede finans sistemi henüz tam olarak oturmadığı için farklı örgütler ile iş birliği halinde olan bankerlerin Arnavut halkının parasını toplamaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Yüksek kâr umuduyla halkın bu bankerlere parasını yatırmak konusunda aşırı rağbet göstermesi büyük bir krizin habercisi olmuştur. Bankerlerin bir gecede batması ve bazılarının da paralarını yurtdışına kaçırması sonucu yaklaşık 1 milyar dolar bir gecede buharlaşmıştır. Bu durum ülkede büyük bir kaosa neden olurken, Cumhurbaşkanı Berisha olağanüstü sert önlemler almıştır (Emin, 2014, s. 18-9).

4.2.3. 2002-2020 Yılları Arnavutluk ve Türkiye İlişkisi

2000 yılı itibari ile Türkiye, Arnavutluk'a yönelik dış politikasında somut bir yol haritası ortaya koymuş ve sürdürülebilirlik sağlamaya çalışmıştır. Bu yol haritası kısaca şu başlıklardan oluşmaktadır (Yılmaz M. , 2001, s. 112-4);

- Dönüşüm sürecinde olan Arnavutluk'un demokratik siyaset ve liberal ekonomi serüvenine destek olmak.
- Arnavutluk'un uluslararası arenada sorunlarına çözüm bulabilmek için ve var olan sorunları uluslararası hale getirerek bu sorunların çözüm sürecini hızlandırmak.
- Küresel güçlerle olan ilişkilerde arabulucu olarak Arnavutluk'un bölgesel ve küresel siyaset çerçevesinde yalnızlığını ortadan kaldırmak.
- AB'yi hem Arnavutluk hem de Türkiye bazında uyum politikaları bağlamında sürekli takip etmek.
- Arnavutluk tarihinde önemli yeri olan İtalya ve Almanya devletlerinin Arnavutluk perspektifindeki politikalarını takip etmek ve öncelemek.
- Sınır ötesinde yaşayan Arnavutların haklarını her şartta korumaya çalışmak,
- Kosova sorununun barışçıl yollarla çözülmesi için ulusal ve uluslararası girişimlerde bulunularak çaba sarf etmek.

Türkiye'nin geniş kapsamlı olarak ele aldığı Arnavutluk'un sorunları temalı bu yol haritası, Arnavutluk'un Türkiye'ye karşı güvenini artırmış ve 2000 sonrası dış politikasında Türkiye ile ilişkilerine de bu olumlu hava yansımıştır. Türkiye KEİ örgütüne Arnavutluk'u, Karadeniz kıyıdaş ülkesi olmamasına rağmen dâhil ederek bölgesel dış politikasında Arnavutluk'u yalnız bırakmamış, NATO ve AB'ye üyelik sürecinde sürekli olarak desteklemiştir. Türkiye'nin bu tutumunda karşılıklı kazan kazan politikası hâkim olduğu görülmekteyse de tarihi bağlar nedeniyle Balkanlar nazarında Arnavutluk, Türkiye için doğal bir müttefik olarak karşımıza çıkmaktadır (Muça, 2019, s. 75).

28 Şubat 2000 tarihinde dönemin Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, Tiran'da Arnavutluk Cumhurbaşkanı ve meclis başkanıyla Kosova sorunu başta olmak üzere ekonomi ve politika başlıklı bir dizi görüşmelerde bulunmuş ve 10 milyon dolarlık yeni bir kredi paketinin Arnavutluk'a sunulacağının bilgisini vermiştir. Daha önce Türkiye

tarafından Arnavutluk'a verilen kredilerin ve borçların faizlerinin silindiğine ve tekrar yapılandırıldığına değinen Ecevit, Kosova sorununun ise halen çözüme kavuşturulamadığını vurgulamıştır (Kutlu, 2017, s. 214).

2001 yılında Türkiye, yaşadığı mali kriz ve istikrarsız hükümet durumu nedeniyle iç politik sorunlar ile boğuşmuş ve bu nedenle dış politika da etkinliğinin zayıfladığı görülmüştür. Türkiye, 2003 yılı itibari ile yeniden aktif bir dış politika izlemeye başlamıştır.

2004 yılında Arnavutluk Dışişleri Bakanı Kastriot, Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiş, bölgesel ve karşılıklı ilişkilerin haricinde Arnavutluk'un NATO üyesi olması konusunda Türkiye'nin kararlı bir şekilde destek olduğu mesajı verilmiştir (Kutlu, 2017, s. 215).

2006 yılında Tiran'da imzalanmış olan ve 2008 yılı itibari ile yürürlüğe girmiş olan Serbest Ticaret Anlaşması ile karşılıklı olarak gümrük vergisi oranları sıfırlanarak muafiyet sağlanmıştır. 2009 yılında dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Arnavut mevkidaşı İlir Meta ile görüşmüş ve karşılıklı olarak uygulanan politikaların devamına ilişkin açıklama yapmıştır. Vize serbestisi anlaşmasına değinen Davutoğlu, Arnavutluk'taki Türk yatırımlarının 1 milyar dolara yaklaştığını deklare etmiştir. Aynı yıl Türkiye ve Arnavutluk 'Vizenin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşması'nı' imzalamıştır. Böylelikle karşılıklı olarak iki ülke vatandaşlarının 90 günü aşmayan ziyaretleri vizeden muaf hale gelmiştir. 2011 yılında dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Arnavutluk Cumhurbaşkanı ile ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantıda iki ülkenin ticaret hacminin 350 milyon dolara yükseldiğine, Arnavutluk'taki Türk yatırımının 1,5 milyar dolara ulaştığına ve 100'e yakın şirketin bankacılık, telekomünikasyon, demir-çelik, madencilik, sağlık, eğitim gibi sektörlerde faaliyet gösterdiğine değinmiştir (Ağırseven, 2015, s. 151-6).

Arnavutluk'un bağımsızlık sonrası Türkiye ile ilişkileri, 2016 yılında İstanbul'da gerçekleşen bir düğün aracılığı ile en yüksek seviyeye gelmiş olduğu açıkça görülmektedir. 14 Mayıs 2016'da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kızı Sümeyye Erdoğan'ın İstanbul'da gerçekleşen düğününe Arnavutluk Başbakanı Edi

Rama'nın nikâh şahidi olması ikili ilişkiler için zirve olarak değerlendirmiştir. Bu tören sonrası dönemin Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım ile basın toplantısı düzenleyen Edi Rama, Recep Tayyip Erdoğan ile Osmangazi Köprüsü'nün de açılışına katılmıştır. Bir diğer önemli ziyaret ise 2016 yılının son günlerinde Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bujr Nishani tarafından gerçekleştirilmiştir. Avrasya tünelinin açılışında bulunan Arnavut Cumhurbaşkanı, Recep Tayyip Erdoğan ile de Ankara'da basın açıklaması yapmıştır (Kutlu, 2017, s. 216-7).

Arnavutluk'un Türkiye için önemi jeopolitik siyasetin haricinde, yıllar içinde Arnavutluk'taki iç politik hareketler nedeniyle dezenformasyona uğrayan Türkiye ve Türk algısını değiştirmektir. Bu teze en iyi örnek ise Arnavutluk eğitim kurumlarında kullanılan ders kitaplarında veya yayınlanan edebi eserlerinde sıkça bahsedilen 'Türk ve Türkiye' kavramlarının, *"Arnavutluk'u parçalayan, köleleşmesine neden olan, soyan kimseler"* olarak nitelenmesinin önüne geçilerek, gerçek tarihi ve kültürel bağların yeniden canlandırılarak ortak değerlere sahip çıkılmasıdır (Muça, 2019, s. 57).

2018 verilerine göre Arnavutluk'ta faaliyet gösteren 70'e yakın Türk firması bulunmaktadır. İtalya ve Yunanistan sonra Türkiye, Arnavutluk'taki üçüncü büyük dış yatırımcı ülke konumundadır. Dış ticaret müsteşarlığı verilerine göre 2018 yılında, Arnavutluk'ta faaliyet gösteren bahsi geçen Türk firmalarında üç bine yakın istihdam sağlanmıştır. Bu istihdam rakamının 80'i Türk, 2.553 tam zamanlı ve 300 yarı zamanlıdan fazla Arnavut vatandaştan oluştuğu görülmüştür. Faaliyet gösteren en büyük Türk şirketlerinden bazıları; Çalık Holding, Kürüm Demir-Çelik AŞ, ALPET ve Tepe İnşaat AŞ'dir. 2007 yılı itibari ile Çalık Holding, Arnavut Albtelecom ve firmanın sahibi olduğu GSM lisansını satın almış, Eagle Mobile'a yatırım yapmış ve böylece Arnavutluk'un iletişim alanında en önemli firmalarından biri olmuştur. Ayrıca Arnavutluk yerel bankalarından 'Banka Kombëtare e Tiranës'de Çalık Holding'in bir diğer şirketi olarak yer almaktadır (Muça, 2019, s. 66).

Kürüm Demir-Çelik AŞ, Arnavutluk'un Elbasan'da üretim yaptığı demir çelik fabrikasını 20 yıllığına kiralamış, diğer taraftan ise oksijen fabrikasını da satın almıştır. Ayrıca Kürüm AŞ. Arnavutluk enerji sektöründe de faaliyet göstermek için elektrik merkezi inşa etmeye başlamıştır. Durres limanının da hissedarları arasında yer

almaktadır. Ber-Öner A.Ş, madencilik sektöründe faaliyetlerde bulunmakta olup, Arnavutluk anakarası üzerinde 30 yıllık maden arama ve işleme hakkına sahiptir. Bir diğer şirket olan Everest Co. Polietilen hammaddeli ambalaj malzemeleri üretmekte olup, 2 milyon dolar değerinde yatırıma sahiptir. Aksoy Grup ise tekstil sektörüne yatırım yapmış ve 200'ün üzerinde Arnavut'a iş imkânı sağlayan bir un fabrikası kurmuştur. 2005'ten beri Arnavutluk'ta faaliyet gösteren ALPET, petrol ve benzin istasyonu sektöründe faaliyet göstermektedir. Türk inşaat şirketlerinden Tepe İnşaat, Arnavutluk Vlore ve İşkodra hastanelerinin yapımını tamamlamıştır. ENKA, Arnavutluk'ta bulunan Amerikan ordusunun destek programı ihalesini, TÜMAŞ, Arnavut petrol rezerv sahalarının iyileştirilmesi ihalesini, GİNTAŞ, Vlore'deki 'Paşa Limanı Askeri Üssü' ihalesini, Su Yapı, danışman olarak İslam Kalkınma Bankası desteği ile 60'tan fazla projenin gerçekleşeceği kırsal altyapı geliştirme projesi ihalesini kazanmıştır (Muça, 2019, s. 67).

Türk yatırımcılar işsizlik oranının ciddi boyutlara ulaştığı Arnavutluk'ta 7.000 civarı Arnavutluk vatandaşını istihdam etmektedir. Yatırımların toplam değeri 2 milyar dolara ulaşmaktadır (Turcomoney, 2014). Arnavutluk'un demokratik rejime geçmesiyle birlikte örnek düzeye ulaşan ikili ilişkiler 2006-2020 yılları Ticaret Bakanlığı verilerinde açıkça görülmektedir (bkz. Tablo 4.7 Arnavutluk Türkiye İkili Ticaret Verileri). 2006-2008 yılları arasında gerçekleşen ithalat ve ihracat rakamları her yıl artış göstermektedir. Ancak 2008-2015 yılları arasındaki ihracat-ithalat rakamları her yıl artış ve azalış yaşanmasıyla değişkenlik göstermektedir. 2015 yılından itibaren ihracat rakamlarında ve 2016 yılından itibaren ise ithalat rakamlarında sürekli artış gözlenmektedir. Bu verilere göre Arnavutluk – Türkiye arasındaki ticaret hacminin iki ülkenin dostluklarını yansıtmakta yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

Tablo 4.9
Arnavutluk-Türkiye İkili Ticaret Verileri (1.000 Dolar)*

Yıllar	İhracat	Değişim (%)	İthalat	Değişim (%)	Hacim	Denge
2006	214.241	12,1	12.571	-22,6	226.812	201.670
2007	294.508	37,5	23.842	89,7	318.350	270.665
2008	305.737	3,8	36.697	53,9	342.434	269.040
2009	273.315	-10,6	4.694	-87,2	278.009	268.621
2010	241.066	-11,8	86.859	1.750,4	327.925	154.207
2011	270.630	12,3	125.916	45,0	396.546	144.715
2012	255.950	-5,4	98.989	-21,4	354.939	156.961
2013	266.544	4,1	82.390	-16,8	348.934	184.154
2014	318.541	19,5	96.281	16,9	414.822	222.260
2015	287.374	-9,8	49.578	-48,5	336.952	237.796
2016	304.606	6,0	20.602	-58,4	325.208	284.004
2017	387.116	27,1	24.166	17,3	411.282	362.950
2018	408.706	5,6	22.163	-8,3	430.869	386.543
2019	487.216	19,2	22.276	0,5	509.493	464.940
2020	472.833	-3,0	33.569	50,7	506.401	439.264

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı)
*Bu tablo Ticaret Bakanlığı İstatistik Veri Sistemi verilerine göre yazar tarafından oluşturulmuştur.

5. JOSEPH NYE PERSPEKTİFİNDE TÜRKİYE ARNAVUTLUK İNCELEMESİ

Türkiye son zamanlarda coğrafyasının getirdiği avantaj ile komşu ülkelerle ilişkilerini geliştirmekte ve bölgesel imajını arttırmanın yollarını aramaktadır. Büyük güç olarak nitelendirilen ülkeler, geliştirdikleri yumuşak güç stratejileri ve uluslararası sistemde arttırdıkları görünürlükleri ile gelecekte faal bir şekilde rol oynayacağını düşündükleri yeni kuşak için ülkelerini cazibe merkezi haline getirmeyi istemektedirler. Bunun için ülkeler, her yıl binlerce öğrenciye ve akademisyene burs verme, millî ve dinî bayramlarını tanıtma, kurdukları dil enstitüleri ile kültür aktarımı sağlama, edebiyatlarını, düşünürlerini milli değerlerini tanıtıcı aktiviteler gerçekleştirme gibi çeşitli imkânlar sunarak hedefledikleri kitleye ulaşabilmektedirler. Sunulan bu imkânlar doğrultusunda ülkeler arası ortak programlar oluşturularak hem bu faaliyetlere katılan kişilerin ülkeleri daha iyi tanıması hem de ülkelerin daha cazip bir konuma getirilerek geçmişteki negatif izlenimlerinin kaldırılması amaçlanmaktadır (Er, 2015, s. 29). Bu noktada ülkeleri temsilen kurulan yumuşak güç araçlarının bu amaçlar doğrultusunda Arnavutluk'taki faaliyetleri ve mevcut durumları çalışmanın bu bölümünde incelenmiştir.

5.1. Türk Yumuşak Güç Enstrümanlarının Arnavutluk'taki Faaliyetleri

Çalışmada belirlenmiş olan TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, YTB, TRT kurumlarının yayınlanan faaliyet raporları çerçevesince Arnavutluk'taki çalışmaları incelenmiştir. Bazı kurumların bazı yıllardaki faaliyet raporlarında Arnavutluk ile ilgili spesifik çalışmalarına rastlanamamasından dolayı o yılların faaliyet raporları yazılamamıştır.

5.1.1. TİKA

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkî Cumhuriyetlerin kalkındırılmasına ve sisteme uyum sağlamasına destek olabilmek için 24 Ocak 1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı, uluslararası teknik yardım amacıyla kurulan bir kurumdur. 1999 yılına kadar yetersiz misyon ve finansal kaynak

sorunundan dolayı beklenilen etkiyi sağlayamasa da 1999 yılından sonra Başbakanlığa bağlanarak bölgesel ilişkilerde etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Gözle görülür gelişiminin ise 2003 yılı sonrası başladığı görülmektedir. 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Başlıca faaliyetleri kamu kurumlarını, üniversiteleri, STK'ları ve özel sektör kurumlarını ortak bir noktada buluşturarak, eğitim desteği, tesislerin onarımı, donanım ve materyal temini, uzman yetiştirilmesi gibi hareketler ile Türkiye'nin tecrübe birikimini paylaşmasına aracı olmaktır. Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları envanterini tutmakta ve Bin Yıl Kalkınma hedefleri ile uyumlu sürdürülebilir ve çok boyutlu projeler ortaya çıkartmaktadır (Er, 2015, s. 34). 2002 yılında 12 Program Koordinasyon Ofisine sahip olan TİKA şu anda 62 Program Koordinasyon Ofisi ile 5 kıtada 150'ye yakın ülkede faaliyet göstermektedir. Bu durum Türkiye'nin görünürlüğünün arttığının açık bir göstergesi olmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı). TİKA, söz konusu ülkelerin taleplerini göz önüne alırken Türkiye'nin beklentilerini ve var olan kaynaklarını da dikkate alarak projelerini belirlemektedir. Projenin başarıya ulaşması için ihtiyaç duyulacak uzman ekip ve faaliyetlerinin tasarımının tamamlanmasının ardından proje değerlendirme kurulundan olumlu bir geribildirim alınması dâhilinde söz konusu projeler hayata geçirilmektedir. Yıllık proje hedeflerine ulaşılabilmesi için bu aşamadan sonra takip, kontrol ve koordinasyon ile projelerin başarılı olması sağlanmaktadır (Erdağ, 2008, s. 44). Kuruluşu, faaliyetleri, vizyonu ve misyonundan kısaca değinilen TİKA'nın Arnavutluk'ta 2002-2020 yılları arasında gerçekleştirdiği projeleri incelemek önceki bölümlerde değinilen tarihsel ilişkilerden bu yana Türkiye'nin Arnavutluk'ta elde ettiği kazanımların ve Arnavutluk'taki mevcut imajının anlaşılmasına olanak verecektir. TİKA'nın Arnavutluk'ta gerçekleştirdiği proje ve faaliyetler altında başlıca verilen hizmetler kronolojik olarak şu şekildedir:

- 2002 yılında Arnavutluk Ekonomik Kalkınma Ajansı, Arnavutluk Ekonomik İşbirliği ve Ticaret Bakanlığı'ndan toplamda 7 kişilik bir heyet 'Yabancı Yatırımlar Ajansı' kurma isteğiyle TİKA yetkilileriyle görüşmek için Türkiye'yi ziyaret etmiştir. TİKA ve Arnavutluk Tarım ve Gıda Bakanlığı arasında imzalanan protokol ışığında, 'Jersey Cinsi Süt Sığırcılığı Geliştirme Projesi'nin açılışı

yapılarak Arnavutluk'ta hayvancılık sektörünün gelişimi amaçlanmıştır. TİKA ve Rekabet Kurumu Başkanlığı ortaklığıyla Türkiye'de düzenlenen 'Avrasya Ülkeleri Rekabet Hukuku ve Uygulamaları' konulu toplantıya Arnavutluk dâhil olmak üzere 6 Balkan ülkesinin temsilcileri katılım sağlamıştır. Arnavutluk'un başkenti Tiran'da düzenlenen Türkçe kursu sonucu başarılı öğrencilere sertifikalar verilerek Türkçe kurslarının temeli atılmıştır (Hava, 2016, s. 118)

- 2003 yılında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNIDO), TİKA, Macaristan Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve iş birliğinde hedef ülkelerin küresel dünyaya uyumlarını ve rekabetlerini arttırmak amacıyla düzenlenen 'Teknoloji Öngörüsü' seminere Arnavutluk dâhil olmak üzere, Bulgaristan, Romanya ve Türkî Cumhuriyetlerden toplamda 37 kişi katılmıştır (Hava, 2016, s. 119)

- 2004 yılında Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya'dan gelen uzmanlara istatistik altyapılarını geliştirebilmeleri için 'Uluslararası Interpol Eğitim Semineri' verilmiştir. Arnavutluk'a gelen yabancı yatırımların arttırılması ve Arnavutluk ihracatının geliştirilmesine yardımcı olabilmek amacıyla, Arnavut personellere eğitimler verilmiştir. Hayvancılık alanında teknik destek sağlanmıştır. Türkoloji projesi ile Arnavutluk'a akademisyen desteği verilmiştir. Okul binalarının onarımı ve yenilenmesi sağlanmıştır. Arnavutluk'ta dil aracılığıyla kültür aktarımı yapılabilmesi için Türk Dili ve Kültür Merkezi kurulmuştur. Hasan Rıza Paşa Şehitliği'nin bakım ve onarımı gerçekleştirilmiştir (Hava, 2016, s. 119).

- 2005 yılında 197'si Balkanlar ve Doğu Avrupa, 39'u ise Arnavutluk'ta olmak üzere toplamda 562 proje ve faaliyet gerçekleştirilmiştir. Qyteti bölgesindeki 770 metrelik kanalizasyon iyileştirilmiştir. Hayvancılığın geliştirilmesi adına teknik ve malzeme desteği sağlanmıştır. Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kaleme alınan 'Makalat' isimli eser Bektaşiliğin anlaşılırlığını iyileştirmek için Arnavutçaya çevrilmiştir. Türkiye tanıtımı yapan bir takvim hazırlanıp dağıtımı sağlanmıştır. İşkodra'da bulunan Sheh Shamia Medresesi'nde bir bilgisayar laboratuvarı kurulmuş ve 15 adet bilgisayar hibe edilmiştir. İlkokul çağındaki çocukları bilinçlendirmek üzerine Arnavutluk'ta ünlü bir doktor tarafından çocuklara uygun

bir şekilde hazırlanmış ‘İnsan Sağlığı Üzerine Hikayeler’ isimli kitap satın alınarak dağıtılmıştır. Yoksul mahallelerde yaşayan ailelerin çocuklarının sünnet ettirilmesi sağlanmıştır. Zyber Hallulli Yetim Merkezi’ndeki çocuklara kırtasiye desteği verilmiştir. 10 kişilik Arnavut basın heyetinin Türkiye’ye getirilmesi sağlanarak turistik yerlerin Arnavut basınına tanıtılması gerçekleştirilmiştir (Hava, 2016, s. 120); (TİKA, 2005, s. 111-16).

- 2006 yılında 1452 Proje faaliyetin, 550’si Balkanlar ve Doğu Avrupa, 78’i Arnavutluk’ta olmak üzere 1452 proje ve faaliyet gerçekleştirilmiştir. Vlora Mustafa Kemal Lisesi onarılmıştır. Türkçe kursu verilen mekân yenilenmiş, kurslara katılan 48 kişi dil pratiği için Türkiye’ye gönderilmiştir. Türkçe kursları Tiran harici Vlora, Laç, Lezhe ve İşkodra’da Gjirokastra da düzenlenmeye başlamıştır. 5000 yoksul aileye gıda ve yiyecek yardımında bulunulmuştur. En çok ülkedeki sosyal altyapının gelişimi için bütçe ayrılmıştır. ‘Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihi ve Medeniyeti’ isimli kitap Arnavutçaya çevrilerek basımı gerçekleştirilmiştir (Hava, 2016, s. 120-21); (TİKA, 2006).

- 2007 yılında ikisi okul öncesi, zihinsel engelliler eğitim merkezi, ilkokul ve lise olmak üzere toplam beş eğitim biriminin onarım ve donanım çalışmaları yürütülmüştür. Arnavutluk’ta bir STK ile iş birliği yapılarak Arnavutluk’un dağlık Puka bölgesinden Tiran’a göç etmiş yoksul ve kimsesiz kadınlara yönelik dokumacılık, kadın hakları ve kadının sosyal statüsünün iyileştirilmesi bağlamında bilinçlendirme kursları açılmıştır. Ders kitaplarındaki taraflı bilgi ve yorumlar düzeltilmeye başlanmıştır. Maddi durumu yetersiz 150 aileye gıda yardımında bulunulmuştur. İşkodra Parruce Camii restorasyonu yapılmış, Türk-Arnavut Kültür Merkezi kurulmuştur. Emniyet Genel Müdürlüğü personellerine terörle mücadele seminerleri verilmiştir (TİKA, 2007, s. 66-7).

- 2008 yılında Tiran’da bir anaokulunun onarımı gerçekleşmiştir. Yine bu ülkede, Gjirokastra Hoca Tahsin Lisesi’ne bir bilgisayar laboratuvarı kurulmuştur. Donanım desteği sağlanan Ömer Lala Birlik Lisesi’ne basketbol sahası, Gjirokastra Hoca Tahsin Lisesi’ne bilgisayar laboratuvarı yapılmıştır. Daha önce iki kez yıkılan ve önceki yıllarda tekrar inşa edilen Parruce Camii’nin Türk

motifleri uygulanarak iç ve dış süslemeleri yapılmıştır. Zihinsel Engelliler Bakım ve Gelişim Merkezi'nin donanımları iyileştirilerek daha iyi hizmet vermesi sağlanmıştır. İşkodra'daki Komane Mezarlığı onarılmış ve çevresinde peyzaj çalışmaları yapılarak düzenlenmiştir. Devlet Radyo Televizyon Kurumu'na teknik donanım desteği sağlanıp TV verici altyapı kurulumu sağlanmıştır (TİKA, 2008, s. 59-61).

- 2009 yılında TÜİK iş birliğinde Ankara'da düzenlenen 'Tüketici ve Üretici Fiyat Endeksleri' ve 'Dış Ticaret İstatistikleri', Hazine Müsteşarlığı iş birliğinde düzenlenen 'Borçlanma Stratejisi, Borç Yönetimi ve İç Borçlanma' programlarına Arnavutluk'un da dâhil olduğu 8 ülkeden 60 uzmanın katılımı gerçekleştirilmiştir. Berat'ta Ruşnik Köprülü Mehmet Lisesi tadilatı, Vlora Bölge Hastanesi'ne kan bankası kurulması, Durres Fatih Camii restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Osmanlı döneminde kurulan Kavaja şehrine bağlı Kryevidh ilçesinde eski su isale hattı yerine 5 kilometrelik yeni bir hat kurularak yaklaşık 6.000 kişinin temiz suya erişmesi sağlanmıştır. Arnavutluk'ta ilk çocuk diyaliz merkezi kurulmuş, bu hastanede görevli olan 3 hemşire ve doktorun İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Çocuk Nefrolojisi bölümünde eğitim görmeleri sağlanmıştır (TİKA, 2009, s. 19, 30, 39).

- 2010 yılında Türkoloji Projesi çerçevesinde gerçekleştirilen Türkçe kursları Yunus Emre Vakfı'na devredilmiştir. Gjerg Kastrioti Okulunda kapsamlı bir taidlat gerçekleştirilip, tüm eğitim malzemeleri tedarik edilip kimya laboratuvarı kurulmuştur. Bulçesh i Ri ve buraya bağlı iki kreşin malzeme tedarikleri sağlanmıştır. Bir önceki yıl kurulan çocuk diyaliz merkezi ve Vlora Bölge Hastanesi'ne tıbbî ekipman desteğinde bulunulmuştur. Ankara Numune Araştırma ve Eğitim Hastanesinde farklı gruplardan toplamda 14 doktorun 15 günlük sürelerle eğitim almaları sağlanmıştır. Kalimash tünelinde muhtemel tehlike anında müdahale etmesi için görevlendirilen itfaiye ekibine İzmir Büyükşehir Belediyesi İtafiye Daire Başkanlığı tarafından 15 günlük eğitimler verilmiştir. Çeşitli şehirlerdeki öğrenci yurtlarının donanımı iyileştirilmiştir. Tiran

Devlet Radyosuna dijital stüdyo kurulumuna destek vermiştir (TİKA, 2010, s. 14, 16, 34, 44, 63, 90).

- 2011 yılındaki faaliyet raporu Altın Tasarım Ödülüne layık görülen TİKA'nın bu yılda gerçekleştirdiği başlıca faaliyetleri Arnavutluk Bektaşi Merkezi onarılması ve Arnavutluk Eğitim ve Bilim Bakanlığı toplantı salonunun yenilenmesidir (Hava, 2016, s. 123).

- 2013 yılında Arnavutluk Müslüman Cemiyeti'nin yaptırmış olduğu yurda cemiyetin talebi doğrultusunda beyaz eşya ve elektronik ekipman takviyesi yapılmıştır. Tiran Merkez Polikliniğinde Endoskopi ünitesi, Paskuçan Polikliniğinde Nöroelektrofizyoloji bölümü kurularak ihtiyaç duyulan tıbbî donanım desteği sağlanmıştır. Arnavutluk'ta bir ilk olma özelliği taşıyan lisanslı milli sporcuların sakatlıklarının tedavisi amacıyla Fiziksel Rehabilitasyon ve Tedavi Merkezi kurulmasını ve ekipmanların karşılanmasını gerçekleştirmiştir. Arnavutluk Sayıştay Bakanlığı uzmanlarının eğitilmesine yönelik farklı dönemlerde, toplamda 70 uzmanın katıldığı eğitim programı düzenlenmiştir. Arnavutluk Cumhuriyeti Geleceğin Alternatifi Vakfı'nın (ALSAR) talebi neticesinde kurulan yetim eğitim merkezinin tüm elektronik ve mobilya ihtiyacı karşılanmıştır. Vlora Engelli Çocuklar Geliştirme Merkezi'nde muayenehane, çamaşırhane ve oyun parkı kurulmuştur. UNDP ile istişare edilerek travma yaşayan kadınların sosyalleşmesi için hobi bahçeleri, spor alanları gibi etkinlik alanları bulunan bir kadın sığınma evi kurulmuştur. Tiran Ziraat Üniversitesi bünyesinde, alanında tek olan Organik Tarım Laboratuvarı, Tiran Üniversitesi Orman Fakültesi bünyesinde Orman Zararlıları ile Biyolojik Mücadele Laboratuvarı kurulmuştur (TİKA, 2013, s. 26-27, 29).

- 2014 yılında Türkiye Oftalmoloji Derneği ve Azerbaycan Milli Oftalmoloji Merkezi iş birliğinde Bakü'de düzenlenen 'Azerbaycan Uluslararası Tıbbî Retine Kursu' etkinliğine Arnavutluk'un da dâhil olduğu 4 ülkeden 29 uzmanın katılımına destek verilmiştir. Haxhi Sheh Shamia Lisesine velilerden gelen talep üzerine ortaokul ve idare binası inşasına başlanmıştır. İşkodra kreşinin ve Kruja Belediyesi 1 No'lu kreşinin tadilat ve donanım desteği sağlanmıştır. 2013 yılında

Arnavutluk Müslüman Cemiyetine bağlı yurtlara yapılan ekipman desteğinden sonra bu yıl yurtlara bilgisayar laboratuvarları kurulmuştur. Tecrübe Paylaşım Programı çerçevesinde TİKA'nın gerçekleştirmiş olduğu projelerin üniversite öğrencilerine yerinde incelenmesi fırsatı verilmiştir. Arnavutluk ve Kosova gümrük sınırında bulunan Kukes Hastanesi Acil Servisinin ve Üst Koplik Sağlık Ocağı'nın tadilatı yapılmış, ekipman desteğinde bulunulmuştur. Mbreteresha Geraldina Obstetrik-Jinekolojik Üniversite Hastanesi Yönetimi tarafından gelen talep doğrultusunda, Osmanlı döneminde ebelik eğitimi vermek için Arnavutluk'a gönderilen Fatma Makbule Hanım'ın isminin verildiği laboratuvara malzeme desteği sağlanmıştır. Tiran 1 No'lu Polikliğine Biyokimya laboratuvarı kurulmuştur. 2.500'den fazla sayının katılım gösterdiği 7 şehirde düzenlenen iftar programlarına destek verilmiştir. Osmanlı dönemine ait 5 caminin restorasyonu tamamlanmıştır (TİKA, 2014, s. 24, 76-79).

- 2015 yılında Lezha Hastanesi'nde Biyokimya laboratuvarı kurulmuştur. Yetim çocuklara yönelik etkinliklerde kullanılmak üzere temin edilen minibüs ile 537 yetime gıda ve giysi yardımında bulunulmuştur. Turizm bölgelerindeki sağlık merkezlerine ekipman desteği sağlanmıştır. Tadilatı başka bir dernek tarafından gerçekleştirilen kreşe oyun parkı kurulmuştur. Arnavutluk'tan da katılımın sağlandığı 'Sanayide Enerji Verimliliği ve Eğitimi', 'Deprem Mühendisliği ve Afet Yönetimi' isimli eğitim programlarına destek vermiştir (TİKA, 2015, s. 35, 77, 109, 138, 144, 154).

- 2016 yılında Arnavutluk Dışişleri Bakanlığına bilişim alanında ekipman desteği sağlanmıştır. Denizli ve Kocaeli'de Uluslararası Yerel Yönetimler Eğitim ve Araştırma Merkezi bünyesinde düzenlenen 'Yerel Yönetimlerin Su, Atık Su ve Sulama Sistemleri Yönetimi' isimli eğitim ile yerel yönetim personelinin eğitilmesine destek vermiştir. Arnavutluk Emniyet Teşkilatına 31 kalemden oluşan polis üniformaları temin edilmiştir (TİKA, 2016, s. 33, 47, 53).

- 2017 yılında Podgoritsa Osmanlı Saat Kulesi, Gjirokastra'daki Osmanlı Saat Kulesi'nin restorasyonları yapılmıştır (TİKA, 2017, s. 91).

- 2018 yılında Mustafa Kemal Atatürk Kreşi tadilatı gerçekleştirilmiştir. Ethem Bey Camisi, Berat Hünkâr Camii ve Halveti Tekkesi restorasyonu tamamlanmıştır. 'Balkanlar ve Doğu Avrupa Ülkeleri Gıda ve Yaşam Güvenliği Destekleme Programı' ilk aşamada öncü olarak Arnavutluk'ta uygulanmıştır. İşkodra'daki sel mağdurlarına kuru gıda yardımında bulunulmuştur (TİKA, 2018, s. 62, 94, 96, 106, 114).

- 2019 yılında 200 kişilik bir öğrenci yurdunun tadilat ve donanım ihtiyacı giderilmiştir. Sağlık hizmetlerinin kapasite artırımı bağlamında 5 ambulans hibe edilmiştir. 'Tecrübe Paylaşım Programı' kapsamında öğrenci ve gençlerin karşılıklı tecrübe paylaşımının sağlanması için birçok ülkede çeşitli projeler gerçekleştirilmiştir. Diber Arıcılar Birliği üyesi olan 40 küçük işletmeye 400 arılı kovanlar ve arıcılık malzemeleri temin edilmiştir. Draç'ta meydana gelen deprem sonrasında 3.900 depremzedeye gıda ve battaniye desteğinde bulunulmuştur (TİKA, 2019, s. 85, 87, 104, 121, 132).

- 2020 yılında Gjirokastra Pazar Camii restorasyonu tamamlanmıştır. 'Milli Ağaçlandırma Bayramı' etkinliğince Arnavutluk başta olmak üzere 21 ülkeye fidan desteğinde bulunulmuştur (TİKA, 2020, s. 114, 136).

5.1.2. Yunus Emre Enstitüsü

Yunus Emre Enstitüsü, 5 Mayıs 2007 yılında Türkiye'nin dostluk bağlarını pekiştirilmesi, Türk kültürünün, dilinin, edebiyatının, sanatının ve tarihinin diğer dünya ülkeleri ile buluşturulması amaçlanarak kurulan Yunus Emre Vakfı'na bağlı bir kamu kurumudur. TİKA'nın 10 yıl boyunca yürütmüş olduğu 'Türkoloji Projesi'nin devredilmesiyle Yunus Emre Vakfı tarafından projenin kapsamı genişletilmiş, protokolde ismi geçen ülkelerin üniversitelerinde Türkoloji, Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmış, açılan Türkçe kurslarının sayıları ve niteliği Türk Kültür Merkezleri kurularak arttırılmıştır. Kurulan Türkoloji, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin hem fizikî ihtiyaçları hem de akademisyen ihtiyacı karşılanarak dil yoluyla başarılı bir kültür aktarımı hedeflenmiştir. 2009 yılında faaliyete başlayan Yunus Emre Enstitüsü o yıldan bu yana 58 kültür merkezi, 36 ülkede 58 Türkoloji ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümü

açmıştır. İstanbul Üniversitesi ile yapılan iş birliğince uzaktan eğitim ile de Türkçe kursu desteği sağlamıştır. Türk dilinin konuşulduğu ve bilindiği coğrafyayı genişletmek için bir dil bir insan mottosu ile yola çıkarak Türkçe eğitim öğretim materyallerinin hazırlanmasını, Türkçe'nin yurtdışındaki ülkelerde seçmeli ya da zorunlu dil olarak okutulması kapsamında çalışmalar yapmaktadır. Tüm bu Türkoloji Projesinin yanı sıra yurtdışında Türk kültürünü ve tarihini öğretmek için sergi, tiyatro, konser, sinema, dini ve milli bayramları anma günleri gibi etkinlikler gerçekleştirerek Türkiye'ye karşı ilginin artması amaçlanmaktadır. (Er, 2015, s. 41-42, 148); (Bayraktar, 2017, s. 79, 85); (Yunus Emre Enstitüsü). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası iş birliğiyle 'Balkanlarda Kültürel Mirasın Yeniden İnşası Projesi' ile savaş zamanında zarar gören el yazması eserlerin tamiri, bakımı ve dijital ortama aktarılarak eserlerin korunması gibi faaliyetler gerçekleştiren Yunus Emre Enstitüsü, bu bölgede yaklaşık 10.000 eseri korumaya almıştır (Bayraktar, 2017, s. 90). Kültürel değerler bağlamında Balkan bölgesinin sahip olduğu zenginliği vurgulayan bu projeye değindikten sonra Arnavutluk özelindeki projeleri incelemek yerinde olacaktır. Yunus Emre Enstitüsü'nün faaliyete başlamış olduğu 2009 yılından 2014 yılına kadar bir faaliyet raporu yayınlamamasından dolayı Arnavutluk özelinde yapmış olduğu çalışmalar 2014 yılından itibaren kronolojik olarak şu şekildedir:

- 2014 yılında İşkodra'da 'Türk Şiirleri Akşamı', Tiran'da Caz festivali, Saranda ve İşkodra'da 'Türk Kültürü Tanıtım Günleri', Türkan Şoray'ın söyleşi için katılım gösterdiği '6. Uluslararası Durres Film Festivali', '16. Maria Kraja Uluslararası Şan Festivali', 'Evrim Kaşıkçı ile Masterclass', 'Mevlana Felsefesi Ney ve Sema Gösterisi' etkinlikleri düzenlenmiştir. İşkodra'da 238, Tiran'da 391 kişi olmak üzere toplamda 629 kişiye Türk Kültür Merkezlerinde Türkçe eğitimi verilmiştir (Yunus Emre Enstitüsü, 2014, s. 48, 56, 59-61, 65, 70, 77).

- 2015 yılında Arnavutluk dâhil olmak üzere 6 ülkede 9 para vakfında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası iş birliğinde 648 belgenin tespiti yapılarak Osmanlı Para (Nukud) Vakıfları ve Rumeli Para Vakıflarının tetkiki gerçekleştirilmiştir. İşkodra'da gerçekleşen 'Türkiye Günleri' etkinliğince konserler, geleneksel sanatlar, sergiler, sempozyumlar, halk oyunları, yemek kültürü, film gösterimleri yapılmıştır. 'Konstantiniyye'den İstanbul'a: 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıla

Boğaziçi Fotoğrafları', 'Bir Hikâyem Var: Türkiye'den Genç Sanat' ve 'İstanbul'dan Sevgilerle' isimli 3 sergi Tiran'da açılmıştır. Berat Multikültürel Festivali ve Piyanist Tuluyhan Uğurlu Konseri gerçekleşmiştir. İşkodra'da 742. vuslat yıldönümünde Mevlana anılmıştır. 96 Çanakkale zaferinin 100. Yılında İşkodra'da 'Balkanlardan Çanakkale'ye' isimli etkinlikte sergi, konser ve tiyatro aktiviteleri Tiran'da ise 'Çanakkale Zaferi Nedir?' isimli konferans gerçekleştirilmiştir (Yunus Emre Enstitüsü, 2015, s. 42, 54, 60, 72, 102, 108-109).

- 2016 yılında 'Hayalimdeki İstanbul' isimli bir resim yarışması düzenlenmiştir. İşkodra sakinleri Nasreddin Hoca fıkraları ve karikatürleri ile buluşturularak Türk mizah tarihi hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Dünyaca ünlü gravür sanatçısı olan Süleyman Saim Tekcan'ın 'At'nağme' isimli gravür sergisinin açılışı gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı bölgelerdeki yöresel oyunları Tiran'da 'Türk Oyunları Gösterisi' ismiyle ve Namık Kemal Halk Oyunları Ekibi'nin performansıyla tanıtılmıştır. Betül Burnaz'ın 'deveran Aralığı' isimli sergisi sanatseverlerle buluşturulmuştur. Tiran Üniversitesi Türkoloji Bölümü ortaklığı ile gerçekleştirilen 'Arnavut Öğrencilerin Dilinden Mevlana' etkinliğinde öğrenciler Mevlana'nın rubailerinden, şiirlerinden ve hikâyelerinden örnekler Türkçe ve Arnavutça olarak katılımcılara sunmuştur (Yunus Emre Enstitüsü, 2016, s. 40, 59).

- 2017 yılında İşkodra Milenyum Sineması'nda yönetmeninin ve oyuncularının da katılım gösterdiği 'Somuncu Baba Aşkın Sırrı' filminin ön gösterimi gerçekleştirilmiştir. 'Gelenekten Geleceğe' gösterisi, 'Edebiyat Söyleşileri', '23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Kutlaması', 'Yunus Emre Aşkın Sesi' film gösterisi, 'Mevlana Celaleddin Rumi Aşkın Dansı' film gösterisi, 'İstanbul'un Renkleri' fotoğraf sergisi, 'Gidenin Ardından' ebru sergisi farklı tarihlerde Arnavutluk halkı ile buluşturulmuştur. İşkodra'da yapılan 'Türkiye Günleri' etkinliği devam ettirilmiştir. Osmanlıca yaz okulu açılmış 'Osmanlı Döneminde Arnavut Sadrazamlar' sergisi ve konferansı yapılmıştır. Berat Multikültürel Festivalinin tekrarı ile katılımcıları müzikal şölen sunulmuştur. Türk lezzetlerinin, filmlerin, halk oyunlarının ve sema gösterilerinin tanıtıldığı

birçok etkinlik düzenlenmiştir. Türk Ressam Ahmet Yeşil'in resim sergisi açılmıştır (Yunus Emre Enstitüsü, 2017, s. 72).

- 2018 yılında Tiran'da 'Türkiye Günleri' etkinliğinin ikincisi düzenlenmiştir. 'Kardeşliğin Hikâyesi' konulu serbest yazı yarışması yapılmıştır. Film gösterimleri, 'Yunus Emre İlahileri' konserleri, Türk ve Arnavut kilimleri, Çanakkale savaşları, Yunus Emre sözleri kaligrafi sergileri düzenlenmiştir. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kutlanmıştır. Sanat, temel Osmanlıca, meslek edindirme kursları düzenlenmiştir. Çanakkale gezisi, unutulan geleneksel Türk içecekleri etkinliği ile Arnavut halkına sunulan görsel ve işitsel etkinliklerin haricinde bizzat deneyimleyebildikleri etkinlikler düzenlenmiştir. 'Geçmişten Günümüze Türkiye – Arnavutluk İlişkileri' isimli çalışma ile geçmişteki ilişkilerin gelişerek günümüzdeki evrildiği halini gösteren bir konferans düzenlenmiştir (Yunu Emre Enstitüsü, 2018, s. 44).

- 2019 yılında 'Türkiye Haftası' etkinliği kapsamında, Göbeklitepe arkeoloji ve fotoğraf sergisi, Göbeklitepe konferansı, Anadolu medeniyetleri seramik sergisi, Uğur Işık konseri ve seramik atölyesi Arnavut halkı ile buluşturulmuştur. 32 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü, 18 Mart Çanakkale Zaferi, Şehitleri Anma Günü, İstiklal Marşının Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma programı düzenlenmiştir. 181 Türk mutfağına ait çeşitli yöresel lezzetler ve Türk kahvaltı kültürü tanıtılmıştır. Tezhip ve minyatür sanatı, ebru sanatı sergileri açılmıştır. '40 Yıllık Hatırın Hikâyesi: Türk Kahvesi' isimli etkinlik ile Türk kahvesi lezzeti Arnavutlar ile paylaşılmıştır. Edirne'ye akademik gezi, seçilen lise ve üniversite öğrencilerinden ise Türkiye'ye geziler gerçekleştirilmiştir. Türk filmleri haftası, iftar programı, 23 Nisan çocuk şenliği, uluslararası caz konseri çeşitli tiyatrolar yapılmıştır (Yunus Emre Enstitüsü, 2019, s. 63, 97, 181).

5.1.3. YTB

Millî sınırların dışında kalan Türkler ile siyasi beraberlik düşüncesinin Pan İslamizm ya da Pan Türkizm şeklinde anlaşılacağı düşüncesi ile Türkiye, yurtdışında yaşayan Türklerle ilişkilerini klasik yollarla devam ettirmeye çalışmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra Türkî Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanması sonucunda Türkiye'nin bu ülkeleri tanıyan ilk devlet olması bu durumu lehine çevirmek istediğini göstermektedir. Türkiye'nin, yurtdışına giden büyük işçi göçünden sonra yurtdışında yaşayan Türklerle ve Türki topluluklarla iletişimini güçlendirme ihtiyacı artmıştır. 2008 yılında hazırlanan 'Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlara Sunulan Hizmetlere Yönelik Strateji Belgesi' ile söz konusu artan ihtiyaç için farkındalık oluşturan bir atılmıştır. Dünyada 192 ülkede sayısı 5 milyonu aştığı bilin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile yaklaşık 200 milyon olduğu tahmin edilen soydaş ve akraba toplulukların sorun ve ihtiyaçlarının takip edilip çözülebilmesi, iletişim kanallarının aktif tutularak ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla bir kurumun kurulmasına ilişkin 2009 yılında kanun çalışmaları başlamıştır. Kanun çalışmalarının nihayetinde 6 Nisan 2010 tarihinde Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Kurumu kurulmuştur. 11 yıldır çalışmalarını hızlandırarak devam etmektedir. Yurtdışında yaşayan vatandaşların hakları bağlamında, çifte vatandaşlık hakkı bulunmayan Türklerin, 'oy kullanma, askerlik, pasaport, ehliyet vb.' işlemlerini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı gibi yapabilmesini sağlayan 'Mavi Kart' sistemi uygulamaya koyulmuştur. Yurtdışından ülkemize öğrenci çekilmesini ve yükseköğretimin uluslararasılaşmasını sağlayan 1992 yılında başlatılan 'Büyük Öğrenci Projesi' Milli Eğitim Bakanlığından alınarak 2012 yılında 'Türkiye Bursları' şeklinde YTB'ye devredilmiştir. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından Türkiye'de bulunan üniversitelere yerleştirmeleri yapılan yabancı öğrenciler, başarılı öğrenim süreleri boyunca burslu olarak okumaktadırlar. Balkan bölgesindeki faaliyetleri soydaş ve akraba topluluklar bağlamında yürütmektedir. YTB'nin yayın organı olan Artı 90'da Balkanlarla ilgili yazı oranının Batı Avrupa'dan sonra ikinci olduğu görülmektedir. Genel olarak YTB'nin Balkanlarda gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerden birkaçı, 2016 yılında 8 Balkan ülkesinde başlatılan 'Balkan Gençlik Okulu' projesi, diaspora alanında çalışmalar yapan uzmanların ve STK temsilcilerinin katıldığı 'Akademi Programları', karşılıklı benzer kurum, kuruluş ve personellerin karşılıklı etkileşimde bulunup kültürel,

ekonomik, mesleki, sosyal akademik iş birliğinin artması için desteklenen 'Mevlana Kültürel Etkileşim Programı', eğitim programları, konferans, panel ve sempozyum, ortak kültür günleridir (Yılmaz & Kılıçığlu, 2017, s. 119-122); (Er, 2015, s. 49). 2010 ve 2011 yıllarında Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Toplulukları Sınavı (TCS) ülke sayıları arttırılmış, iki dilde çıkarılan sınav soruları Öğrenci, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı (ÖSYM) tarafından 14 dile çevrilmeye başlanmıştır. Bu ülkelerden birisi de Arnavutluk'tur (YTB, 2010, s. 34). Arnavutluk'taki YTB çalışmaları 2012 yılından itibaren kronolojik olarak şu şekildedir:

- 2012 yılında 'Balkan Savaşlarından Balkan Barışına' isimli çalıştay YTB iş birliğiyle, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırma Merkezi ve Arnavutluk Balkan Çalışmaları Enstitüsü ortaklığında, Tiran'da gerçekleştirilmiştir (YTB, 2012, s. 32).

- 2013 yılında Türkiye'de Sayıştay tarafından düzenlenen ve 25 kişiden oluşan Arnavutluk Sayıştay heyetinin mali denetim eğitim programına katılması üzere ülkemize gelmesine ve heyet için oluşturulan programa destek sağlanmıştır. Arnavutluk'un da dâhil olduğu farklı coğrafyalardan gelen 7 ülkenin toplamda 80 öğrencisine Çanakkale gezisine katılma imkânı verilmiştir (YTB, 2013, s. 37, 45).

- 2014 yılında yerinde tanıtım çalışmaları çerçevesinde Arnavutluk dâhil olmak üzere 9 ülkedeki ilgili resmî kurumlara ziyaretler yapılıp eğitim fuarlarına katılım gösterilmiştir. YTB'ye farklı dönemlerde Arnavutluk öğrenci heyeti, Arnavutluk Ankara Büyükelçiliği Müsteşarı ve Arnavutluk Ankara Büyükelçisi tarafından ziyaretler gerçekleştirilmiştir (YTB, 2014, s. 36, 56-57).

- 2015 yılında YTB desteğiyle Ankara'da soydaş ve akraba topluluklarda bulunan düşünce kuruluşları ile Türkiye'deki düşünce kuruluşları bir araya gelerek bir ilk gerçekleşmiştir. Arnavutluk başta olmak üzere pek çok Balkan ülkesinin düşünce kuruluşlarının temsilcileri Ankara'ya gelmiştir (YTB, 2015, s. 38).

- 2016 yılında Yunus Emre Enstitüsü ile ortak yürütülen 'Türkçe Yaz Okulu Edirne – 2016' programı ile Türkoloji eğitimi alan Arnavut öğrencilerin de katılım

gösterdiği 8 ülkeden gelen öğrenciler 5 hafta süren bir programa dâhil edilmiştir (YTB, 2016, s. 37).

- 2017 yılında 'Türkiye Mezunları Programı' kapsamında mezunlarla ilişkilerin kopmaması açısından Tiran'da mezunlar buluşması gerçekleştirilmiştir. Trakya ve Tiran Üniversitesi iş birliğinde Türk - Arnavut kültürünün ortak ve önemli bir ismi olan Şemsettin Sami'nin tartışıldığı 'İki Toplumun Aydını: Şemsettin Sami Uluslararası Sempozyumu' isimli proje ile Türk – Arnavut akademisyenler Türkçe ve Arnavutça olarak bildirilerini yayınlama fırsatı bulabilmişlerdir. Bu bildiriler kitap olarak basılmıştır. Türkiye'de eğitimlerine devam eden Arnavut bursiyerler de dâhil olmak üzere 36 farklı ülkeden öğrenciler için 3 gün süren, 'Liderin Stres Yönetimi', 'Motivasyon ve Liderin Beyin Fırtınası', 'Liderlikte Güvenli Duruş', 'Değer Merkezli Liderlik', 'Bir Beyin Hikâyesi' ve 'Anadolu Liderlik Modeli' isimli çeşitli derslerin verildiği bir liderlik atölyesi Ankara'da gerçeklemiştir. Mezuniyet öncesi ve sonrası durumu, görülen eğitim sırasındaki memnuniyeti, medya kullanım araçları ve mezunlar arasındaki iletişimi ölçebilmek ve değerlendirebilmek adına Arnavut mezunlar dâhil 11 ülkenin mezunlarına 'Türkiye Mezunları İletişim Anketi' yapılmıştır (YTB, 2017, s. 64, 68, 98, 112).

- 2018 yılında uluslararası bilinirliği olan ve alanındaki yetkinliği otoritelerce de kabul gören iki ciltlik 'Osmanlı Medeniyeti' başlıklı, Prof. Dr. Halil İnalcık ve Prof. Dr. Günsel Renda tarafından editörlüğü yapılan kitap Arnavutçaya tercüme edilerek 1.000 adet bastırılmıştır. Bastırılan kitaplar ilk aşamada belli başlı ülkelerdeki kütüphanelere ve çalışmaları ile önde gelen akademisyenlere iletilerek ilgilerine sunulmuştur. YTB Başkanı Abdullah Eren'in, Türkiye'nin Tiran Büyükelçisinin, ALSAR Başkanının ve Arnavutluk Ulusal Kütüphanesi Müdürünün yanı sıra ülkedeki Türk kurumlarının temsilcileri ile çeşitli ülkelerden akademisyenlerin de katılım gösterdiği 'Osmanlı Uygarlığı' sempozyumu Tiran'da gerçekleştirilmiştir. Mezunlar buluşması yapılmıştır (YTB, 2018, s. 50, 57).

- 2019 yılında düzenlenen mezun programı ile mezun öğrencilerin yeni öğrencilere rehberlik yapmış olduğu oryantasyon programları yapılmıştır. Kurulan mezun derneklerinin faaliyetlerini yerinde görmek ve teşvik etme amacıyla toplantılar ve programlar düzenlenmiştir. Balkan ülkelerindeki STK'lar iş birliği şeklinde yürütülen seminer ve atölye programları, 2019 yılında yenilenerek edebiyat, sanat, tarih ve kültür gibi konularda, alanlarında uzmanlar tarafından dersler verilen programlara dönüştürülmüştür. Bu kapsamda 2019 yılında Arnavutluk ve 7 Balkan ülkesinde düzenlenen Balkan Gençlik Okullarına katılım sağlayan 300 öğrenci Türkiye gezileriyle ödüllendirilmiştir. Arnavutluk'un Konispol ve Kukes bölgelerindeki kardeş topluluklardan gerçekleştirdiği Türkçe dil kurslarına destek verilmiştir (YTB, 2019, s. 37-8, 43).

- 2020 yılı faaliyet raporuna göre Arnavutluk'ta sadece kardeş toplulukların Türkçe eğitim projelerine destek verilmiştir (YTB, 2020, s. 31).

5.1.4. Türkiye Maarif Vakfı

Kamu diplomasisinin en iyi üretildiği ve ulaştırıldığı yerler olarak okullar ve üniversiteler önemli ilk sırada gelmektedir. Bu bağlam Türkiye Maarif Vakfı kültür ve medeniyet ikilemini ortak iyide buluşturmak gayesiyle Türkiye Büyük Milet Meclisi'nin çıkardığı özel bir kanunla 17 Haziran 2016 tarihinde, MEB dışında Türkiye adına yurtdışında doğrudan eğitim kurumu açma, işletme ve devir alma yetkilerini barındırma özelliğini taşıyan tek kurum olarak kurulmuştur. Sadece üniversite hedefli değil okul öncesinden başlayarak her yaş grubunda eğitim faaliyetleri veren Türkiye'nin dünyaya açılan eğitim kapısıdır. Kurulduğu yılda 5 ülkede faaliyet gösterirken 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişiminden sonra FETÖ'nün yurtdışında sahip olduğu 19 ülkedeki okullar, Türkiye ile ikili ilişkileri, dolayısıyla yumuşak gücü etkileyeceği düşünülerek kapatılmayıp Maarif Vakfı'na devredilmiştir. Genel olarak eğitim amaçlı kurslar, etüt merkezleri, kültür merkezleri gibi tesislerin kurulumu, kütüphane, laboratuvar, sanat ve spor tesisleri kurulumu, eğitim amaçlı yayın organları kurup, uygum eğitim programları ve içerikleri geliştirmek, üretmek, yayımlatmak, eğitim kurumlarında hizmet veren ve eğitim alan kişilerin barınma ihtiyaçlarına yönelik yurt, lojman vb. gibi tesisler kurmak faaliyetlerinden birkaçıdır. Güncel olarak eğitim faaliyetinde bulunduğu

44 ülkedeki 357 eğitim kurumundan ve 41 yurttan, 42.016 öğrenci faydalanmaktadır. Bu okullardan sadece 29 tanesi Balkan bölgesinde bulunurken 6 tanesi Arnavutluk'tadır (Uza, 2020, s. 31, 49-50); (Türkiye Maarif Vakfı, 2021). Türkiye Maarif Vakfı'nın yayınlamış olduğu bir faaliyet raporu olmamasından ötürü basında ve vakfın internet sitesinde yer bulan haberler çerçevesinde Arnavutluk özelindeki çalışmaları incelenmiştir.

- 2017 yılında Tiran'da 2012 yılında kurulan, ekonomi ve mühendislik fakültelerine sahip olan Canadian Institute of Technology başkanların imzaladığı protokol ile Türkiye Maarif Vakfı'na devredilmiştir. Birincisi 2016 yılında Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde yapılan programın ikincisi 'II. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu' olarak Tiran'da Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ilir Meta ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun katılımıyla gerçekleştirilmiştir (Türkiye Maarif Vakfı).

- 2018 yılında Yunus Emre Enstitüsü iş birliğiyle ilkokul ve lise düzeyinde ayrı ayrı hazırlanan 'Kardeşliğin Hikâyesi' konulu mektup yarışması ve kazananlara ödüllerini takdim etmek için tören hazırlanmıştır. Arnavutluk'un ilk özel üniversitesi sıfatını taşıyan, New York Eyalet Üniversitesi ile iş birliği içinde bulunan New York Tirana Üniversitesi ve beraberindeki eğitim kurumlarını Türkiye Maarif Vakfı satın almıştır. Tiran'da bulunun 'New York High School' ve 'New York Basic Education' okullarında yeni eğitim öğretim yılı için tören düzenlenmiştir (Türkiye Maarif Vakfı).

- 2019 yılında New York Üniversitesi'ndeki eğitim öğretim yılı açılışı için Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Tiran Büyükelçisi, New York Empire State Üniversitesi temsilcisi ve New York Tirana Üniversitesi Rektörünün katılımıyla bir tören hazırlanmıştır. Tiran'da New York Tirana Üniversitesi'nde Arnavutluk Türkiye Mezunları Derneği iş birliğiyle, Uluslararası Öğrenci Dernekleri Federasyonu tarafından akademisyenlerin, çeşitli ülkelerden öğrencilerin, ülkedeki Türk kurum ve kuruluş temsilcilerinin katıldığı 12. Uluslararası Öğrenci Buluşması düzenlenmiştir. Türkiye'nin Tiran Büyükelçiliği himayesinde Arnavutluk Ulusal Tarih Müzesinde şirketlerim temsilcilerinin katıldığı ve

öğrencilere istihdam fırsatlarının sunulduğu Uluslararası Eğitim Fuarı törenle açılmıştır. Dünya çapındaki okullarında lise seviyesindeki öğrenciler için mezuniyet törenleri düzenlenmiş, Arnavutluk'tan ise 56 öğrenci başarıyla mezun olmuştur. Arnavutluk'ta düzenlenen biyoloji, kimya, fizik, matematik ve tarih olimpiyatları, Art Fest Tiran Belgesel Yarışması ve Tiran Modern Dans Yarışmasında Arnavutluk Maarif Okullarında eğitim gören 4 öğrenci birincilik, 2 öğrenci ikincilik, 4 öğrenci ise üçüncülük kazanmıştır. Tiran'dan sonra Elbasan'da 'IMS High School Elbasan' isimli yeni bir lise Elbasan halkına hizmete sunuldu. 6.4 şiddetinde meydana gelen deprem sonrasında evleri zarar gören depremzedelere yardım elini uzatan ilk ülke Türkiye olmuştur. New York High School Lisesi öğrencileri gönüllü yardım faaliyetlerinde bulunarak çocuklarla oyun ve şarkı aktiviteleri gerçekleştirmiş, manevi destekte bulunmuşlardır (Türkiye Maarif Vakfı).

- 2020 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum, New York Tirana Üniversitesi'ndeki öğrencilerle buluşarak onlarla sohbet etti. Eğitim gören 192 öğrencisi olan New York High School Lisesi'nden 125 öğrenci Arnavutluk 2020 Ulusal Olimpiyatları 2. Etabında kendilerini göstermeye hak kazandı. 6 öğrenci ise Arnavutluk birincisi olmak için yarışmaya hak kazandılar. Tiran'da Kosova'nın bağımsızlığının 12. yıldönümü olmasından dolayı New York Basic Education öğrencileri şiir ve şarkı dinletileri, halk oyunları gösterisi eşliğinde bir gösteri düzenlediler. Dünya genelinde yaşanan Covid-19 salgını sebebiyle tüm Maarif Vakfı okullarında uzaktan eğitime geçilmiştir. Salgın sebebiyle evde geçirilen zamanı eğlenceli hale getirmek için Arnavutluk'taki öğrenciler 'Maarif Chef' isimli tatlı yarışması düzenleyerek renkli görüntüler sunmuştur. Ortaya çıkan tatlıların resimlerini okullarıyla paylaşan öğrenciler yarışmanın sonucunda ödüller kazanmıştır. New York Tirana Üniversitesi tarafından vakıf yetkililerin, rektörün, büyükelçilik temsilcilerinin, farklı ülkelerden öğrencilerin de iştirak ettiği dijital yetenek programı hazırlanmıştır. Maarif Chef yarışmasından sonra öğrenciliklerin yaratıcılıklarını geliştirmek ve maske takma farkındalığı oluşturabilmek adına 'Design Your Own Mask' isimli maske yapma yarışması düzenlenmiştir. En çok beğenilen maskeleri yapan öğrenciler yarışma sonucunda

ödüllendirilmiştir. New York High School Lisesi öğrencisi 'Tirana Gate 2020' isimli Edebiyat Festivalinin şiir dalında birincilik, yine aynı kurumda eğitim gören başka bir öğrenci ise 'Tirana Art Fest' isimli festivalde 'En İyi Kadın Vokal' seçilerek birincilik elde etmişlerdir. Elbasan Lisesi'nde verilen proje hazırlama dersinde 'Junior Achievement of Albania tarafından organize edilen yarışma için Maarif öğrencileri 'Soteria' isimli, kıyafetlere takılabilen GPS üzerinden etkileşimli bir çip geliştirerek kaçırılan çocukların artışını durdurmayı amaçlamışladır. Bu proje ile 'TV Skampa' kanalında projelerini anlatma fırsatı bulan öğrenciler ülke genelinde ilk 10'da yer almaya hak kazanmıştır. Uzaktan eğitime geçilmesi ile birlikte Arnavutluk Millî Eğitim Bakanlığının beğenisini kazanan Maarif Vakfı Tiran Okulları öğretmenleri, Bakanlığın isteği üzerine televizyonlarda ders vermeye başlamıştır. Elbasan Lisesi'nde Cumhuriyetimizin kuruluşunun 97. Yıldönümü sebebi ile maarif öğrencileri çeşitli gösteriler düzenlemiştir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı için hazırlanan çalışmalar ise bir segi açılarak beğeniye sunulmuştur. New York Basic Education öğrencisi Tekvando Şampiyonası'nda birincilik elde ederek altın madalya kazanmıştır (Türkiye Maarif Vakfı).

- 2021 yılında Arnavutluk Millî Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen tüm lise düzeyindeki öğrencilerin katılım gösterdiği Edebiyat Olimpiyatları'nda New York High School öğrencisi birinci olmuştur. Elbasan Lisesi tarafından 'Global Culture' isimli lezzet fuarı ile farklı milliyetten öğrencilerin kendi ülkelerinin lezzetlerini tanıttığı bir fuar sergilenmiştir. Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk New York Tirana Üniversitesi'ne bir ziyaret düzenleyerek temsilcilerle toplantı yapmıştır (Türkiye Maarif Vakfı).

5.1.5. TRT

Televizyon, radyo, internet vb. farklı araçların geçmişten günümüze kadar etkili kullanımı devletler nezdinde önemli görülmesinden dolayı geleneksel medya önemli kitle iletişim araçlarından birisi olmuştur. Medya araçları vasıtasıyla dünyanın her noktasındaki Türkler, akrabalar, soydaş topluluklar ve yabancılar için ulusal imaj inşa edilmesi yumuşak gücün önemli amaçlarından biri olmaktadır. Devlet, bu amaçla ikili

ilişkilerde bulundukları ülkelerde 'basın ataşesi' unvanlı özel görevliler bulundurmaktadırlar. Basın ataşeleri bulundukları ülkede çalıştıkları süre boyunca kendi ülkeleri hakkında imaj çalışmaları yaparak olumlu bir izlenimin yerleşmesi için çalışmalar yapmaktadırlar. Kamu diplomasisi mesajlarının aktarımında tarafsız ve anlaşılır bir şekilde dışarıya aktarılmasından sorumlu olmaktadırlar. Çünkü bu mesajlar kamuoyunun düşüncelerini ve gündemini belirlemekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu noktadan hareketle devlet radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmesi üzerine 1 Mayıs 1964'te özel bir kanunla TRT kurulmuştur. TRT, tüm televizyon kanallarında çeşitli yaş, meslek, eğitim ve kültür seviyelerindeki izleyici kitlesine yayınlar yapmakta, özellikle yurtdışında yaptığı yayınlar ile millî kültür entegrasyonunu sağlamayı amaçlayarak Türkiye'yi temsil etmektedir. Bu yayın politikaları ışığında çok fazla TRT yayını bulunmaktadır. 20 Kasım 2008 yılında 'www.trtvotworld.com' sitesinin hayata geçmesi ile 31 dilde kapsamlı, tarafsız ve doğru içeriklerle sıcak gelişmelerin yer aldığı içerikler şu anda 41 dilde yayınlanmaktadır. 1 Ocak 2009 yılında Türkiye'nin farklı dil ve lehçelerde yayın yapan ilk kanalı TRT 6 Kürtçe isminin daha sonra TRT Kürdî olarak değişmesiyle yayın hayatına başlamıştır. 28 Mart 2009 tarihinde Türkçe, Azerbaycan Türkçesi, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe ve Türkmence dillerinde yayınladığı programlar ile yayın coğrafyasını Orta Asya'dan Kafkaslara kadar genişleten TRT Avaz yayın hayatına başlamıştır. 17 Ekim 2009 yılında İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça ve Türkçe olarak 5 dilde Türkiye'yi dünyaya tanıtan TRT Belgesel kanalı hayata geçirilmiştir. 2010 yılında TRT'nin Avrupa'nın en büyük kanallarından birisi olan Euronews ile iş birliğine girmesi sonucu Euronews 9. Yayın dili olarak Türkçe yayınlar yapmaya başlamıştır. 4 Nisan 2010 yılında 'TRT – ETTÜRKİYYE' ismi ile yola çıkan daha sonra TRT El-Arabia ismiyle Arap dünyasına yayın yapmaya başlamıştır. 18 Mayıs 2015 yılında İngilizce yayın yapan ve kamu diplomasisinde önemli bir yeri olan TRT World Türkiye'nin mesajlarını etkili bir şekilde iletebilmek için kurulmuş ve Türkiye'nin önemli markalarından birisi olmuştur. TRT World'un ikisi Balkan ülkesi olmak üzere 14 ülkede 15 yurtdışı temsilcilikleri bulunmaktadır. Türkiye'nin yabancı basındaki görünürlüğünü, uluslararası arenada algılanma biçimini olumlu bir şekilde yapılandırmaya devam eden TRT şu anda 14 televizyon kanalı, 14 radyo kanalı, 41 dilde hazırlanan 'www.trtvotworld.com' siteleri ve 5 basılı dergisi ile Türkiye'nin dünyaya açılan sesi olmaktadır (Bayraktar, 2017, s. 51-2); (Canbey, 2017, s. 39-40); (TRT).

TRT'nin yayınlamış olduğu faaliyet raporlarına göre Arnavutluk'ta yapmış olduğu çalışmalar 2014 yılından itibaren kronolojik olarak şu şekildedir:

- 2014 yılında TRT'nin yabancı dil öğrenimini sağlamak, uzmanlık kazanmak, incelemeler yapmak ve eğitim alımını sağlamak amacıyla yurtdışındaki yabancı radyo, televizyon kuruluşlarında çalışan personel için düzenlenen eğitim programlarına 80 kişi katılmıştır. Bu kapsamda 16 personel ile en çok personel gönderilen 6. ülke Arnavutluk olmuştur. Arnavutluk Planet TV ile TRT arasında iş birliği protokolü imzalanmıştır. TRT'nin yabancı dil yayınlarına telefon, e-posta/fax ve mektuplar üzerinden olmak üzere 81.786 mesaj gelmiştir. En çok mesaj alan yayınlar arasında 8.327 mesaj ile Arnavutça yayınlar 3. sırada olmuştur. Türkiye'nin Sesi Radyosu'ndan Arnavutça dâhil 32 dilde her gün yayın yapılmıştır. (TRT, 2014, s. 128, 130, 247, 252).

- 2015 yılında TRT Genel Müdürünün gerçekleştirmiş olduğu ziyaret sonrasında Arnavutluk Radyo Televizyon Kurumu ile iş birliği protokolü imzalanmıştır. Çok dilli bir kanal olan TRT Avaz Arnavutça ile birlikte 7 dilde haber yayınları yapmıştır. Türkiye'nin Sesi Radyosu'ndan Arnavutça dâhil 37 dilde her gün 72 saat yayın yapılmıştır. TRT'nin yabancı dil yayınlarına telefon, e-posta/fax ve mektuplar üzerinden olmak üzere 85.533 mesaj gelmiştir. En çok mesaj alan yayınlar arasında 10.886 mesaj ile Arnavutça yayınlar 3. sırada olmuştur. www.trtvotworld.com sitesinde Arnavutça dâhil 41 dil ve lehçede haber içeriği üretilmiştir (TRT, 2015, s. 64, 155, 157, 274-75).

- 2016 yılında TRT Avaz Arnavutça ile birlikte 9 dilde Türk dünyasına yönelik yayınlar yapmıştır. TRT Genel Müdürü Şenol Göka'nın katılımı ile Üsküp'te düzenlenen '2. Balkan Medya Temsilcileri' etkinliğinde Arnavutluk dâhil 6 ülkeden 60 medya temsilcisi yer almıştır. Eğitim, teknik vb. konularda iş birlikleri tartışılmıştır. İkili protokol imzalanan yabancı radyo ve televizyon kuruluşlarının personellerinin eğitilmesi amacıyla hazırlanan 15 eğitime Arnavutluk dâhil 48 ülkeden 262 katılımcı iştirak etmiştir. Türkiye'nin Sesi Radyosu'ndan Arnavutça dâhil 37 dilde her gün 80 saat yayın yapılmıştır. TRT'nin yabancı dil yayınlarına telefon, e-posta/fax ve mektuplar üzerinden olmak üzere 68.649 mesaj gelmiştir.

En çok mesaj alan yayınlar arasında 10.866 mesaj ile Arnavutça yayınlar 3. sırada olmuştur (TRT, 2016, s. 21, 138, 193, 242).

- 2018 yılında TRT'nin 'Payitaht Abdülhamid' dizisi Arnavutluk'un TV Klan kanalında yayınlanmaya başladı (TRT, 2018); (Yunus Emre Enstitüsü, 2019).

- 2019 yılında TRT'nin 'Diriliş Ertuğrul' dizisi Arnavutluk'un TV Klan kanalından yayınlanmaya başlandı. Yunus Emre Enstitüsü'nün düzenlemiş olduğu Medya Akademisi'nde başarılı olan 8 kişi TRT World'de staj imkânı bulmuştur. (TRT, 2019).

- 2020 yılında Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda 17.30-18.30 saatleri arasında yayınlanan Arnavutça yayın, Arnavutluk Jehona Radyosu'ndan da eş zamanlı olarak yayınlanmaya, yayının tekrarı ertesi gün 07.30-08.30 saatleri arasında verilmeye başlanmıştır (TRT, 2020, s. 245).

5.1.6. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı

Türkiye Diyanet Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerini desteklemek için dönemin Diyanet İşleri Başkanı ve başkan yardımcıları tarafından 1975 yılında kurulmuştur. Topluma faydalı hizmetler, din hizmetleri, başkanlığı bütçe sebebiyle gerçekleştiremediği hizmetlere maddî destekler vermek, cami, Kur'an kursu, eğitim merkezi, lojman ihtiyaçlarının karşılanması gibi hizmetler vermektedir. İslâmî ilimler ve İslâm sanatını tanıtıcı faaliyetler, Yurtdışında yaşayan Türklerin dinî ve kültürel hayatlarına dokunabilmek, yoksullara ve hastalara yardımcı olabilmek, öğrenim bursları sağlamak, öğrencilere yurtlar açmak gibi faaliyetler de yürüttüğü diğer faaliyetlerdendir. Kurulduğu yıldan bu yana Türkiye'de 3.424 cami ve eğitim merkezi, 25 ülkede ise 100'ün üzerinde cami ve eğitim merkezi inşa etmiştir. Ramazan ayı boyunca çeşitli fuarlar ve kültürel aktiviteler gerçekleştirirken, İslâm âlemi için önemli bir eser olan dört ciltlik 'İslâm Ansiklopedisi'ni tüm dünyanın hizmetine sunmuştur. Birçok STK ile iş birliği yaparak yardım kampanyaları yürütmektedir. Suriye iç savaşının başladığı dönemde 75 farklı bölgeye insanî yardım götürülmüştür. Yine aynı dönemlerde kalkınma yardımları çerçevesinde kamu kurumlarıyla iş birliği içinde olarak bazı ülkelere temel gıda, tıbbî

malzeme, kırtasiye ve giyim yardımcı gibi desteklerde bulunmuştur (Aktaş, 2017, s. 32-33, 57); (Uzunoğlu, 1994). Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı faaliyet raporlarına göre Arnavutluk'taki başkanlık ve vakıf çalışmaları şu şekildedir:

- 2006 yılında Ramazan ayı dolayısıyla yurtdışında yaşayanların dinî konularda bilgilendirilmesi amacıyla Arnavutluk'a 12 din görevlisi gönderilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006, s. 53).

- 2007 yılında 'Vekâlet Yoluyla Kurban Kesimi' projesi ile Arnavutluk'ta 49 kurban kesilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. 2007 yılında Ramazan ayı dolayısıyla yurtdışında yaşayanların dinî konularda bilgilendirilmesi amacıyla Arnavutluk'a 11 din görevlisi gönderilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007, s. 65).

- 2008 yılında İstanbul'da 'Arnavutluk Mahalli Din Görevlileri Hizmet İçi Eğitim Kursu' verilmiştir. 5.000 adet Arnavutça Dinimi Öğreniyorum, Kitabımı Öğreniyorum ve Peygamberimi Öğreniyorum kitapları dağıtılmıştır. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2008, s. 51, 59).

- 2010 yılında Arnavutluk'ta Din Hizmetleri Müşavirlikleri açılmış ve 1 müşavir görevlendirilmiştir. 5.000 adet Arnavutça Dinimi Öğreniyorum ve Peygamberimi Öğreniyorum kitabı dağıtılmıştır. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010, s. 44, 48).

- 2011 yılında Vekâlet Yoluyla Kurban Kesimi' projesi ile Arnavutluk' dâhil 27 ülkede 64.321 hisselik kurban kesilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011, s. 44).

- 2013 yılında Kutlu Doğum Haftası'nda yurtdışındaki programlarda konferans vermek üzere 1 kişi görevlendirilmiştir. Balkan ülkesindeki vakıf mallarının iadesi ile ilgili olan çalışmalara Arnavutluk da dâhil edilmiştir. 11 temsilcinin katıldığı ve 14 maddelik bir bildirgenin yayınlandığı 'VI. Balkan Ülkeleri Diyanet İşleri Başkanları Toplantısı' Tiran'da gerçekleştirilmiştir. Tiran'da yapılacak olan 'Tiran Merkez Camii' inşası için ülke genelindeki camilerden 10.394.939,14 TL

bağış toplanmış, bu miktar hesaba aktarılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012, s. 44, 59-60, 70).

- 2014 yılında Arnavutluk'ta 1 müşavir tedviren görevlendirilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014, s. 61).

- 2015 yılında Kutlu Doğum haftası faaliyetleri çerçevesinde Arnavutluk'un da dâhil olduğu 10 ülkeye tasavvuf konuşmacıları, tasavvuf musiki korosu, sazende ve kariler göndermiştir. TİKA iş birliğiyle düzenlenen kurslarda 190 din görevlisi eğitilmiştir. Arnavutluk Tiran Merkez Cami'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Arnavutluk Cumhurbaşkanı Buyar Nişani ve Diyanet İşleri Başkanı'nın katılımıyla temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Arnavutluk dâhil 15 ülkede Kur'an-ı Kerim meali dağıtılmıştır. 10.000 adet Arnavutça temel bilgiler kitabının ilk baskısı dağıtılmıştır. İkinci baskısı yapılan Arnavutça 'Peygamberimi Öğreniyorum' kitabı 5.000 adet dağıtılmıştır. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015, s. 50-51, 63, 97); (Türkiye Diyanet Vakfı, 2015, s. 35, 38).

- 2016 yılında 10.000 adet Arnavutça Peygamberimi Öğreniyorum kitabının üçüncü baskısı dağıtılmış, Arnavutça 'Hadislerle İslâm' eserinin basımı gerçekleştirilmiştir. Arnavutça takvim basılıp dağıtılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2016, s. 60-61).

- 2017 yılında 5.000 adet Arnavutça 'İnancım' isimli eser, 5.000 adet Arnavutça 'Dini İstismar FETÖ PDY Olağanüstü Din Şurası Kararları' isimli eser, 3.000 Arnavutça Hadislerle İslâm isimli eser, 10.000 Arnavutça 'Ahlâkım' isimli eser, 10.000 adet Arnavutça 'Temel Dinî Bilgiler' isimli eser, 5.000 adet Arnavutça 'Dualarımı Öğreniyorum' isimli çocuk kitabı, 5.000 adet Arnavutça 'Kitabımı Öğreniyorum' ve 'Dinimi Öğreniyorum' isimli çocuk kitapları dağıtılmıştır. 'Avrupa'da ve Balkanlarda Hediyem Kur'an Olsun Projesi' ile 69.960 adet mealler hediye edilirken, Arnavutça meal çalışmaları da başlamıştır. Tiran'da vakıf iştiraki olan inşaat, eğitim, ticaret gibi birçok sektörde bulunan KOMAŞ A.Ş.'nin şubesi açılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017, s. 69-71); (Türkiye Diyanet Vakfı, 2017, s. 60, 75).

- 2018 yılında 3.000 adet Arnavutça ‘İbadetim’ ve ‘Kendi Dilinden FETÖ Örgütlü Bir Din İstismarı’ isimli eserler, 5.000 adet Arnavutça ‘Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı’ ve ‘Peygamberim’ isimli eserler dağıtılmıştır. Arnavutluk’a din hizmetleri müşaviri görevlendirilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018, s. 73, 78).

- 2019 yılında 5.000 adet Arnavutça ‘Peygamber Hikâyeleri’ isimli 10 kitaplık eser, 3.000 adet Arnavutça ‘Kur’an Öğreniyorum’ isimli eser, 7.000 adet Arnavutça ‘Temel Dini Bilgiler’ isimli eser, 2.000 adet Arnavutça ‘İnancım’, ‘İbadetim’, ‘Ahlâkım’, ‘Peygamberim’, ‘Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı’, ‘Kitabımı Öğreniyorum’, ‘İbadetimi Öğreniyorum’, ‘Dinimi Öğreniyorum’, ‘Dualarımı Öğreniyorum’ isimli eserler dağıtılmıştır. Tiran Merkez Camii inşaatı tamamlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019, s. 116-19, 130).

- 2020 yılında Arnavutluk’a 15.050 adet takvim gönderilmiştir. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020, s. 162).

5.2. Türkiye’nin Yumuşak Güç Faaliyetleri Sonucunda Kazanımları

Küreselleşme olgusunun dünden bugüne beraberinde getirdiği gelişmeleri yakalayabilmek ve uyum sağlayabilmek için ülkeler etkileşimi ve iletişimi sürekli üst noktada tutabilmek amacıyla politikalar üretmektedir. Bu bağlamda uygulanan politikaların doğruluğu ve hedeflenen algıyı yakalayıp yakalayamayacağı önemli bir konu olmaktadır. Çünkü politikaların sonuçları, uygulayan kurumun hedeflediklerinden ziyade uygulanan kesimin bu politikaları nasıl algıladığı ve kurumu/devleti hangi noktada gördüğü ile belirlenmektedir (Doğar, 2016, s. 2-3). Arnavutluk’un Osmanlı Devleti’nden ayrılıp bağımsızlığını kazandığı zamandan bu yana Arnavutluk’ta yerleşen olumsuz Türk algısı Şimşir’in bahsettiği gibi Arnavut şairlerin nefret söylemleriyle yazdığı şiirlerde, okullarda dağıtılan ders kitaplarında, edebi eserlerinde görülmekteydi. Ancak algı çevresel faktörlerin etkisiyle değişebilmektedir. Bu noktadan hareketle devletlerin oluşturacağı gelecekteki hedefler, olumsuz algıların değişmesini, olumlu algıların ise pekiştirilmesini sağlama noktasında oldukça önemli olacaktır (Doğar, 2016, s. 9).

Önceki bölümlerde Arnavutluk tarihi, Osmanlı Devleti ve Türkiye ile ikili ilişkilerinin öncesi ve sonrası verilerek Arnavutluk'taki Türk kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin Türkiye'ye nasıl geri dönüşleri olduğunun daha iyi anlaşılması istenmiştir. Dr. Nizamettin Doğar (2016)'ın çalışmasında yapmış olduğu anket araştırmasının ilgili bazı sonuçlarıyla Arnavutluk'ta kazanmış olduğumuz Türkiye algısı yorumlanmaya çalışılmıştır.

Arnavutluk'ta 631 Arnavut'a sorulan 'Türk kelimesi sizin için ne anlama geliyor?' sorusuna verilen cevaplar, oranlar ve cevaplayan Arnavutların yaş aralığı tablodaki gibidir (bkz. Tablo 5.1 Arnavutların Türk Algısı).

Tablo 5.10
Arnavutların Türk Algısı

Yaş aralığı		Dost ve kardeş bir millet	500 yıl boyunca birlikte yaşadığımız bir millet	Bizi işgal ederek sömürmüş bir millet	Müslüman bir millet	TOPLAM
18-24	Kişi	31	80	33	54	198
	%	15,7%	40,4%	16,7%	27,3%	100,0%
25-30	Kişi	64	72	26	49	211
	%	30,3%	34,1%	12,3%	23,2%	100,0%
31-40	Kişi	51	35	19	35	140
	%	36,4%	25,0%	13,6%	25,0%	100,0%
40+	Kişi	33	16	7	6	62
	%	53,2%	25,8%	11,3%	9,7%	100,0%
TOPLAM	Kişi	179	203	85	144	611
	%	29,3%	33,2%	13,9%	23,6%	100,0%

Kaynak: (Doğar, 2016, s. 79).

Bu sonuçlara göre 611 kişiden 382'sinin yani örnekleme oranla yarısından fazlası Türk kelimesinin kendileri için 500 yıl boyunca birlikte yaşadıkları dost ve kardeş bir milleti ifade ettikleri cevabını vermiştir. 144 kişi Türk ve Müslüman kimliğini bir gördüğü cevabını vermiştir. Sayı olarak az görünse de Türklerin kendilerini işgal edip sömürdüğünü düşünen %13.9'luk bir kesim ortaya çıkmıştır. Yaş aralığına bakıldığı zaman bu düşüncenin en çok 18-24 yaş aralığındaki gençler arasında yaygın olduğu görülmektedir. Tabloda yer verilmeyen %3.2'lik bir oran ise bu soruyu cevapsız bırakmayı tercih etmiştir.

Arnavutlara sorulan 'Ailenizde herhangi bir Türk kurumunda öğrenim görmüş/görmekte olan veya çalışmış/çalışmakta olan var mı? sorusuna verilen cevaplar tablodaki gibidir (bkz. Tablo 5.2 Türk Kurumunda Öğrenim Görmüş/Görmekte Olan veya Çalışmış Çalışmakta Olan Arnavut Oranı).

Tablo 5.11
Türk Kurumunda Öğrenim Görmüş/Görmekte Olan veya Çalışmış/Çalışmakta Olan Arnavut Oranı

	Frekans	Yüzde(%)
Evet	229	36,3
Hayır	402	63,7
Toplam	631	100,0%

Kaynak: (Doğar, 2016, s. 81).

Türk kurumlarının Arnavutluk'taki faaliyetleri çerçevesinde Maarif Vakfı'nın açmış olduğu okullarda Arnavut öğrencilerin eğitim gördüğü, başarılı Arnavut öğrencilere burslar verildiği, Türkoloji projesi kapsamında Türkçe eğitim gören lisans/yüksek lisans öğrencilerinin Türkiye'ye Türkçe yaz okulu kapsamında geldikleri, 'Büyük Öğrenci Projesi' dâhilinde Arnavut öğrencilerin Türkiye'de üniversite okudukları bilinmektedir. Arnavutluk'ta ticaret yapan Türk firmalarında Arnavutlar istihdam edildiği bilinmektedir. Tüm bu verilere bakıldığı zaman bir Türk kurumunda öğrenim gören ya da çalışan Arnavut oranı azımsanmayacak bir oran olan %36,3'tür. Türk kurumlarının faaliyetleri göz önüne bulundurulduğunda 'Hayır' cevabı veren %63,7'lik kesim dikkate alınarak faaliyetlerin bu çerçevede gözden geçirilmesini işaret etmektedir. Türk kurumlarında öğrenim gören öğrenci sayısının artmasının, Türk kurumlarında istihdam edilen Arnavut sayısının artmasının bir önceki tabloda gösterilen (bkz. Tablo 5.1

Arnavutların Türk Algısı) Türkler hakkında olumsuz algıya sahip olan Arnavutların, Türkleri ve Türkiye'yi daha yakından tanımasına ve olumsuz algılarının dönüştürülmesine fırsat verecektir.

Arnavutlara sorulan 'Ailenizde Türkçe bilen var mı? sorusuna verilen cevaplar ve yüzdeleri tablodaki gibidir (bkz. Tablo 5.3 Türkçe Bilme Oranı).

Tablo 5.12
Türkçe Bilme Oranı

	Frekans	Yüzde(%)
Evet	214	33,9
Hayır	417	66,1
Toplam	631	100,0%

Kaynak: (Doğar, 2016, s. 84).

'Evet' cevabı veren %33.9'luk oran kötü bir kazanım olmasa da Türk kurumlarının faaliyetleri göz önüne alındığında yeterli olmadığı görülmektedir. Dil, kültür aktarımının en temel araçlarından birisidir. Arnavutluk'ta Türkçe konuşan Arnavutların sayısının artması ilk tabloda verilen algı rakamlarında da önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Arnavut halkının kendi tarihini, yabancı bir dilde Türkçe olarak Türk kaynaklarından takip edebilecek olması Arnavutlara farklı bakış açıları kazandıracaktır. Bir önceki tabloda verilen (bkz. Tablo 5.2 Türk Kurumunda Öğrenim Görmüş/Görmekte Olan veya Çalışmış Çalışmakta Olan Arnavut Oranı) rakamların artmasına yönelik, Türk kurumlarında öğrenim görme ve Türk firmalarında istihdam edilme ile ilgili uygulanacak gelecek faaliyetler aynı zamanda Türkçe ile yakın temasta bulunma ve dili öğrenme imkânını da sağlayacaktır. 'Evet' cevabı veren %33.9'luk kesimin Türkçeyi hangi kaynaklardan öğrendikleri ile ilgili verilen cevaplar ise tablodaki gibidir (bkz. 5.4 Türkçe Öğrenme Kaynakları).

Tablo 5.13
Türkçe Öğrenme Kaynakları

	Frekans	Yüzde(%)
Yunus Emre Kültür Merkezinde	16	7,5
Türkiye'de askeri okullarda	23	10,7
Diğer	73	34,1
Türkiye'de sivil okullarda	54	25,3
Kişisel gayretlerle	48	22,4
Toplam	214	100

Kaynak: (Doğar, 2016, s. 85).

Yunus Emre Enstitüsü'nün kurmuş olduğu Kültür Merkezlerinde Türkçe öğrenimi yüzdesi tablodaki en düşük orana sahip yüzde olmuştur. Buradan çıkarımla Yunus Emre Enstitüsü'nün açmış olduğu Türkçe kurslarının çeşitli dezavantajlarının ortaya çıkarılması ve bunlar üzerinde çalışılması önemli olacaktır. Tablodaki %34.1 ile en yüksek oran olan 'Diğer' seçeneğinin neleri kapsadığının araştırılması ve ortaya çıkarılması bu seçenekten ortaya çıkabilecek veriler ile gelecekteki projelerin üretilmesinde önemli bir katkı sağlayacaktır. 'Kişisel gayretlerle Türkçe öğrenen' %22.4'lük kesimin neden Yunus Emre Kültür Merkezlerinden yararlanmak yerine kendi çabalarıyla öğrenmeyi tercih ettiği sorusunun cevabı Türkoloji projesinin maksimum başarıya ulaşmasını sağlayacak önerileri de içinde barındırabilir olduğunu düşündürmektedir. Yunus Emre Enstitüsü ve YTB'nin Arnavutluk'taki Türkçe öğretme projelerini saha araştırmaları yaparak ve bu araştırmalardan alınan cevaplara göre gelecek projeleri güçlendirmesi Türkçe'nin görünürlüğüne doğrudan katkı sağlayacaktır.

Arnavutluk'ta Türk dizi ve filmlerinin tercih edilme ve beğenilme oranları tablodaki gibidir (bkz. Tablo 5.5 Türk Filmi/Dizisi Seyretme ve Beğenilme Oranı).

Tablo 5.14
Türk Filmi/Dizisi Seyretme ve Beğenilme Oranı

Türk Filmi/Dizisi Seyretme Oranı	Frekans	Yüzde(%)
Evet	533	84,5
Hayır	88	13,9
Toplam	621	98,4
Cevapsız	10	1,6
Toplam	631	100
Beğenilme Oranı	**Frekans**	**Yüzde(%)**
Evet	614	97,3
Hayır	17	2,7
Toplam	631	100

Kaynak: (Doğar, 2016, s. 117)**.**

Yunus Emre Enstitüsü'nün düzenlemiş olduğu 'Türk Filmi Haftası' etkinlikleri, film galaları, Türk dizi/film oyuncularının yapmış olduğu söyleşiler ve Arnavutlarla buluşma etkinlikleri faaliyet raporlarınca bilinmektedir. Türk dizilerinin tercih edilme oranı %84.5 gibi ciddi bir rakamdır. Türk dizi ve filmlerini takip edenlerin bu yapımları beğenme oranı ise %97.3'tür. Diziler ve filmler Türk kültürüne, diline, coğrafyasına olan merakı ve ilgiyi arttıran başarılı bir cezbetme potansiyeli olan yumuşak güç araçlarıdır. TRT'nin 2018 ve 2019 yıllarında 'Payitaht Abdülhamid' ve 'Diriliş Ertuğrul' dizilerini Arnavutluk'ta yayınladığı faaliyet raporlarınca bilinmektedir. Seyredilme ve beğenilme oranları dikkate alındığında daha fazla Türk dizisinin Arnavut kanallarında gösterilmeye başlaması Türkiye'nin diziler aracılığıyla ilgi odağı olarak kalmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda Türk dizilerinin yüksek seviyelerde takip edilmesi Türk diline olan ilgiyi de teşvik edeceği düşünülmektedir. TRT destekli Kuzey Makedonya yapımı 'En İyi Uluslararası Film' ve 'En İyi Belgesel' dalında aday gösterilen 'Bal Ülkesi' filmi başarılı bir yapım olarak uluslararası kamuoyunda ilgiyi üzerinde toplamıştır (NTV, 2020). Bu başarının Türkiye'nin Balkanlardaki ve uluslararası imajına pozitif katkı sağladığı düşünülmektedir. TRT destekli bu projelerin Balkan ülkelerinde artması, Arnavutluk özelinde bir yapıma da imza atması ikili ilişkilere ve Türkiye'nin imajına pozitif katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Türk dizi ve filmlerinin izlenme ve beğenilme oranındaki

başarının arkasında yatan nedenlerden bazıları tablodaki gibidir (bkz. Tablo 5.6 Türk Dizilerinin Beğenilme Nedenleri).

Tablo 5.15
Türk Dizilerinin Beğenilme Nedenleri

Beğenilme Nedenleri	Frekans	Yüzde(%)
Konular ilgi çekici	131	20,8
İnsanlar, mekânlar vb. kültürel açıdan bana çok yakın geliyor	392	62,1
Filmlerin oynadığı kanallar sürekli seyrettiğim kanallar değil	33	5,2
Film oyuncularını çok beğeniyorum	59	9,4
Toplam	614	97,5

Kaynak: (Doğar, 2016, s. 118).

Tabloya bakıldığında %62.1'lik yüksek bir oranla Türk dizilerinin, çekildiği mekânlar, oyuncular ve kültürel yakınlığın dizilerin tercih edilme sebebi olduğu görülmektedir. %5.2'lik kesimin verdiği cevaba bakılırsa Türk dizi/filmlerin yayınlandığı kanallar izleyici tarafından sürekli seyredilen kanallar olmamasına rağmen dizi/filmlerin tercih edilme durumunu çok fazla etkilememiştir. %9.4 oranıyla dizi/film oyuncularının beğenilmesi cevabına bakılacak olursa Yunus Emre Enstitüsü'nün Arnavutluk'ta düzenlemiş olduğu dizi/film etkinliklerine Türk dizi/film oyuncularının katılımlarının olumlu yönde katkı sağladığı düşünülmektedir. Oyuncuların hayranları ile bu tarz buluşma etkinliklerinin daha fazla gerçekleştirmesi Türki dizi/filmlerine olan ilgiyi canlı tutmaya devam edebileceği yahut arttırabileceği düşünülmektedir.

Doğar (2016)'ın Arnavutluk'taki Türk algısını göstermek üzere yapmış olduğu anket çalışmasında Arnavutların Türkleri nasıl gördüğüyle ilgili soru bu bölümün başlangıcı olmuştur. Yumuşak güç faaliyetlerinin Türkiye'ye kazandırdığı pozitif imajın daha iyi anlaşılabilmesi için Türkçe bilme oranı, Türkçe öğrenme kaynakları, Türk kurumunda çalışmış/eğitim görmüş olma durumu, Türk dizilerinin tercih edilme oranı ve sebepleriyle ilgili anket sorularıyla devam edilmiştir. Türkiye'nin Arnavutlar gözünde

güncel görünürlüğü hakkında bilgi sahibi olabilmek için son olarak Arnavutlara yönlendirilen 'Şimdiki Türkiye'yi nasıl tanımlarsınız?' sorusuna verilen cevaplar ve yüzdeleri tablodaki gibidir (bkz. Tablo 5.7 Arnavutların Gözünde Şimdiki Türkiye).

Tablo 5.16

Arnavutların Gözünde Şimdiki Türkiye

	Frekans	Yüzde(%)
Stratejik ortak	293	46,4
Ekonomisi büyük bir ülke	125	19,8
Askeri gücü büyük bir ülke	91	14,4
Dost veya kardeş ülke	102	16,2
Varlığı veya yokluğu bizim için fark etmeyen bir ülke	20	3,2
Toplam	631	100

Kaynak: (Doğar, 2016, s. 90).

%46.4'lük kesimin 'stratejik ortak' cevabını vermesinin oldukça önemli bir sonuç olduğu düşünülmektedir. 2013 yılında Arnavutluk Başbakanı Edi Rama'nın Türkiye'yi 'stratejik ortak' ilan etmesinin Arnavutların vermiş olduğu cevaplarla halkta da karşılık bulduğu çıkarımı yapılabilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Tiran Büyükelçiliği , 2017). Tabloda görülen ikinci ve üçüncü yüksek oranlara bakıldığı zaman Türkiye'nin 'ekonomisi ve askerî gücü büyük bir ülke' olarak kabul gördüğü söylenebilmektedir. Tablonun genel görüntüsü Türkiye hakkındaki algının Türk kimliğiyle ilgili algıdan daha iyimser olduğu söylenebilmektedir. Küçük bir kesim de olsa %3.2'lik kesimin verdiği cevap görünmezden gelinmeyerek bu konuda saha çalışmaları ile sebep-sonuç ilişkisinin çıkarılmasının Türk kurumlarının faaliyetlerine destek vereceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Joseph Nye'ın perspektifinden Türkiye'nin Arnavutluk'taki yumuşak gücü kapsamında Türk kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin incelenerek, ikili ilişkilerin mevcut durumu ve bu ilişkilerin geliştirilebilmesi için neler yapılabileceği hususunda bir çalışma yapılması amaçlanan bu tezde ilk olarak gücün kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde tez konusuna genel bir giriş yapılarak çalışmanın hipotezleri belirtilmiştir. Yumuşak gücün literatürde nasıl ve hangi unsurlar bakımından ele alındığı, Arnavutluk ile ilgili yapılan çalışmaların niteliği, yumuşak güç unsuru olarak çalışılan Türk kurum ve kuruluşlarının hangi bağlamlarda incelendiği literatür çalışmasında artı ve eksi yönleriyle ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan yöntemler, çalışmanın hangi amaca dayandırılarak yazıldığı ve hedefleri açıklanmıştır.

İkinci bölümde güç kavramının ortaya çıkışı, yumuşak gücün ortaya çıkışı, gücün unsurları, çeşitleri incelenmiş olup, güç hakkında farklı görüşler ve eleştiriler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Arnavutluk'a geçmeden önce Türkiye'nin Balkanlarla olan ikili ilişkileri genel anlamda ele alınarak Türkiye'nin Balkanlardaki görünürlüğü incelenmiştir. Balkanların ekonomik ve siyasi görünümü anlatıldıktan sonra Balkanlarla olan geçmiş ve şimdiki bağlar 2000 yılı öncesi ve sonrası olarak iki dönem karşılaştırılarak Türkiye'nin Balkanlardaki konumu ve geçirdiği gelişim evresi gösterilmek istenmiştir.

Tümevarımcı bir yöntemle yola çıkılan bu çalışmada Balkan genelinden sonra dördüncü bölümde Arnavutluk özeline inilmiştir. Arnavutların etnik ve dinî kökenlerine, siyasi ve ekonomik durumlarına, yüzyıllarca hem başka ülkelere karşı hem kendi içlerinde vermiş oldukları varoluş sancılarına yer verilen Arnavutluk tarihi ilk başlıkta ele alınmıştır. Arnavutluk ikili ilişkileri, 1517-1912 yılları arasını kapsayan Osmanlı Devleti ile arasındaki ikili ilişkiler, 1923-2000 yıllarını kapsayan Arnavutluk'un rejim geçişleri yaşadığı dönemde Türkiye ile olan ikili ilişkiler, son olarak da 2002-2020 yılları arasında

kalan Arnavutluk'un demokratik bir rejime geçtiği dönemde Türkiye ile olan ikili ilişkiler olarak üç alt başlık altında anlatılmıştır.

Arnavutluk ülke profili ve ikili ilişkileri hakkındaki detaylı bilgiler aktarıldıktan sonra Arnavutluk'ta faaliyet gösteren Türk kurum ve kuruluşları beşinci bölümde ele alınmıştır. TİKA, YTB, Yunus Emre Enstitüsü, TRT, Türkiye Diyanet Vakfı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Maarif Vakfı tek tek ele alınmıştır. Tüm bu kurumların detaya inmeden genel anlamda kuruluş amaçları, kuruldukları yıllardan beri gösterdikleri genel faaliyetler ve Arnavutluk özelinde gösterdikleri faaliyetler yayınladıkları faaliyet raporlarınca maddeler halinde belirtilmiştir. Bu bölümün bir alt başlığı olarak incelenen kurum ve kuruluş faaliyetlerinin tam olarak olmasa da kısmî olarak Türkiye'ye geri dönüşlerinin ne yönde olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Nizamettin Doğar'ın Arnavutluk'taki Türkiye algısı üzerine yapmış olduğu anket çalışmasının verileri ile Türk kurum ve kuruluşlarının Arnavutluk özelindeki faaliyetleri harmanlanarak çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak Türkiye'nin uluslararası kamuoyu algısı tarihsel gelişmelerden önemli bir ölçüde etkilenmektedir. Türkiye gibi bölgesel güç olma isteği barındıran her ülkenin bu algıları olumlu bir şekilde lehine yönetebilmesi için başarılı projeler üretmesi gerekmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında görülmektedir ki Türkiye'nin Arnavutluk'taki imajı oldukça olumludur. Ancak 1991 yılından sonra Arnavutluk'a yapılan yatırımlar göz önüne alındığı takdirde Türkiye'nin Arnavutluk'ta beklenilen noktada olmadığı da anlaşılmaktadır. Türkiye imkânlar ölçüsünde her fırsatta koşulsuz destek sağlamasına karşın Arnavutluk tarafında şartlar daha iyi olduğunda yüzünü batıya dönme potansiyeli taşımaktadır. Bu durum Arnavutluk'un iyi bir reel-politik uygulayıcısı olduğu çıkarımını ortaya koymaktadır. Arnavutluk, jeopolitik önemini Türkiye için korumaya devam etmektedir. Bu durumda Türk kurum ve kuruluşları gerçekleştirmiş oldukları faaliyetleri yeterli görmeyip her zaman daha iyi projeler üretmek üzere bakış açılarını değiştirmelidir. Saha araştırmalarının Arnavutluk özelinde ne kadar az yapıldığı göz önüne alınırsa yapılan tüm çalışmaların sonucunda geri bildirim alarak ve bu sonuçları kamuoyu ile paylaşarak şeffaf ve başarılı projeler gerçekleştirmelilerdir. Saha araştırmalarının daha fazla yapılması ülkedeki ihtiyaçların belirlenmesinde ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda

projeler geliştirilmesinde, dolayısıyla etkinliğin artmasına olanak verecektir. İncelenen kurumlar arasında TİKA'nın 2012 yılında, TRT'nin 2017 yılında, Diyanet İşleri Başkanlığının 2009 ve 2012 yıllarında Arnavutluk'ta çalışma gerçekleştirmediği görülmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı'nın ise sadece 2015 ve 2017 yıllarında Arnavutluk özelinde çalışmalar yaptığı görülmektedir. Kurum ve kuruluşların proje ve hedeflerini ara vermeden gerçekleştirecek şekilde planlar yapması devamlılık açısından önem teşkil etmektedir. Doğrudan faaliyetlerin yapılamadığı dönemlerde en azından diğer diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği halinde kalarak desteklerini hissettirmeleri ülkedeki görünürlüğün devam etmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dünya genelinde 2019 yılının Aralık ayından itibaren ortaya çıkmış olan Covid-19 salgınının beraberinde getirdiği zor şartlar altında kurumların çalışmalarını azalttıkları ya da ara verdikleri anlaşılmaktadır. Türkiye Maarif Vakfı'nın bu noktada gerçekleştirmiş olduğu çevrimiçi etkinlikler hem Arnavut basınında hem de Türk basınında yer alarak takdir toplamıştır. Pandemi döneminin beraberinde getirdiği çevrimiçi yaşam trendini diğer kurum ve kuruluşların da takip etmesi, bütçesel sorunlar, fizibilite sorunları, yetersiz kaynak ve kapasite sorunları gibi bilumum sorunlardan dolayı ortaya çıkamayan projelerin daha az maliyet ve kaynak gerektiren durumlarda yapılmasına fırsat tanıyacağı düşünülmektedir. Giriş bölümünde faaliyetlerine değinileceğinden bahsedilmesine rağmen THY'nin Arnavutluk özelinde bir faaliyetine rastlanılmaması açısından THY'ye yer verilmemiştir. THY'nin 'Air Albania' şirketinde %49 oranında bir hisseye sahip olması Arnavutluk özelindeki tek yatırım olarak göze çarpmaktadır. Bu noktada Air Albania ve THY'nin Türkiye'ye Arnavut turistleri çekme konusunda Türkiye-Arnavutluk uçuşlarında yapabilecekleri oranda gerçekleştirecekleri jestler, kampanyalar, Türk turizm acenteleri, konaklama acenteleri ile iş birliği halinde olmaları hem Türkiye'nin turistik kazancını hem de Arnavutların Türkiye'ye olan ilgisini besleyeceği düşünülmektedir. TRT'nin Balkan bölgesinde sadece Makedonya'da temsilcilik barındırması Balkan coğrafyasındaki farklılıklar ele alındığında Balkan ülkeleriyle iş birliği halinde kalınması konusunda yetersiz kalması muhtemeldir. Balkan bölgesi, etnik, dinî ve siyasi olarak çok fazla çeşit barındırmaktadır ve bu çeşidin yakalanabilmesi, bu bölgedeki kültüre sahip çıkılabilmesi açısından temsilciliklerin arttırılması önemli olacaktır. TRT'nin desteklediği 'Bal Ülkesi' filmi ile yakaladığı başarıyı farklı projelerle Balkan bölgesinin diğer ülkeleriyle de devam ettirmesi TRT'nin dolayısıyla Türkiye'nin imajına pozitif

katkı sağlayacağı düşünülmektedir. TRT dizilerinin başarılı profili göz önüne alındığında daha fazla Türk dizisinin Arnavutluk kanallarında yayınlanması beklenmektedir. Arnavutluk'ta basın ile ilgili konuları düzenleyip denetleyebilecek bir basın ataşeliğinin bulunmamasından Arnavutluk basınının yazılı, görsel ve işitsel anlamda kontrolsüz kalmasına neden olmaktadır. Bu durum Türkiye aleyhine yapılan algı çalışmalarının önüne geçilmesini engelleyeceği gibi Türk kurum ve kuruluşlarının yapmış olduğu faaliyetlerin basında yer alarak halkın aklında ve kalbinde yer edinmesini de azaltacağı kanaatine varılmaktadır. Devlet temelli yardımların TİKA aracılığıyla kayıt altına alınması oldukça önemlidir. Fakat özellikle STK'lar tarafından yapılan yardımları kaydetmesi ve bu yardımların ulaştığı noktaları şeffaf bir şekilde açıklaması beklenmektedir. Yunus Emre Enstitüsü'nün yapmış olduğu faaliyetler Türk kültürünü, coğrafyasını, millî ve dinî bayramlarını, dilini tanıtma konusunda oldukça başarılı bir yol çizmektedir. Ancak Türkçeyi öğrenme kaynaklarının sorulmuş olduğu anket sorusunda Yunus Emre Kültür Merkezlerinin verildiği cevap oranı oldukça düşüktür. Bu durumun Yunus Emre Enstitüsü'nün Kültür Merkezleri aracılığıyla Türkçe öğretimi noktasındaki görünürlüğünü, faaliyetlerini, materyallerini ve performansını geliştirmesi bağlamında önemli bir gösterge niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Faaliyet raporlarında her yıl Türkçe kurslarına katılım gösteren, sınavlarda başarılı olan öğrenci sayısının verilmesi önceki yıllara nazaran bir karşılaştırma yapılabilmesine dolayısıyla Türkoloji projesinin güncel durumunun pozitif ve negatif eğrisinin ortaya koyulabilmesine katkı sağlayacaktır. YTB'nin iki cilt olan 'Osmanlı Medeniyeti' isimli kitabı Arnavutça çeviri olarak basım ve yayını gerçekleştirmesi oldukça başarılı bir çalışma niteliği taşımaktadır. Bu tür çalışmalarını arttırma yoluna giderek daha fazla tarihi, akademik, edebi eser çevirisi yapılmasını destekleyerek Türkçe bilmeyen Arnavutların da Türkiye hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayacaktır. 'Türkiye Mezunlar Buluşması' kapsamında gerçekleştirilen uluslararası sempozyumların her yıl yapılarak devamlılık kazanması hem Türkçe-Arnavutça akademik materyallerin gelişimini destekleyecek, her yıl uluslararası saygınlığı olan akademisyenlerin katılımıyla desteklenerek bu projenin görünürlüğünün sınırlarını genişletecektir.

KAYNAKÇA

Abazi, B. (2007). *Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı.* Selçuk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Agallija, N. (2014). *1990 Sonrası Arnavutluk'ta Kamu Yönetimi Reformu ve Vatandaşların Reforma Bakışı.* Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ağırseven, N. (2015). *Enver Hoca Dönemi ve Sonrası Arnavutluk.* Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ahmad, F. (2014). *The Young Turk and the Ottoman Nationalities Armenians, Greeks, Albanians, Jews, and Arabs, 1908-1918.* Salt Lake City: The University of Utah Press.

Akdemir, Y. (2009). *Arnavutluk'un Gelişimi veTürkiye.* Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akman, H. (2006). *Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk'un Balkan Ülkeleri ve Etnik Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri.* Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Strateji Bilimi Anabilim Dalı. Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akova, S. (2012). Balkan Savaşları'ndan Günümüze Batı Balkanlar ve Kültürlerarası İletişim Bağlamında Türkiye ile İlişkiler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 5*(9), 170-201.

Akşin, S., & Fırat, M. (1993). İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar. H. İnalcık, E. Manisalı, & O. Koloğlu içinde, *Balkanlar* (s. 97-127). İstanbul: Eren Yayınları.

Aktaş, F. Z. (2017). *Türkiye'nin Uluslararası Sosyal Hizmetleri: Türk Kızılayı, Türkiye Diyanet Vakfı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.* İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi , Sosyal Hizmet Bilim Dalı. İstanbul : İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyol, G. (2007). *Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası).* Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Anadolu Ajansı. (2019, Ocak 17). *Dayton Anlaşması ve Bosna Hersek'e giydirdiği 'deli gömleği'.* Haziran 1, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı:

https://www.aa.com.tr/tr/dunya/dayton-anlasmasi-ve-bosna-herseke-giydirdigi-deli-gomlegi/1367340 adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2019, Ocak 25). *Yunanistan, Makedonya ile Varılan İsim Sorunu Anlaşmasını Onayladı.* Haziran 1, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-makedonya-ile-varilan-isim-sorunu-anlasmasini-onayladi/1374818 adresinden alındı

Armitage, R. L., & Nye, J. S. (2007). CSIS Commission on Smart Power: A smarter, more secure America. *Center For Strategic & International Studies*.

Atmaca, T. (2014, Eylül 27). *1990-2014 Yılları Arasında Arnavutluk'ta Siyasal Hayat.* Kasım 13, 2020 tarihinde Balkan Günlüğü: https://balkangunlugu.com.tr/2014/09/1990-2014-yillari-arasinda-arnavutlukta-siyasal-hayat/ adresinden alındı

Bachrach, P., & Baratz, M. S. (1962, Aralık). Two Faces of Power. *The American Political Science Review, 56*(4), 947-952.

Bağcı, H. (1994). Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, XVI*(27), 257-279.

Baldwin, D. A. (1979, Ocak). Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies. *World Politics, 31*(2), 161-194. doi:10.2307/2009941

Baldwin, D. A. (2013). Power and International Relations: A Conceptual Approach. W. Carlsnaes, T. Risse, & B. A. Simmons içinde, *Handbook of International Relations* (s. 273-297). SAGE Publications.

Barnett, M., & Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *International Organization, 59*(1), 39-75.

Batı, G. F. (2017). Küresel Enerji Politikasında Balkan Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği Paradigması. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries, 1*(1), 19-28.

Bayraktar, D. (2017). *Yeni dönem Türk Dış Politikasında Kamu Diplomasisinin Yeri: Yunus Emre Enstitüsü ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Örnekleri.* İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bekfelavi, K. (2017). *Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinde Yumuşak Güç Faktörü Olarak Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı ve Yunus Emre Enstitüsü.* Uludağ Üniverstesi, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beylur, S. (2020, Kasım 29). *Türkiye'nin Balkanlar Politikasına Genel Bir Bakış.* Haziran 1, 2021 tarihinde Eurasian Research Institute: https://eurasian-

research.org/wp-content/uploads/2020/12/Haftalik-e-bulten-23.11.2020-29.11.2020-No-282.pdf adresinden alındı

Biberaj, E. (1999). *Albania in Transition-The Rocky Road to Democracy.* Colorado, USA: Westview Press.

Bozbora, N. (1994). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutlar ve Arnavut Ulusçuluğu.* Marmara Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozbora, N. (2008). Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri. *Avrasya Dosyası, 14*(1), 111-158.

Brahaj, S. (2009). *Arnavutluk'ta Demokratikleşme Süreci ve Avrupa Birliği'nin Yapıcı Etkileri.* Dokuz Eylül Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Brljavac, B. (2020, Ocak 15). *Balkan Ülkeleri İşgücünü Batı Avrupa'ya Kaptırıyor*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/balkan-ulkeleri-is-gucunu-bati-avrupaya-kaptiriyor/1702894 adresinden alındı

Brown, C., & Ainley, K. (2008). *Uluslararası İlişkileri Anlamak* (3 b.). (A. Oyacıoğlu, Çev.) İstanbul: Yayın Odası.

Canbey, M. (2017). *Türkiye'de Kamu Diplomasisi Bağlamında Kamu Yayıncılığının Rolü: "TRT ve Anadolu Ajansı".* İstanbul Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Carr, E. H. (2010). *20 Yıl Krizi (1919-1939).* (C. Cemgil, Çev.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Carstairs, I. (2017, Ağustos 31). *Damn, Girl-Teuta, Queen of the Illyrians*. That History Nerd: http://www.thathistorynerd.com/2017/08/damn-girl-teuta-queen-of-illyrians.html adresinden alındı

Castellan, G. (1993). *Balkanların Tarihi.* Milliyet.

Central Intelligence Agency. (2020, Kasım 24). *The World Factbook.* Aralık 14, 2020 tarihinde Central Intelligence Agency: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html adresinden alındı

Coşkun, B. D. (2001). Arnavutluk'un Dış Politikası ve Balkanlarda Arnavut Sorunu. B. D. Ömer E. Lütem (Dü.) içinde, *Balkan Diplomasisi* (s. 67-103). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Dahl, R. A. (1957, Temmuz). The concept of power. *Behavioral Science, 2*(3), 201-215.

Dalar, M. (2008). Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(16), 91-123.

Davutoğlu, A. (2001). *Stratejik Derinlik.* İstanbul: Küre Yayınları.

Demirkent, I. (1992). *Bizans*. TDV İslam Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/bizans adresinden alındı

Demirtaş, B. (2012, Ekim 17). *Türk Dış Politikasında Balkanlar*. Bilim ve Sanat Vakfı: https://www.bisav.org.tr/Bulten/183/1075/turk_dis_politikasinda_balkanlar adresinden alındı

Demirtaş, T. (2015). *Türkiye'nin Afrika Politkasında Yumuşak Güç Unsurunun Rolü.* Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Derviş, F. (2007). *XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Prizren: Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Tarihi.* İstanbul Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Deutsche Welle. (2013, Nisan 11). *Kalmak Üzere Geldiler - Almanya'daki Arnavut Göçmenler*. Kasım 13, 2020 tarihinde Deutsche Welle: https://www.dw.com/tr/kalmak-%C3%BCzere-geldiler-almanyadaki-arnavut-g%C3%B6%C3%A7menler/a-16218799 adresinden alındı

Dilbirliği, D. M. (2020, Eylül 04). *Avrupa Birliği'nin Batı Balkan Politikası.* Haziran 1, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupa-birligi-nin-bati-balkan-politikasi/1962754 adresinden alındı

Dışişleri Bakanlığı. (2018). *Arnavutluk Cumhuriyetinin Siyasi Görünümü*. Aralık 10, 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/arnavutluk-siyasi-gorunumu.tr.mfa adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2006). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2006%20Kurum%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2007). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2007%20Kurum%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2008). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2008%20Kurum%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2010). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2010%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı.* Faaliyet Türü. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2011%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2012). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2013%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2014%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2015). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2015%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2016). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2016%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2017). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2017%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2018%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2019). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporları.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2019%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2020). *Diyanet İşleri Başkanlığı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2020%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf adresinden alındı

Doğar, N. (2016). *Stratejik Yönetim Enstrümanı Olarak Algı ve Arnavutluk'ta Türkiye Algısı* (1. b.). İstanbul: Nobel Bilimseleserler.

Durmaz, M. (2015). Makedonya Sorunu ve Yunanistan'ın İsim Uzlaşmazlığı. *ASSAM*(3), 59-68.

Ekinci, M. U. (2017, Mayıs). Türkiye-Balkanlar İlişkileri. *Analiz*(204), 5-23. Setav: https://setav.org/assets/uploads/2017/05/Analiz_204.pdf adresinden alındı

Ekşi, M. (2014). *Türkiye'de Kamu Diplomasisi: Ortaya çıkışı, Kurumsal İnşa Süreci ve Uygulanışı (2002-2013).* Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Emin, N. (2014). *Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu.* SETA. İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş.

Er, S. (2015). *Yumuşak Güç Kavramı Bağlamında Türkiye'nin Uluslararası Eğitim Faaliyetleri.* Atılım Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdağ, R. (2008). *Türk Dış Politikasında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA): Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kuramsal Çerçevesi.* Sakarya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Federal Research Division. (1992). *Albania a country study* (2 b.). (W. R. Raymond E. Zickel, Dü.) Washington DC: Library of Congress.

Feyzioğlu, H. S. (2004). 19. Yüzyıl Başlarında Arnavutluk'ta İktidar Mücadelesi. *Tarih Araştırmaları Dergisi, 23*(36), 103-116.

Gawrych, G. W. (2006). *The Crescent and the Eagle.* New York: I. B. Tauris.

Göktaş, O. (1995). *Balkanlar'ın Anahtar Ülkesi Arnavutluk.* Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göktaş, O. (2018). *Büyük ve Doğal Arnavutluk İdeali'nin Stratejik İstihbarat Analizi.* Polis Akademisi, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı. Ankara: Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.

Gönlübol, M. (2006). *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Göral, E. (2013). Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye'nin Balkan Politikasının Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi, 21*(2), 99-118.

Gürkan, İ. (1993). II. Dünya Savaşı Sonrası Balkanlar. E. M. Halil İnalcık içinde, *Balkanlar* (s. 127-179). İstanbul: Eren Yayınları.

Hasa, M. (2010). *İskender Bey İsyanı Sırasında Arvanid Sancağının Sşyasi ve Sosyal Durumu.* Uludağ Üniversitesi, Tarih Bilim Dalı. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hava, Y. F. (2016). *Türk Dış Politikasında TİKA Bağlamında Yumuşak Güç Kullanımı ve Balkanlar.* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hayden, C. (2012). *The Rhetoric of Soft Power: Public Diplomacy in Global Contexts.* Maryland: Lexington Books.

Hoca, E. (1988). *Avrupa Komünizmi Anti-Komünizmdir* (1 b.). (S. Kıs, Çev.) Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Holsti, K. J. (1964, Şubat). The Concept of Power in the Study of International Relations. *Background, 7*(4), 179-194.

İnalcık, H. (1953, Temmuz 29). Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei. *Fatih ve İstanbul, 1*(2), 152-175.

İnalcık, H. (2016). X - XIV. Yüzyıllarda Orta ve Doğu Avrupa'da İslâm Varlığı. M. S. Kafkasyalı (Dü.) içinde, *Balkanlarda İslam Miadı Dolmayan Umut* (Cilt 2, s. 546). Ankara: T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı.

INSTAT. (2020). *Number of emigrants, immigrants and net migration 2011 - 2019*. Aralık 15, 2020 tarihinde INSTAT Instituti i Statistikave: http://databaza.instat.gov.al/pxweb/en/DST/START__MM/EM_01/table/tableViewLayout2/?rxid=99ce8cc8-bdec-4aa9-839c-623ca5e6c4e2 adresinden alındı

İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası. (2019). *Arnavutluk Ülke Raporu.* Mersin: İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası.

Jacques, E. E. (1995). *The Albanians an Ethnic History from Prehistoric Times to the Present.* North Carolina, USA: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Kalaycı, İ., & Aytekin, B. (2016). Türkiye-Balkan İlişkileri Üzerine (Geçmişten Geleceğe) Ekonomi-Politik Notlar. *Avrasya Etüdleri, 50*(2), 99-126.

Kalaycığlu, E. (1994). Balkanlarda Milliyetçilik ve Siyasal Yaşam: 1918-1939. *Murat Sarıca Adına Sempozyum*, (s. 49-67). İstanbul.

Karadağ, H. (2019, Kasım). NATO, Balkanlar ve Türkiye. *Güvenlik Yazıları Serisi*(49), 1-7. doi:10.13140/RG.2.2.27137.40804

Karagöl, R., & Karagöz, H. (1995). *Türkiye Arnavutluk İlişkilerinin Dünü-Bugünü-Yarını.* İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.

Kaser, M. (2001). Economic Continuities in Albani'a Turbulent History. *Europe-Asia Studies, 53*(4), 627-37. doi:10.1080/09668130120052926

Kaynar, Y. (2019). *Batı Balkanlardaki Büyük Güç Rekabeti.* İstanbul Arel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırbaki, Y. (2019, Nisan 03). *Makedon Hava Sahasını Yunanistan Denetleyecek.* Haziran 1, 2021 tarihinde Hürriyet: https://www.hurriyet.com.tr/dunya/makedon-hava-sahasini-yunanistan-denetleyecek-41170607 adresinden alındı

Korovilas, J. P. (1999). The albanian Economy in Transition: The Role of Remittances and Pyramid Investment Schemes. *Post-Communist Economies*, 399-415. doi:10.1080/14631379995940

Krige, J. (2010). Technological Leadership and American Soft Power. I. Parmar, & M. Cox (Dü) içinde, *Soft Power and US Foreign Policy Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives* (s. 256). New York: Routledge Taylor and Francis Group.

Kurtuluş, B. (2014). *21. Yüzyılda Değişen Kamu Diplomasisi Anlayışının Türk Dış Politikasına Yansıması.* İstanbul Üniversitesi, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. İstanbul: İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kutlu, C. N. (2017). *1990 Yılı Sonrası Türkiye Arnavutluk Sosyal, Ekonomik, Politik, Askeri İlişkilerinin Analizi.* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Küçük, C. (1992). *Balkan Savaşı.* Haziran 3, 2021 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/balkan-savasi adresinden alındı

Lelaj, I. (2017). *Çameriya ve Kosova Örnekleri Bağlamında "Büyük Arnavutluk" Düşüncesi ve Etkileri.* Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lloyds Bank. (2020, Ekim). *Albania: Economic and Political Overview*. Aralık 10, 2020 tarihinde Lloyd Bank Trade: https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/albania/trade-profile adresinden alındı

Lock, E. (2010). Developing a 'Strategic' Concept of Power. I. Parmar, & M. Cox (Dü) içinde, *Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspective.* New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Lukes, S. (1974). *Power: A Radical View.* New York: Palgrave Macmillan.

Macrotrends. (2020). *Albania Immigration Statistics 1960-2020*. Aralık 15, 2020 tarihinde Macrotrends: https://www.macrotrends.net/countries/ALB/albania/immigration-statistics#:~:text=Albania%20immigration%20statistics%20for%202015,a%2015.59%25%20decline%20from%202000 adresinden alındı

Mai, N., & Schwandner-Sievers, S. (2003). Albanian Migration and New Transnationalisms. *Journal of Ethnic and Migration Studies, 29*(6), 939-948. doi:10.1080/1369183032000171302

Maskan, A. (2019, Nisan 09). *Balkanlar'da Değişen Güç Dengeleri.* Haziran 3, 2021 tarihinde Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/balkanlar-da-degisen-guc-dengeleri/1446661 adresinden alındı

Mead, W. R. (2004, Mart-Nisan). America's Sticky Power. *Foreign Policy*(141).

Melissen, J. (2005). The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. J. Melissen (Dü.) içinde, *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations.* New York: Palgrave Macmillan.

Morgenthau, H. J. (1993). *Thompson, Politics Among Nations: The Struggle for Peace and Power.* (K. W. Thompson, Dü.) New York: McGraw Hill.

Muça, A. (2019). *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye - Arnavutluk İlişkileri.* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nasuhbeyoğlu, T. (2008, Ekim). *Balkan Tarihine Genel Bir Bakış.* Pusula Derneği: http://pusuladernegi.org/wp-content/uploads/balkan_tarihi.pdf adresinden alındı

NTV. (2020, Ocak 14). *İki Dalda Oscar Adayı Bal Ülkesi Hakkında Bilmeniz Gerekenler*. Haziran 1, 2021 tarihinde NTV: https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/iki-dalda-oscar-adayi-bal-ulkesi-hakkinda-bilmeniz-gerekenlerdili-turkce,9yJpXCuGl0W8JnVEyx_VRQ/8GMOBYIysESn6a9Yhp5Rjg adresinden alındı

Nye, J. S. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power.* New York: Basic Books.

Nye, J. S. (2002a). Hard and Soft Power in a Global Information Age. M. Leonard (Dü.) içinde, *World, Re-Ordering The.* London: Foreign Policy Center.

Nye, J. S. (2002b). *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone.* Oxford University Press.

Nye, J. S. (2004a). *Soft Power: The Means To Success In World Politics.* New Yıork: Public Affairs.

Nye, J. S. (2004b). The Decline of Amerikan Soft Power: Why Washington Should Worry. *Foreign Affairs, 83*(3).

Nye, J. S. (2005). *Yumuşak Güç, Dünya Siyesetinde Başarının Yolu.* (R. İ. Aydın, Çev.) Ankara: Elips Kitap.

Nye, J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616*, 94-109.

Nye, J. S. (2009, Temmuz-Ağustos). Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs, 88*(4).

Nye, J. S. (2010a). Responding to My Critics and Concluding Thoughts. I. Parmar, & M. Cox (Dü) içinde, *Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives.* New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Nye, J. S. (2010b). The Future of Soft Power in US Foreign Policy. I. Parmar, & M. Cox (Dü) içinde, *Soft Power and US Foreign Policy: Theoretical, Historical and Contemporary Perspectives.* New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Nye, J. S. (2010c, Şubat 10). *The New Public Diplomacy*. Project Syndicate: https://www.project-syndicate.org/commentary/the-new-public-diplomacy?barrier=accesspaylog adresinden alındı

Nye, J. S. (2014). The Information Revolution and Soft Power. *Current History, 113*(759).

Oduncu, T. (2019). 1999 Kosova Krizi ve NATO'nun Kosova Müdahalesi. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi, 2*(1), 1-15.

OEC. (2021). *OEC*. Haziran 1, 2021 tarihinde OEC: https://oec.world/en/profile/country/bih?yearSelector2=importGrowthYear11 adresinden alındı

Oruç, Z. (2009). Dünden Bugüne Balkan Türklüğü: Bir Analiz Denemesi. *Journal of Azerbaijani Studies*, 49-58.

Öz, M. (2007). *REÂYÂ*. TDV İslam Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/reaya adresinden alındı

Özartan, M. (2019). *Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin (Karadağ, Sırbistan, Kuzey Makedonya, Arnavutluk) Türkiye ile AB Genişleme Politikası Çerçevesinde Karşılaştırmalı Analizi.* Gazi Üniversitesi, Uluslararası İktisat Bilim Dalı. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özcan, H. (2009). *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938).* Gazi Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özey, P. D. (2013). Balkanların Siyasi Coğrafyası. *Çerçeve*(62), 4-21.

Özkan, A. (2012). *Enver Hoca Dönemi Arnavutluk (1945-1985).* Fırat Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Paçaoğlu, E. H. (2020). Balkanlar'da Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Yumuşak Gücü. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 3*(6), 35-69. doi:10.32953/abad.752937

Pahumi, N. (2007). *The Consolidation of Albanian Nationalism: The League of Prizren 1878-1881.* University of Michigan, History Department. Michigan: University of Michigan.

Perlmutter, T. (1998). The Politics of Proximity: The Italian Response to the Albaniann Crisis. *International Migration Review, 32*(1), 203-222. doi:10.1177/019791839803200109

Philippe, J. (2018, Mart 17). *What Are The Best Arguments in Favor of Independent Kosovo?* Kasım 14, 2020 tarihinde Quora: https://www.quora.com/What-are-the-best-arguments-in-favor-of-independent-Kosovo adresinden alındı

Philippe, J. (2019, Ocak 18). *Is Greater Albania a realistic possibility in the next 5-10 years? Are there any actions taken by the Albanians in Kosovo, FYROM and Albania?* Aralık 15, 2020 tarihinde Quora: https://www.quora.com/Is-Greater-Albania-a-realistic-possibility-in-the-next-5-10-years-Are-there-any-actions-taken-by-the-Albanians-in-Kosovo-FYROM-and-Albania adresinden alındı

Progonati, E. (2008). *Arnavutluk Devletinin Dış Politikasında Arnavut Azınlıklar (Kosova, Makedonya, Yunanistan).* Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Progonati, E. (2013). Etnik Arnavutların Arnavutluk Dış Politikasında Etkisi. *Karam Dergisi - Karadeniz Araştırmaları*(37), 159-182.

Ruçi, J. (2019). *1990 Sonrası Kosova Olaylarında Arnavutluk'un Siyasi Durumu ve Olaylara Yaklaşımı: 1990-2010.* Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sancaktar, C. (2009, Haziran 3). *Balkanlar'da Ekonomi-Politik Dönüşüm Sürecinde Bölgesel İşbirliğinin Önemi*. TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1076/balkanlarda_ekonomi-politik_donusum_surecinde_bolgesel_isbirliginin_onemi adresinden alındı

Sancaktar, C. (2010, Ağustos 4). *Türkiye'nin Balkanlar Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Amaçlar ve Yapılması Gerekenler*. TASAM:

https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1300/turkiyenin_balkanlar_politikasi_uzerine_genel_bir_degerlendirme_amaclar_ve_yapilmasi_gerekenler adresinden alındı

Sancaktar, C. (2013). Türkiye'nin Balkanlar Politikası: 1990 Sonrası Balkan Açılımı. C. S. Hasret Çomak (Dü.) içinde, *Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler: İki Kutuplu Sistem Sonrası Türk Dış Politikası* (s. 619-688). Beta Yayınları.

Schuman, F. L. (1933). *International Politics : An Introduction to the Western State System.* New York: McGraw Hill.

Seib, P. (2009). Conclusion: The Task for Policy Makers. P. Seib (Dü.) içinde, *Toward a New Public Diplomacy: Redirecting U.S. Foreign Policy.* Palgrave Macmillan.

Skendi, S. (1967). *The Albanian National Awakening 1878-1912.* New Jersey: Princeton University Press.

StrumicaBG. (2011). *File:Albanian-population*. Aralık 15, 2020 tarihinde Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albanian-population.png adresinden alındı

Sun, H. H. (2008). International Political Marketing: A Case Study of United States Soft Power and Public Diplomacy. *Journal of Public Affairs*(8).

Şanlı, B. (2020). *Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Politikası: Sırbistan İle İlişkilerde Siyasetin ve Söylemin Dönüşümü.* İstanbul Gelişim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Şimşir, B. N. (2018). *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri.* İstanbul: Tarihçi Kitabevi.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (1995). *Arnavutluk Ülke Raporu.* Ankara: TİKA Yayınları.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2020, Mayıs 8). *Bir Bakışta AB*. Nisan 19, 2021 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/bir-bakista-ab_3.html adresinden alındı

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı. (tarih yok). *Hakkımızda*. Haziran 1, 2021 tarihinde TİKA: https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649 adresinden alındı

The World Bank. (2020). *Data: Foreing Direct Investment*. Haziran 1, 2021 tarihinde The World Bank: https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2019&start=2019&view=map adresinden alındı

The World Bank. (2020). *Data: Net Official Development Assistance and Official Aid Received*. Haziran 1, 2021 tarihinde The World Bank:

https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD?end=2019&start=2019&view=map&year=2019 adresinden alındı

The World Bank. (2020). *Databank World Development Indicators*. Aralık 15, 2020 tarihinde The World Bank: https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=ALB adresinden alındı

The World Bank. (2020). *Indicator: GDP*. Haziran 1, 2021 tarihinde The World Bank: https://tcdata360.worldbank.org/indicators/d6cf2c13?country=ALB&indicator=28107&countries=BGR,HRV,BIH,GRC,KSV,MNE,SVN,SRB,MDA,ROU&viz=bar_chart&years=2019 adresinden alındı

The World Bank. (2021, Ocak 29). *Data: Unemployment*. Haziran 1, 2021 tarihinde The World Bank: https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS?end=2020&name_desc=false&start=2020&type=shaded&view=map&year=2019 adresinden alındı

The World Bank. (2021). *TCdata360*. Haziran 1, 2021 tarihinde The World Bank: https://tcdata360.worldbank.org/countries/KSV?indicator=1541&countries=BRA&viz=line_chart&years=1970,2019&country=KSV adresinden alındı

TİKA. (2005). *TİKA Faaliyet Raporu 2005.* Ankara: Gökçe Ofset.

TİKA. (2006). *TİKA Faaliyet Raporu 2006.* Ankara: Potkal.

TİKA. (2007). *TİKA Faaliyet Raporu 2007.* Ankara: Öncü Basımevi.

TİKA. (2008). *TİKA 2008 Faaliyet Raporu.* Ankara: Duman Ofset.

TİKA. (2009). *TİKA Faaliyet Raporu 2009.* Ankara: Altan Matbaacılık.

TİKA. (2010). *TİKA Faaliyet Raporu 2010.* Faaliyet Raporu.

TİKA. (2013). *TİKA Faaliyet Raporu 2013.* İstanbul: Biltur Basım Yayın ve Hizmet.

TİKA. (2014). *TİKA Faaliyet Raporu 2014.* Ankara: Özyurt Matbaacılık.

TİKA. (2015). *TİKA Faaliyet Raporu 2015.* Ankara: Ütopya Grafik.

TİKA. (2016). *TİKA Faaliyet Raporu 2016.* Faaliyet Raporu.

TİKA. (2017). *TİKA Faaliyet Raporu 2017.* Ankara: Ütopya Grafik.

TİKA. (2018). *TİKA Faaliyet Raporu 2018.* Ankara: Ütopya Grafik.

TİKA. (2019). *TİKA Faaliyet Raporu 2019.* Ankara: Ütopya Grafik.

TİKA. (2020). *TİKA Faaliyet Raporu 2020.* Ankara: Ütopya Grafik.

Toptaş, E. (2006). Küresel Jeopolitik Yaklaşımlar, Avrasya ve Türkiye. *Silahlı Kuvvetler Dergisi*(389).

TRT. (2014). *TRT Faaliyet Raporu.* Ankara: Eflal Ajans Matbaacılık.

TRT. (2015). *TRT Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu.

TRT. (2016). *TRT Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu.

TRT. (2018). *TRT Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.trt.net.tr/kurumsal/2018/#04-televizyon-yayinlarimiz-trt-cocuk adresinden alındı

TRT. (2019). *TRT Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.trt.net.tr/kurumsal/2019/#05-yapim-icerik-faaliyetlerimiz adresinden alındı

TRT. (2020). *TRT Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu.

TRT. (tarih yok). *Tarihçe*. Mayıs 25, 2021 tarihinde TRT Kurumsal: http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Tarihce.aspx adresinden alındı

Turcomoney. (2014, Temmuz 20). *Yeni Bir Pazar Yeni Bir Fırsat*. Turcomoney: https://www.turcomoney.com/yeni-bir-pazar-yeni-bir-firsat.html adresinden alındı

Türel, Y. (2000). Türkiye Arnavutluk İlişkileri (1990 Sonrası). *Türk Hukuk Dünyası*(2).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). *Balkan Ülkeleri İle İlişkiler*. Haziran 1, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/balkanlar_ile-iliskiler.tr.mfa adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (tarih yok). *Dış Ticaret İstatistikleri*. Mayıs 30, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı: https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Tiran Büyükelçiliği . (2017, Mayıs 26). *Arnavutluk Siyasi Görünümü*. Türkiye Cumhuriyeti Tiran Büyükelçiliği : http://tiran.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/250779 adresinden alındı

Türkiye Diyanet Vakfı. (2015). *Türkiye Diyanet Vakfı 2015.* Faaliyet Raporu. https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202015.pdf adresinden alındı

Türkiye Diyanet Vakfı. (2017). *Türkiye Diyanet Vaktı Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://tdvmedia.blob.core.windows.net/tdv/MedyaOdas%C4%B1/Raporlar/TDV%20-%20Faaliyet%20Raporu%20-%202017.pdf adresinden alındı

Türkiye Maarif Vakfı. (2017). *Öne Çıkan Haberler*. Türkiye Maarif Vakfı: https://turkiyemaarif.org/search/68-YXJuYXZ1dGx1aw==-7?page=6 adresinden alındı

Türkiye Maarif Vakfı. (2021, Haziran 15). *Dünyada Türkiye Maarif Vakfı*. Mayıs 25, 2021 tarihinde Türkiye Maarif Vakfı: https://turkiyemaarif.org/page/42-DUNYADA-MAARIF-16 adresinden alındı

Tüysüzoğlu, G. (2012). Çatışma ve İşbirliği Dikotomisi Bağlamında. *Avrasya Etüdleri, 42*(2), 83-110.

Ulusoy, M. K., & Özçelik, S. E. (2020, Nisan). Balkan Ülkelerinin Ekonomik ve Siyasal Yapısı: Sorunlar ve Öneriler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(74), 1033-1056.

UNdata. (2021, Şubat 25). *Per Capita GDP at Current Prices*. Haziran 1, 2021 tarihinde Undata: http://data.un.org/Data.aspx?q=gdp+per+capita+yugoslavia&d=SNAAMA&f=grID:101;currID:USD;pcFlag:1;crID:890 adresinden alındı

United Nations Development Programme. (2000). *Albania Human Development Report.* Tirana: United Nations Development Programme.

Uza, K. (2020). *Türk Dış Politikasında Türkiye Maarif Vakfı ve Doğu Afrika'daki Faaliyetleri.* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Kamu Politikası ve İşletmeciliği Ana Bilim Dalı. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Uzunoğlu, A. (1994). *Diyanet Vakfı*. Haziran 3, 2021 tarihinde TDV İslâm Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/diyanet-vakfi-turkiye-diyanet-vakfi adresinden alındı

Vullnetari, J. (2012). *Albania on the Move: Links Between Internal and International Migration.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Waltz, K. N. (2008). International Structure, National Force, and the Balance of World Powee. K. N. Waltz içinde, *Realism and International Politics.* New York: Routledge.

Woods, H. C. (1918). Albania and the Albanians. *The Geographical Review* (Cilt 5, s. 257-73). içinde Taylor & Francis, Ltd. doi:2.10.2307/207419

Yıldırım, S. (2011). *İki Dünya Savası Arası Dönemde Türkiye'nin Arnavutluk Politikası (1919-1939).* Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, R. (2007). *Arnavutluğun Türkiye ve Komşu Devletler Üzerindeki Stratejik Yaklaşımları.* Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Strateji Bilimi Anabilim Dalı. Kocaeli: Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, A. N., & Kılıçığlu, G. (2017). Balkanlarda YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2*(2), 115-131.

Yılmaz, M. (2001). *Türk Dış Politikasında Arnavutluk.* Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, S. (2011). Yumuşak Güç ve Evrimi. *TURAN-SAM, 3*(12), 31-36.

YTB. (2010). *YTB Faaliyet Raporu 2010.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity_reports/2010-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı

YTB. (2012). *YTB Faaliyet Raporu 2012.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/Files/2012-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı

YTB. (2013). *YTB Faaliyet Raporu 2013.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity_reports/2013-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı

YTB. (2014). *YTB Faaliyet Raporu 2014.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity_reports/2014-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı

YTB. (2015). *YTB Faaliyet Raporu 2015.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity_reports/2015-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı

YTB. (2016). *YTB Faaliyet Raporu 2016.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/resimler/activity_reports/2016-idare-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı

YTB. (2017). *YTB Faaliyet Raporu 2017.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/documents/2017_FAAL__YET_RAPORU_Digital.pdf adresinden alındı

YTB. (2018). *YTB Faaliyet Raporu 2018.* Faaliyet Raporu. file:///C:/Users/nisanur.ozturk/Downloads/2018-yili-faaliyet-raporu1-5d82241b7d374%20(1).pdf adresinden alındı

YTB. (2019). *YTB Faaliyet Raporu 2019.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2020/2020Raporlar/2019%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU_WEB_-5e60b9bf7136e.pdf adresinden alındı

YTB. (2020). *YTB Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2021/BELGELER/2020%20FAALI%CC%87YET%20RAPORU-6046114fcd034.pdf adresinden alındı

Yunu Emre Enstitüsü. (2018). *Yunus Emre Enstitüsü 2018 Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2018_faaliyet_raporu_rev_02_db_16072020.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2014). *Yunus Emre Enstitüsü 2014 Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2015). *Yunus Emre Enstitüsü 2015 Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2015_yili_faaliyet_raporu.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2016). *Yunus Emre Enstitüsü 2016 Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2016_faaliyet_raporu_05.02.2018-db.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2017). *Yunus Emre Enstitüsü 2017 Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/2017-faaliyet-raporu-27.11.2018-dusuk-boyut.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2019, Temmuz 19). *Türkiye'nin Medya Deneyimi Arnavutluk ile Paylaşılıyor*. Haziran 1, 2021 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü: https://www.yee.org.tr/tr/haber/turkiyenin-medya-deneyimi-arnavutluk-ile-paylasiliyor adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (2019). *Yunus Emre Enstitüsü 2019 Faaliyet Raporu.* Faaliyet Raporu. https://www.yee.org.tr/sites/default/files/yayin/yee_2019_v2_31122020.pdf adresinden alındı

Yunus Emre Enstitüsü. (tarih yok). *Hakkımızda*. Haziran 1, 2021 tarihinde Yunus Emre Enstitüsü: https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu adresinden alındı